

Aleksandra Riki

”MIKÄ JÄRKI LAJITELLA JÄTTEITÄ?”

Tapaustutkimus Viipurin piirin kotitalouksien lajittelu-
käyttäytymisestä

Johtamisen ja talouden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Aleksandra Riki

Ohjaajat: Pekka Jokinen ja

Kirsi-Pauliina Kallio

Toukokuu 2019

TIIVISTELMÄ

ALEKSANDRA, RIKI: ”Mikä järki lajitella jätteitä?” Tapaustutkimus Viipurin piirin lajittelukäyttäytymisestä
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Hallintotieteiden tutkinto-ohjelma, ympäristöpolitiikka ja aluetiede
Toukokuu 2019

Viimeisten vuosikymmenien aikana Venäjän jätetilanne on muuttunut kriittiseksi yhteiskunnalliseksi haasteeksi, jota on pyritty ratkaisemaan kehittämällä jätelakia ja luomalla jätehuoltostrategia vuodelle 2030. Suuria Venäjän kaupunkeja ympäröivät kaatopaikat, joiden resursseja on jätetty hyödyntämättä. Jätteiden lajittelu mahdollistaa niiden kierrättämisen, mikä säästää ympäristöresursseja, vähentää kaatopaikkojen kuormittumista ja niiden laajentumista sekä edistää kiertotaloutta.

Tässä tapaustutkimuksessa tutkittiin Viipurin piirissä asuvien kotitalouksien lajittelukäyttäytymistä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tämän lisäksi selvitettiin, kuinka Viipurin piirin alueen eri toimijat edistävät lajittelukäyttäytymistä. Tutkimuksen aineisto koostuu kymmenen lajittelusta kiinnostuneen kotitalouden haastatteluista. Tutkimuksen aineistoa analysoitiin teoreettisen sisällönanalyysin avulla, mitä varten oli luotu analyttinen viitekehys hyödyntämällä ja soveltamalla Stewart Barrin (2007) teoreettista viitekehystä jätteiden hallitsemistavoista.

Tapaustutkimuksessa selvisi, että kaikista kannustavimmin Viipurin piirissä asuvien kotitalouksien lajittelukäyttäytymiseen vaikuttivat tieto lajittelupisteiden sijainnista, tietämys kuinka lajitella jätteitä, korkea minäpystyvyys, kotitaloustyyppi ja henkilökohtaiset arvot ja asenteet, kuten negatiivinen kokemus alueen jätehuollon toimivuudesta. Kotitalouksien lajittelukäyttäytymistä heikensivät lajittelumahdollisuuksien puute sekä heikko luottamus julkisiin toimijoihin, kansalaisiin ja jätehuoltotoimijoihin. Näihin tekijöihin vaikuttivat julkisten toimijoiden tuen puute ja passiivinen toimijuus jätetilanteen suhteen sekä kansalaisten välinpitämättömyys ympäristöasioita kohtaan, mihin heijastuvat matala elintaso ja heikko ympäristötietoisuus. Eniten jätteitä lajittelivat kotitaloudet, joilla oli tietämystä lajittelupisteiden sijainnista sekä minäpystyvyyttä. Alueen lajittelukäyttäytymistä edisti vapaaehtoisjärjestö *Vihreä tulevaisuus*.

Tutkimus toi esiin uusia näkökulmia siitä, mihin tekijöihin on mahdollista kiinnittää huomiota, kun tutkitaan lajittelukäyttäytymistä Venäjän kontekstissa alueella, jossa jätehuolto on kehittymätöntä. Tutkimus antoi myös tietoa siitä, miten lajittelutilannetta voidaan Viipurin piirissä tulevaisuudessa kehittää.

Avainsanat: Venäjän jätepolitiikka, Viipurin piiri, arjen ympäristöpolitiikka, lajittelukäyttäytyminen, yhdyskuntajäte, ympäristökansalaisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkistettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Аннотация

АЛЕКСАНДРА, РИКИ. "Какой смысл сортировать мусор?" Тематическое исследование о том, как жители Выборгского района сортируют твердые бытовые отходы

Дипломная работа

Университет города Тампере

Факультет менеджмента, Экологическая политика и регионоведение

Май 2019

За последние десятилетия ситуация с твердыми бытовыми отходами (ТБО) стала критической в России. Для решения этой задачи, российские власти выпустили стратегию по отходам на 2030 год, а также ежегодно реформируют закон по ТБО. Большие города России окружают свалки, ресурсы которых остались без вторичного использования. Сортировка отходов экономит природные ресурсы, уменьшает нагрузку на свалки и их расширение и побуждает граждан к переходу к циркулярной экономике.

В этом тематическом исследовании анализируется поведение семей при сортировке ТБО (recycling behaviour), которые живут в Выборгском районе. В работе рассматривается, какие факторы влияют на сортировку ТБО, и как в Выборгском районе различные деятели развивают культуру сортировки ТБО. Эмпирический материал основан на 10 интервью семей, которые были заинтересованы в сортировке. Материал анализируется с помощью аналитической теоретической рамки, которая включает в себя концепции из теории С. Барра (2007) по управлению твердыми бытовыми отходами.

В исследовании выяснилось, что для семей большей мотивацией для сортировки являются знания о местоположении сортировочных пунктов, умение сортировать отходы, высокая самооэффективность, тип жилья, личные ценности и отношения, такие как: экологические ценности, здоровье, негативное отношение к Выборгской свалке и к ситуации с отходами в регионе. Больше всего на поведение семей повлияло отсутствие инфраструктуры для сортировки ТБО, а также отсутствие доверия к властям, к гражданам и к оператору по ТБО. На это влияет отсутствие поддержки и пассивность государственного сектора, равнодушие граждан к экологии, что связано с низким уровнем жизни и слабым экологическим сознанием. Выяснилось, что семьи с высокой самооэффективностью и знанием того, где сортировочные контейнеры находятся, сортировали больше различных типов ТБО. В районе развивается культура сортировки ТБО экологическое движение "Зеленое будущее".

Исследование представило новые результаты и точки зрения, на которые можно обратить внимание, исследуя поведение жителей при сортировке отходов в районах, где не развита инфраструктура по управлению отходами. Помимо этого, работа дала возможность услышать мнения семей о ситуации с отходами в Выборгском районе, а также понять, какими способами можно развить сортировку ТБО в данной местности.

Ключевые слова: Политика по отходам в России, Выборгский район, экологическая политика повседневности, сортировка коммунальных отходов, коммунальные отходы, экологическое гражданство

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	VENÄJÄN JÄTEPOLITIikka	4
2.1	Yhdyskuntajätteiden lajittelu ja kierrätys	5
2.2	Jätelainsäädännön muuttuminen ja sen käyttöönotto	7
2.3	Viipurin piirin jätehuolto: lajittelu- ja kierrätyspalveluiden tarjonta.....	9
3	LAJITTELUKÄYTTÄYTYMINEN OSANA ARJEN YMPÄRISTÖPOLITIikkaA JA KIERTOTALOUTTA	12
3.1	Arkielämän ympäristöpolitiikka ja ympäristötietoisuus Venäjällä.....	12
3.2	Kiertotalous ja sen kehitys Venäjällä.....	18
4	TUTKIMUKSEN KÄSITTEELLINEN VIITEKEHYS.....	21
4.1	Teoreettinen viitekehys kotitalousjätteiden hallitsemistavoista.....	21
4.2	Tilannekohtaisten muuttujien käsitteellinen viitekehys	23
5	TUTKIMUKSEN METODOLOGISET VALINNAT	29
5.1	Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset.....	29
5.2	Lähestymistapana laadullinen tapaustutkimus	30
5.3	Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu.....	31
5.4	Aineiston analyysi	34
6	LAJITTELUKÄYTTÄYTYMINEN VIIPURIN PIIRISSÄ.....	37
6.1	Lajittelukäyttäytymistä tukevat tekijät.....	38
6.2	Lajittelukäyttäytymistä rajoittavat tekijät.....	44
6.3	Eri toimijoiden roolit lajittelukäyttäytymisen edistämisessä.....	50
7	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	54
7.1	Tulosten tarkastelu	54
7.2	Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	57
	LÄHTEET.....	59
	LIITTEET	68

TAULUKOT JA KUVIOT

Taulukko 1 Jäteluokitustaulukko.....	5
Taulukko 2 Analyyttinen viitekehys lajittelukäyttäytymiseen vaikuttavista tekijöistä	28
Taulukko 3 Analyysin kategoriat	35
Taulukko 4 Viitekehys Viipurin piirin lajittelukäyttäytymisestä	36
Taulukko 5 Kotitalouksien sosiodemografiset tekijät	37
Taulukko 6 Kotitalouksien jätteiden lajittelu	38
Kuvio 1 Lineaarinen talousmalli ja kiertotalouden malli.....	19
Kuvio 2 Hahmotelma Stewart Barrin käsitteellisestä viitekehuksesta jätteiden hallitsemistavoista.	22
Kuvio 3 Koti 2:n tapa lajitella jätteitä.....	42
Kuvio 4 Viipurin piirin jäteasiat.....	45

1 JOHDANTO

Viimeisen vuosikymmenen aikana Venäjän jätetilanne on muuttunut kriittiseksi. Jätteiden kasvava määrä ja niiden vähäinen hyödyntäminen Venäjän taloudessa on vaikuttanut negatiivisesti maan ekologiaan ja koitunut suureksi terveystriskiksi maan asukkaille. Tällä hetkellä suuria Venäjän kaupunkeja ympäröivät valtavat kaatopaikat, joista merkittävin esimerkki löytyy pääkaupungista Moskovasta. Moskovaa ympäröi jätevuori, josta jätteitä viedään jätepolttolaitoksiin poltettavaksi tai niitä siirretään toisille kaatopaikoille. (Alimov & Artmanov 2015, 2–3; Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 33.) Venäjällä sijaitsee yli 70 000 kaatopaikkaa (Ivantsova 2016, 149), joiden resursseja on jätetty hyödyntämättä. Venäjän poliittisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa on pyritty löytämään kestäviä ratkaisuja jätteen käytölle ja sen hävittämiselle ottamalla mallia kehittyneistä jätehuoltovaltioista, kehittämällä jätelakia ja luomalla jätehuoltostrategia vuodelle 2030 (Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018).

Yhteiskunnassa tuotettu jäte ja sen määrä muuttuu suhteessa aikaan ja maantieteelliseen sijaintiin. Jätteen määrässä esiintyy maantieteellistä vaihtelua, johon vaikuttavat yhteiskunnalliset tekijät, kuten valtiollisella ja alueellisella tasolla jätelainsäädäntö, alueen jätehuolto ja sen tarjoamat palvelut, alueen asukasmäärä ja kansalaisten tapa hallita jätteitä. Materiaalina jäte voidaan nähdä objektina, resurssina, riskinä tai poliittisena välineenä, joka eri konteksteissa saa erilaisen tulkinnan (Moore 2012). Jätteisiin liittyvät kysymykset useimmiten nähdään ympäristöongelmana, vaikka rakentavampi näkökulma olisi ymmärtää ne yhteiskunnallisina haasteina, joilla on huomattavia vaikutuksia sekä spatiaalisessa että ajallisessa ulottuvuudessa (Arras 2015, 13–14).

Yhteiskunnallisia haasteita ei voida kuitenkaan käsitellä irrallisesti muusta yhteiskunnasta (Laakso 2002, 259), sillä ne ovat keskeinen osa yhteiskuntaa, taloutta ja jokapäiväistä elämää. Ne vaikuttavat yhteiskunnan toimintalogiikkaan ja sosiaaliseen todellisuuteen ja sen muodostumiseen. Jäte on merkittävä ja näkyvä osa yhteiskuntaa, sillä sen kanssa eletään, jaetaan yhteistä tilaa ja siihen käytetään aikaa ja resursseja. Näin ollen jäte ja sen käsittelijät määrittävät toisiaan ja toistensa toimijuutta. Jäte ja ihmistoiminta kietoutuvat toisiinsa muodostaen ja ylläpitäen jäteyhteiskuntaa ja sen mukaisia käytäntöjä. (Valkonen 2018, 102.)

Kotitaloudet voivat arjen valinnoillaan vaikuttaa ympäristöpolitiikkaan, ympäristön kestäväan käyttöön ja sen tilaan (Nurmio 2001, 143). Ne muodostavat tärkeän toimintayksikön, joka vaikuttaa

jäteyhteiskuntaan ja jätehallinnan eri vaiheisiin, kuten jätteiden muodostumiseen, niiden hyödyntämiseen ja loppusijoittamiseen (Barr 2007). Lajittelemalla yhdyskuntajätteitä kotitaloudet voivat vähentää jätteiden kestämatöntä hävittämistä ja pidentää jätemateriaalien elinkaarta. Kotitalouksien ohella julkinen valta, kuten valtio ja alueellinen hallinto voi ohjata kansalaisiaan toimimaan kestävästi ympäristöä kohtaan (Barry 2005, 28). Tämän takia on tärkeää selvittää, kuinka Viipurin piirissä asuvat kotitaloudet kokevat alueen eri toimijoiden tukevan lajittelukäyttäytymistä ja miten kotitaloudet näkevät toimijoiden kannustavan ympäristökäyttäytymiseen, tässä tapauksessa jätteiden lajitteluun.

Tämä tutkimus on luonteeltaan tapaustutkimus. Olen tutkinut kymmenen lajittelusta kiinnostuneen Viipurin piirissä asuvan kotitalouden lajittelukäyttäytymistä. Kotitalouksia haastatteleamalla olen kerännyt empiirisen aineiston, joka muodostaa kokonaisuuden eli tapauksen (Saarela-Kinnunen & Eskola 2015, 181). Tutkimukseni tarkoitus on ollut selvittää, mitkä tekijät mahdollistavat ja rajoittavat Viipurin piirissä asuvien kotitalouksien lajittelukäyttäytymistä, ja millaiset roolit kotitalouksilla ja alueellisilla toimijoilla on lajittelukäyttäytymisen edistämisessä. Tutkimukseni auttaa ymmärtämään kotitalouksien jätteiden lajittelukäyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä, ja kuinka alueen eri toimijat pyrkivät edistämään lajittelukäyttäytymistä piirissä. Lajittelukäyttäytymisen tutkiminen antaa käsityksen siitä, minkälaisia käyttäytymisen tapoja, kannusteita ja rajoitteita alueen asukkailla on toimia kestävästi yhdyskuntajätteiden suhteen.

Tässä tutkimuksessa *yhdyskuntajätteellä* tarkoitan kaikkia kotitaloudessa syntyviä jätteitä, jotka muodostuvat jonkin tuotteen loppuun kulutuksessa tai tuotteen oheismateriaalina. Yhdyskuntajätteitä syntyy niin kotitalouksissa kuin yritysten toimitiloissa. (Ivantsova 2016, 148; Tilastokeskus 2018a.) Vennäjällä yhdyskuntajätteillä tarkoitetaan seuraavia materiaaleja: kartonki, paperi, metalli (musta ja värikäs), puumateriaalit, orgaaniset jätteet, luut, tekstiili, nahka, lasi, kivi, kumi, polymeeriset tuotteet ja lääkkeet (Klinkov ym. 2015, 6).

Jätteen käsitteen määrittäminen ei ole kuitenkaan yksiselitteistä. Sen määritelmä riippuu määrittelijästä ja jätteen ajallisesta ja spatiaalisesta kontekstista (Moore 2012, 793; Arras 2015, 16). Jäte on ihmisten luoma nimitys aineelle, jota ei löydy luonnosta. Sitä kutsutaan käyttöprosessin jäännökseksi sekä liikuteltavaksi aineeksi, joka on hylätty tai josta aiotaan luopua. (Lagerspetz 2008, 266.) Kiertotalouden myötä jätteelle on annettu uusi merkitys, sillä jätteellä voidaan tarkoittaa myös energia- tai raaka-aineresurssia (Moore 2012, 784; Vrt. sana ”lika”, jolla tarkoitetaan väärään paikkaan joutunutta ainetta Douglas 2000, 86).

Tutkimuksessa yhdyskuntajätteen *lajittelulla* tarkoitetaan toimintaa, jonka seurauksena yhdyskuntajätteitä lajitellaan käsin erillisiin lajitteluastioihin kotitalouden sisällä tai sen ulkopuolella (Schlesinger 2013, 75). Jätteen lajittelu voi myös tapahtua koneellisesti tai käsin jätteen käsittelylaitoksilla. Jätteen lajittelu mahdollistaa niiden päätyksen kierrätyslaitokselle, jossa jätteitä voidaan *kierrättää* eli valmistaa niistä uusiomateriaalia tai -raaka-ainetta. (Tilastokeskus 2018b.) Tällaisesta toiminnasta voivat hyötyä sekä ympäristö että talous (Vicente & Reis 2008, 140). Jätteistä voidaan myös valmistaa uusiotuotteita ilman koneellista käsittelyä (Moore 2012, 185). Jätteen kierrätys muuttaa jätteen kulttuurista statusta arvottomasta arvokkaaksi, ja palauttaa jätteestä talteen otetun materiaalin takaisin käyttöön tai markkinoille (Valkonen 2018, 111).

Tämä tutkimus etenee siten, että johdannon jälkeen toisessa luvussa kartoitan Venäjän ja Viipurin piirin jätetilannetta ja sen osa-alueita kertomalla Venäjän jätepolitiikasta, Viipurin piirin jätehuollosta ja sen lajittelumahdollisuuksista. Kolmannessa luvussa käsittelen, millainen rooli ympäristökansalaisella on arjen ympäristöpolitiikan toteutumisessa, millä tavoin lajittelukäyttäytyminen kytkeytyy kiertotalouteen ja kuinka kiertotalous toteutuu Venäjällä. Neljännessä luvussa tuon esiin tutkimuksen analyyttiseen viitekehyksen, joka pohjautuu suurimmaksi osaksi Stewart Barrin (2007) kehittämään teoriaan jätteen hallitsemistavoista. Viidennessä luvussa esitän, millaiset valinnat ovat ohjanneet tutkimuksen toteutumista. Tutkimuksen kuudennessa luvussa tuon esiin tutkimustulokset. Lopuksi seitsemännessä luvussa esitän tutkimuksen johtopäätökset ja tarkastelen tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää kymmenen Viipurin piirissä asuvan kotitalouden lajittelukäyttäytymistä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Vuoden 2018 lajittelukäyttäytymisen tutkiminen Viipurin piirissä antaa uusia teoreettisia ja ympäristöpoliittisia näkemyksiä, koska tarkastelussa on kontekstiltään – elinympäristöltään, kulttuuriltaan ja historialtaan – erilainen tutkimusympäristö ja tutkittava joukko kotitalouksia verrattuna siihen, mitä aiemmissa käyttäytymisen tutkimuksissa on tarkasteltu (ks. Barr 2007; Huhtala 2010; Czajkowski, Kadziela & Hanley 2014). Lajittelukäyttäytymisen tutkiminen antaa Viipurin piirin kotitalouksille mahdollisuuden saada äänensä kuuluvaksi politiisotuneessa jätetilanteessa. Tutkimus auttaa ymmärtämään, kuinka yksittäinen kotitalous voi arjen valinnoillaan vaikuttaa jätteen kestäväan käyttöön alueella, jossa jätehuolto on kehittymätöntä.

2 VENÄJÄN JÄTEPOLITIikka

Venäjän jätetilanne on alkanut politisoitumaan vasta Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. Siitä on alettu keskustelemaan aktiivisesti vasta viimeisen kymmenen vuoden aikana, kun jätetilanne on muuttunut kriittiseksi ja hallitsemattomaksi yhteiskunnalliseksi ja ympäristöpoliittiseksi haasteeksi. Neuvostoliiton suunnitelmataloudessa jätteiden lajittelu ja jätemateriaalien uusiokäyttö toimivat tehokkaasti. Vuonna 1987 kaikista jätteistä noin 70 prosenttia kierrätettiin. Korkeaan kierrätysprosenttiin vaikutti muun muassa valtion kierrätysohjelma, kannustus ja tuki, kehittynyt infrastruktuuri ja jätetyyppi, joka erosi nykyajan jätteestä. Yhdyskuntajäte ei sisältänyt muovia, ja suurin osa jätteistä koostui paperi-, lasi-, metalli- tai orgaanisista jätteistä. (Sutškova 2008, 2–4.)

Neuvostoliiton tehokkaaseen jätteiden lajitteluun ja niiden kierrätykseen vaikutti kollektiivinen lajittelukulttuuri. Neuvostoliiton kansalaisia kannustettiin jo koulusta lähtien jätteiden lajitteluun ja niiden keräämiseen pois ympäristöstä. Eri toimijat hakivat jätteitä kotitalouksilta tai ihmiset itse veivät niitä lajittelupisteisiin, joissa he saivat niistä palkkioita, kuten leipää, kirjallisuutta tai rahaa. Neuvostoliittolaiset myös ostivat vähemmän kulutustuotteita, minkä takia yhdyskuntajätettä syntyi vähemmän kuin nykyaikana. Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen Venäjä ei enää tukenut yhtä intensiivisesti jätteiden kierrätystä, minkä seurauksena suurin osa jätteiden käsittelytehtaista ja kierrätyslaitoksista suljettiin tai ne muutettiin palvelemaan muita teollisuuden tarpeita. (emt., 13.) Vuonna 1991 valtion kierrätysohjelma lopetettiin ja vuonna 1996 lopetettiin tilastojen ylläpito lajitelluista ja kierrätyistä jätteistä. Muovin käyttö pakkaustuotteissa yleistyi vuonna 1992, mikä muutti jätteiden koostumusta. (Klinkov ym. 2015, 6.) Tämän jälkeen kierrätettävien yhdyskuntajätteiden määrä laski, minkä seurauksena kaatopaikoille haudattavien jätteiden määrä nousi jyrkästi (Hizbullin, Sattarov & Hakimov 2014, 84).

Tässä luvussa tarkastelen Venäjän jätetilannetta ja yhdyskuntajätteiden hallintaa, kuten lajittelua ja kierrätystä. Tämän jälkeen käsitelen Venäjän uudistunutta jätelakia 2018¹ ja jätehuoltostrategian 2030² tavoitteita ja niihin kohdistuvaa kritiikkiä. Lopuksi kerron Viipurin piirin jätehuollosta ja

¹ Venäjän ensimmäinen liittovaltion laki teollisuus- ja yhdyskuntajätteistä № 89-FZ (suomennos A.R.) astui voimaan 24.06.1998, jonka jälkeen sitä on tarkennettu vuosittain. Lain uudistuksia ei ole vielä kirjattu suoraan alkuperäiseen jätelakiin, minkä takia ne sijaitsevat erillään siitä ja ovat merkittynä omalla tunnusnumerollaan. Esimerkiksi vuoden 2014 liittovaltion laki teollisuus- ja yhdyskuntajätteistä toimii tunnusnumerolla № 458-FZ, vuoden 2016 № 458-FZ ja vuoden 2018 № 483-FZ.

² Teollisuus- ja yhdyskuntajätteiden käsittelyn, hyödyntämisen ja hävittämisen alan kehittämisen strategia vuodelle 2030 asti (suomennos A.R.).

lajittelupalveluiden tarjonnasta. Näiden aiheiden tarkastelu auttaa ymmärtämään tutkittavan kohteen kontekstia.

2.1 Yhdyskuntajätteiden lajittelu ja kierrätys

Venäjällä yhdyskuntajätettä tuotetaan vuosittain 60 megatonnia (Hizbullin ym. 2014, 82; Pahomova, Rihter & Vetrova 2017, 248), joista 50 megatonnia syntyy kotitalouksissa ja kymmenen megatonnia yrityksissä (Ivantsova 2016, 148). Yhdyskuntajätteistä 93 prosenttia on luokitustyyppiltään IV–V kategorian jätteitä, jotka soveltuvat kaatopaikoille. Loput seitsemän prosenttia vastaavat I–III kategorian jätteitä, jotka eivät sovellu luontoon haudattavaksi. (emt., 150.) Jätteiden määrä kotitalouksissa kasvaa vuosittain 3–4 prosentin verran (emt., 148), kun taas Euroopassa vastaava luku ylittää kahteen prosenttiin (Eurostat 2018b).

Alla olevasta taulukosta 1 näkyy, millaisia jäteluokituksia Venäjällä on (Odarjuk, Tronn, Skantsev 2012, 33; ks. myös Venäjän yhdyskuntajätteiden koostumus Ruzanova 2015).

Taulukko 1 Jäteluokitustaulukko (Odarjuk, Tronn, Skantsev 2012, 33. Suomennos A.R.)

I – Todella vaarallinen yhdyskuntajäte/ongelmajäte (elohopeaa sisältävät lamput, kondensaattorit)
II – Hyvin vaarallinen yhdyskuntajäte/ongelmajäte (paristot, renkaat)
II – Kohtalaisesti vaarallinen yhdyskuntajäte (maalit, öljytuotteet, kuparijohdot)
IV – Hieman vaarallinen yhdyskuntajäte (sekajäte)
V – Melkein vaaraton yhdyskuntajäte (paperi, biojäte)

Yhdessä venäläisessä kotitaloudessa tuotetaan vuosittain noin 400–500 kg yhdyskuntajätteitä. Yhdyskuntajätteestä 90 prosenttia päätyy Venäjän 1 339 laillisille ja yli 70 000 laittomalle kaatopaikalle, 3,5–7 prosenttia kierrätettäväksi (Ivantsova 2016, 149; Obštšestvennaja palata Rossijskoj Federatsii 2018, 14) ja noin viisi prosenttia poltettavaksi (Hizbullin ym. 2014, 82). Euroopassa vuonna 2016 kaikista yhdyskuntajätteistä 25 prosenttia päätyi kaatopaikoille, 47 prosenttia kierrätettiin tai kompostointiin (Euroopan parlamentti 2018) ja 25 prosenttia poltettiin (Eurostat 2018a).

Venäjän jätehuoltostrategian 2030 mukaan tällä hetkellä jätteitä on luonnossa 30 megatonnia ja neljän miljoonan hehtaarin alueella (Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 5), mutta Hizbullin ym. (2014, 82) ja Obštšestvennaja palata Rossijskoj Federatsii (2018, 14) mukaan jätteitä on luonnossa 56–80 megatonnia. Valtava määrä jätettä luonnossa on viimeisten vuosien aikana herättänyt julkista keskustelua ja huolestuttanut ihmisiä, sillä se on aiheuttanut ympäristötuhoja, metsäpaloja, vaikuttanut

negatiivisesti ihmisten terveyteen ja saastuttanut elinympäristöä monen miljoonan hehtaarin verran. Lajittelematon ja käsittelemätön vaarallinen jäte kaatopaikoilla liukenee veteen ja leviää maaperään sekä pohjavesiin (Klinkov ym. 2015, 5; Pahomova ym. 2017, 252), mikä nähdään olevan vaaraksi yli 27 miljoonan kansalaisen terveydelle ja hengelle (Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 4).

Jätteiden lajittelua varten Venäjän suurista kaupungeista löytyy lajittelupisteitä, joista suurin osa on merkattu Greenpeacen luomaan lajittelukarttaan *Recyclemap* (Greenpeace 2019). Siitä voi nähdä vain suurten kaupunkien lajittelupisteet. Kartan tarkoituksena on luoda yhtenäinen lajitteluverkosto eri toimijoiden kesken ja kannustaa venäläisiä lajittelemaan jätteitä. Kartassa näkyvät lajittelupisteet ovat joko yksityisten tahojen omistamia tai hyväntekeväisyysjärjestöjen järjestämiä. Useimmiten yksittäiset toimijat tai yritykset vastaavat lajiteltujen jätteiden viennistä kierrätyslaitoksiin. Jätteiden vienti jätteiden lajittelulaitoksiin ei ole yksittäiselle kansalaiselle taloudellisesti kannattavaa, sillä jätelaitos maksaa jätteen tuojalle vain pienen summan rahaa, ja iso osa jätteiden käsittelylaitoksista vastaanottaa jätteitä vain suurissa erissä joko prässättyinä tai pakattuina. (Šhubov, Doronkina & Borisova 2009, 28; ks. myös Recycle.net 2018; Statiko 2018.)

Venäjällä lajitellaan ja kierrätetään vain sellaisia yhdyskuntajätteitä, joita varten on olemassa infrastruktuuria, kuten jätteiden käsittelyteollisuutta. Tämän vuoksi valtiossa valmistetaan eniten uusia tuotteita vähän jalostetuista jättemateriaaleista, kuten metallista, pahvista, paperista ja lasista. Näitä materiaaleja kohtaan löytyy sekä palveluntarjontaa että kysyntää. (Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 10; Volkova 2018, 2.) Venäjällä on 243 jätteiden käsittelytehdasta, 60 yhdyskuntajätteiden lajittelutehdasta ja kymmenen jätteenpolttolaitosta (Ivantsova 2016, 149). Lajittelutehtaisiin tuodaan vain 5–13 prosenttia maan kaikesta yhdyskuntajätteestä, ja niistä lajitellaan noin viisi prosenttia tietyn tyyppisiä jätteitä. Useimmiten lajittelu toteutuu käsin. Koska vain pieni määrä kaikesta tuoduista jätteistä lajitellaan, tehtaiden taloudellinen kannattavuus on heikkoa. (Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 20.)

Vuonna 2017 Venäjällä lajiteltiin yhdyskunta- ja teollisuusjätteistä eniten metallia, jonka määrä oli 17 megatonnia. Pahvia ja paperia lajiteltiin kolme megatonnia, lasia 1, 2 megatonnia (josta alle prosentti lasipulloja), muovia 461 kilotonnia (josta 20 prosenttia muovipulloja) ja kumia 95 kilotonnia (josta 90 prosenttia renkaita). (Volkova 2018, 2–3.) Jätehuoltostrategian mukaan maassa syntyy vuodessa 11,9 megatonnia paperi- ja pahvijätettä, joista alle 30 prosenttia hyödynnetään uusiokäytössä. Lasiteollisuus hyödyntää kaikesta syntyvästä lasijätteestä 7,5 prosenttia uusien tuotteiden

valmistukseen, vaikka strategian mukaan lasiteollisuus pystyisi hyödyntämään kaikesta syntyvästä lasijätteestä 80 prosenttia. (Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 17–18.)

Vaarallisia yhdyskuntajätteitä kierrätetään hyvin vähän. Esimerkiksi elohopean käsittelytehtaita on koko valtion alueella yhdeksän kappaletta. Muita nestemäisiä vaarallisia jätteitä varten ei ole olemassa käsittelytehtaita, sillä niiden toimintaa ei nähdä taloudellisesti kannattavana. Osa vaarallisista nestemäisistä jätteistä regeneroidaan uusia käyttötarkoituksia varten. Venäjällä on suunnitteilla valtiollinen ohjelma, jonka tarkoituksena on tulevaisuudessa kehittää ja toteuttaa vaarallisten jätteiden turvallinen käsittely. (emt., 10–11.)

2.2 Jätelainsäädännön muuttuminen ja sen käyttöönotto

Venäjän vuoden 1998 jätelaki yhdyskuntajätteistä uudistettiin ensimmäisen kerran vuonna 2014, jonka jälkeen se on vuosittain saanut lisäyksiä. Vuoden 2014 uudistettu jätelaki määräsi, että vastuu yhdyskuntajätteistä ja niiden hallinnoinnista pitää siirtää valtiolliselta tasolta alueellisille ja kunnallisille hallinnoille. Sen lisäksi näiden toimijoiden piti vuoteen 2016 mennessä luoda oma alueellinen jäteohjelma, kilpailuttaa yksi tai useampi jätehuollon toimija vastaamaan alueensa yhdyskuntajätteistä ja ottaa vastuu jätemaksujen asettamisesta kotitalouksille. (Tetljanov & Hazigaleev 2017, 19; Grant-Servis 2018; Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018.) Kyseinen uudistus epäonnistui, koska useat Venäjän hallintoalueet kokivat lain ongelmalliseksi ja haasteelliseksi (ks. eri hallintoalueiden jätehuoltoon liittyvät haasteet taulukoituna Krivova 2016). Tämän vuoksi jätelain astumista voimaan siirrettiin vuodelle 2019 (Tetljanov & Hazigaleev 2017, 27; Grant-Servis 2018).

Venäjän presidentti Vladimir Putin ratifioi vuonna 2018 säädöksen, jonka mukaan vuonna 2019 alueellisten toimijoiden, kuten hallinnon ja kilpailutetun jätehuollon toimijan, pitää yhdessä alueen asukkaiden kanssa päättää jätekäsittely- ja jätepolttolaitosten sekä kaatopaikkojen sijainneista. Tämän lisäksi alueellisen hallinnon tehtäväksi tulee määrätä, kuinka paljon jätteitä tulisi alueella lajitella ja kierrättää. Säädös myös sallii yksityisten toimijoiden vastaanottaa, ostaa ja myydä yhdyskuntajätteitä kotitalouksilta ilman toimilupaa eli lisenssiä, minkä nähdään kannustavan jätemarkkinoiden kehittymistä. (Interfax 2017; Grant-Servis 2018.) Jätehuollosta vastaavia toimijoita on kuitenkin kritisoitu siitä, että ne ovat tehneet päätöksiä esimerkiksi jätepolttolaitosten sijoittamisesta alueelle ilman alueen asukkaiden kuulemista. Tämä on johtanut kansalaisten protesteihin ja aktiiviseen vastustamiseen. (Obštšestvennaja palata Rossijskoj Federatsii 2018, 11; Investinfra 2018.)

Vuoden 2018 lopulla Venäjän eri hallintoalueet, kuten Moskova, Pietari ja Sevastopol kokivat uudistetun jätelain toimeenpanon ja kokonaisvaltaisen jätehuollon rakenteen muuttamisen omalla hallintoalueellaan haasteelliseksi, minkä takia jätelain astumista voimaan siirrettiin uudestaan vuodelle 2022 (Kondifikatsija 2018; Investinfra 2018). NAKDI³ raportin mukaan suurin osa Venäjän hallintoalueista on kuitenkin osittain pannut jätelain täytäntöön, kuten luonut oman jäteohjelman (74/85 alueellisista hallinnoista) ja kilpailuttanut jätehuoltotoimijan alueellensa (231 kilpailutettua toimijaa) (NAKDI 2018, 19–20, 53).

Venäjän federaation kansallinen jaosto järjesti vuoden 2018 lopulla konferenssin, jossa käsiteltiin jätelakia. Kokoukseen osallistuneet asiantuntijat kritisoivat jätelain siirtoa, koska heidän näkemyksensä mukaan se antaa mahdollisuuden eri toimijoille venyttää lain täytäntöönpanoa ja pitkittää jätehuollon rakenteellista muutosta. Kokouksessa valtioduuman varapuheenjohtaja Olga Timofeeva korosti, että uudistettu jätelaki ei kannusta taloutta ja yrittäjiä kestäviin ratkaisuihin ja se voi johtaa korruptioon. Timofeevan näkemyksiä kokouksessa tuki myös jätehuollon toimitusjohtaja Ruslan Gubajdullin. Kokoukseen osallistujien mukaan jätelain siirto voi heijastua negatiivisesti maan ekologiaan ja kansalaisten terveyteen sekä aiheuttaa yhteiskunnallista painetta. (Investinfra 2018.) Viipurin piirin hallinto on myös ollut lainsiirtoa vastaan (Gazeta Vyborg 2018).

Uudistetun jätelainsäädännön (2019) ja jätehuoltostrategian tarkoituksena on muuttaa Venäjän jätetilannetta kestävämmäksi ja hallittavammaksi kokonaisuudeksi sekä kehittää maan kiertotaloutta vuoteen 2030 mennessä. Tämä nähdään onnistuvan, kun jätehuollon rakennetta muutetaan ja kriittisessä tilassa oleva jätetilanne saadaan nopeasti ja kestävästi hallintaan. (Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 4–5, 9.) Jätelain päämääränä on myös poistaa laittomat jätemarkkinat, joiden kehitystä ovat mahdollistaneet puutteellinen jätelaki, heikko jätehuollon valvonta ja sanktioiden puute (Tetljajnov & Hazigaleev 2017, 19; Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 8). Tällä hetkellä Venäjän jätehuolto on transitiivaiheessa ja se vaatii laajaa rakenteellista muutosta, niin yhteiskunnallista, sosiaalista kuin taloudellistakin.

Uudistettua jätelainsäädäntöä on kritisoitu konkreettisten normien puutteesta. Laissa ei tuoda esimerkiksi esiin, kuinka vastuun jätteestä pitäisi jakautua eri toimijoiden kesken, kuten valtion, alueen hallinnon, jätehuoltotoimijoiden ja kansalaisten. Tämän lisäksi laissa ei esitetä, millä keinoin ja

³ NAKDI on lyhenne seuraavasta nimestä: Natsionalnaja assotsiatsija kontsessionerov i dolgosrotnyh investirov v infrastrukturu. Suomeksi: Kansallinen toimilupahaltijoiden ja pitkän aikavälin infrastruktuurisijoittajien liitto (Suomenos A.R.).

toimenpitein alueellisten toimijoiden pitäisi kehittää jätehuoltoa kestäväksi. (Greenpeace 2015, 11; Tetljanov & Hazigaleev 2017, 17.) Alueelliset hallinnot eivät ole myöskään toimineet lainsäädännön mukaisesti. Venäjän federaation kansalaiskamarin raportista selviää, että suurin osa hallinnollisista alueista ei ole laatinut alueellista jäteohjelmaa asianmukaisesti tai sitä ei ole laadittu ollenkaan (Obštšestvennaja palata Rossijskoj Federatsii 2018, 33), vaikka NAKDI:n raportista selvisi päinvastaista tietoa (NAKDI 2018, 19). Kansalaiskamarin ja valtion mukaan yhteinen tietojärjestelmä jätehuollosta ja jätetilanteesta on myös puutteellinen, minkä takia maan eri alueiden jätehuoltotilanteesta, jätehuoltotoimijoista ja jätemääristä ei löydy tarkkaa yhtenäistä tietoa (Obštšestvennaja palata Rossijskoj Federatsii 2018, 32; Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 10–11).

Uudistettu jätelainsäädäntö mahdollistaa monopoliaseman muodostumisen jätetoimijoille, minkä nähdään johtavan siihen, ettei yhdellä jätehuoltotoimijalla riitä resursseja vastaamaan kaikista jätehuollon osa-alueista, kuten jätteiden käsittelystä, lajittelusta, kierrätyksestä ja jätteiden vaarattomaksi tekemisestä. Kansalaiset, jotka ovat jo siirtyneet uuteen jätemaksuun, eivät ole saaneet luvattuja lajittelupalveluita. Kilpailutetuilla jätehuollon toimijoilla saattaa olla aluksi vaikeuksia kerätä riittäviä resursseja kestävien palveluiden perustamiseen. (Investinfra 2018.) Jätetoimijoiden monopoliasema voi johtaa markkinoilla olevien yksityisten jätehuoltotoimijoiden työttömyyteen tai saattaa heidät heikkoon taloudelliseen asemaan (Hromova 2018).

2.3 Viipurin piirin jätehuolto: lajittelu- ja kierrätyspalveluiden tarjonta

Leningradin alueen Viipurin piiri on pinta-alaltaan 7431, 23 km², ja sen alueella asuu noin 201 000 asukasta (Ofitsialnij portal munitsipalnogo obrazovanija ”Vyborgskij rajon” Leningradkosj oblasti 2018; Federalnaja služba federanlnoj statistiki 2018). Jätehuollon suhteen Viipurin piiri muodostaa oman jätehuoltoalueensa. Kotitaloudet aluetoimijoiden kanssa vaikuttavat Viipurin piirin sisällä jätteiden muodostamiseen ja niiden hävittämiseen. Vuodesta 2019 lähtien alueen asukkaiden jätteistä on vastannut yksi kilpailutettu jätehuollon toimija *Aktsionernoe obštšestvo* ”Upravljajuščaja kompanija po obraštšeniju s othodami v Leningradskoj oblasti”, jonka sopimus on voimassa vuoteen 2028 asti. (Aktsionernoe obštšestvo 2018b.)

Viipurin piirin jätevastaavan toimenkuvaan kuuluu solmia jättesopimukset alueen asukkaiden kanssa ja vastata alueen jätteiden hallinnasta, kuten jätteiden kuljetuksesta, niiden vaarattomaksi tekemisestä, lajittelupalveluiden tarjonnasta, kierrätyksestä ja jätteiden hävittämisestä. Jätevastaava voi lisenssinsä mukaan hakea ja kuljettaa kaikkia jäteluokkatyyppin jätteitä, käsitellä ja hyödyntää IV-

tyypin jätteitä ja viedä kaatopaikoille III- ja IV-tyypin jätteitä (ks. Taulukko 1). (Aktionernoe obštšestvo 2018a.)

Viipurin piirissä sijaitsee yksi laillinen kaatopaikka *Poligon Rasem*, jonne suurin osa yhdyskuntajätteistä viedään säilytettäväksi ja haudattavaksi. Kaatopaikalle viedyt jätteet käsitellään kemiallisesti, jonka jälkeen niille tapahtuu biokonversio eli jätteen kemiallisen rakenteen muutos. Tällöin jäte hajoaa ja sen seurauksena ilmakehään vapautuu biometaanina. (Klinkov ym. 2015, 12.) Viipurin piirin vaaralliset yhdyskuntajätteet viedään Primorskin satamaan *OOO "Transneft -Port Primorsk"* ja Vysotskin huoltoasemalle *OAo "RPK-Vysotsk Lukojl-II"*, joissa niistä tehdään vaarattomia (Regnum 2016). Tämän ohella Venäjän presidentin Putinin toimeksiannosta luotu kartta laittomista kaatopaikoista osoittaa, että alueelta on löydetty vuodesta 2017 lähtien 41 laitonta kaatopaikkaa, joista kymmenen on hävitetty alueellisen hallinnon ja paikallisten aktivistien toimesta (Generalanaja uborka 2019). Havaintojeni mukaan kaikkia alueen laittomia kaatopaikkoja ei ole kuitenkaan merkitty karttaan, sillä kartta sovelluksena on uusi, ja tutkimusta tehdessä löysin itsekin muutaman merkkäämättä jätetyn laittoman kaatopaikan.

Paikallisten jätetoimijoiden ja kaatopaikkavastaavien toimintaa on kritisoitu yhteiskunnallisessa ja poliittisessa keskustelussa. Jätetoimijat tuovat kaatopaikoille jäteluokitustyypeiltään vaarallisia jätteitä, vaikka niillä ei ole niiden kuljetukseen ja tuontiin lupia. Kansalaiset myös heittävät vaarallisia jätteitä vaarattomien yhdyskuntajätteiden sekaan, minkä takia niiden tunnistaminen jätteiden seasta on jätehuoltotoimijoille haastavaa. Kaatopaikkavastaavat puolestaan eivät noudata kaatopaikkojen tilamääräyksiä, eivätkä valvo tarpeeksi, minkä tyyppisiä jätteitä kaatopaikalle tuodaan. Tämän vuoksi suurin osa Venäjän kaatopaikoista on ylikuormittuneita, ja ympäristölle, alueen ekologialle ja kansalaisten terveydelle vaaraksi. (Hizbullin ym. 2015, 86; Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 9; Gorjatševa O. & Gorjatševa S. 2018, 2–3.)

Viipurin piirin etäisyys lähimpiin jätteiden käsittelylaitoksiin nähdessä vaikuttaa jätteiden käsittelyyn ja kierrätykseen. Piiristä katsottuna lähin jätteiden käsittelylaitos *Zavod MPBO-2* sijaitsee Leningradin alueella, mutta se vastaanottaa ainoastaan Pietarin kaupungin jätteitä (Zavod MPBO 2019). Leningradin alueen hallinnon sivuilta löytyy virallinen taulukko jätehuollon toimijoista. Taulukon mukaan koko Leningradin alueelta löytyy yhteensä 26 yhdyskuntajätteiden käsittelystä vastaavaa toimijaa, joista 11 tekevät yhdyskunta- ja teollisuusjätteistä vaarattomia. Sen lisäksi alueella toimii 32 toimijaa, jotka vastaavat yhdyskunta- ja teollisuusjätteiden sijoittamisesta kaatopaikoille. (ks. Leningradskaja oblastj 2019.) Leningradin alueelle suunnitellaan myös rakennettavan kaksi

kierrätyslaitosta, joista ensimmäisen on tarkoitus valmistua vuoden 2019 lopulla ja toisen vuonna 2022 (Nagornaja 2018; Saitova 2018).

Suurin osa Viipurin piirin lajittelupisteistä sijaitsee Viipurin keskustassa, ja ne ovat joko yksityisten tai vapaaehtoistoimijoiden hallinnoimia. Viipurin keskustassa on yhdeksän julkista lajittelupistettä yhdyskuntajätteille. Niistä viisi on tarkoitettu paristojen ja elohopeaa sisältävien lamppujen keräykseen, kolme paperi- ja pahvikeräykseen ja yksi metallien keräykseen. Viipurin piirin koulut järjestävät noin kerran vuodessa pahvin, paperin ja paristojen keräystalkoita. Alueella toimii myös hyväntekeväisyysjärjestöjä, jotka vastaanottavat vaatteita ja ruokaa. Tämän lisäksi ympäristöliike *Vihreä tulevaisuus* (ven. Zelenoe buduštšee) ottaa vastaan noin kerran kuukaudessa lajiteltuja jätteitä, joita vapaaehtoiset toimijat vievät omakustanteisesti Pietariin kierrätettäväksi. Vapaaehtoisjärjestö jakaa omalla internet-sivullaan ohjeita jätteiden lajittelusta ja lajittelupisteiden sijainnista sekä järjestää siivoustalkoita Viipurin kaupungin alueella. Muissa Viipurin piirin taajamissa ja kylissä sijaitsee yksittäisiä paristojen keräyspisteitä, joiden tyhjennyksestä vastaavat alueen vapaaehtoistoimijat, kuten koululaiset ja Vihreän tulevaisuuden toimijat. (Zelenoe buduštšee 2018.)

3 LAJITTELUKÄYTTÄYTYMINEN OSANA ARJEN YMPÄRISTÖPOLITIikkaa JA Kiertotaloutta

Tässä luvussa käsittelen arjen ympäristöpolitiikan roolia ja sen vaikutusta julkisen vallan ympäristöpolitiikkaan. Arjen ympäristöpolitiikan yhteydessä tarkastelen ympäristökansalaisuutta, venäläisten ympäristötietoisuutta ja lajittelukäyttäytymisen toteutumista Venäjällä. Tämän jälkeen kerron kiertoaloudesta ja sen merkityksestä yhdyskuntajätteen kokonaisvaltaisessa hyödyntämisessä. Luvun lopussa esittelen Venäjän kiertoalouden tilannetta ja siihen vaikuttavia tekijöitä.

3.1 Arkielämän ympäristöpolitiikka ja ympäristötietoisuus Venäjällä

Arkielämän ympäristöpolitiikka perustuu yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen, jonka lähtökohtana on tutkia ihmisen, kulttuurin ja yhteiskunnan suhdetta ympäristöön ja luontoon. Se täydentää globaalia, symbolista ja välineellistä ympäristöpolitiikkaa ja sen tarkoituksena on tutkia kansalaisten arkielämän valintoja, kuten käyttäytymistä, arvoja ja asenteita. (Massa ja Ahonen 2006, 11, 221.) Arjen ympäristöpolitiikka ja -poliittisuus ovat sekä teoreettisen pohdiskelun että empiirisen tutkimuksen kohde. Tässä tutkimussuuntauksessa on olennaista kysyä, kuinka politiikka, ympäristökansalaisuus ja kansalaisten arkielämä kytkeytyvät toisiinsa. Kansalaiset saattavat kokea politiikan koostuvan päätöksistä ja ratkaisuista, joihin he eivät pääse vaikuttamaan. (Haverinen 2006, 166.) Poliitiikka sen sijaan vaikuttaa monin tavoin ihmisten arkielämään (emt., 166), mutta myös ihmisten toteuttama arjen ympäristöpolitiikka vaikuttaa julkisen vallan politiikkaan ja sen toteutumiseen (Massa ja Ahonen 2006, 14).

Ihmiset toteuttavat arjen ympäristöpolitiikkaa käyttäytymisellään, asenteillaan ja elämäntavoillaan. Yksilö voi jossain määrin valita toimintatapojaan eri vaihtoehtoista, joiden vaikutukset ympäristön tilaan voivat olla erilaisia. (Nurmio 2001, 143.) Arkielämän ympäristöpolitiikalla tarkoitetaan toimintoja, joilla ihmiset pyrkivät parantamaan ympäristön laadun heikkenemistä, ehkäisevät tai heikentävät sitä (Massa & Ahonen 2006, 124). Valintojen kautta ihmisistä tulee ympäristöpoliittisia toimijoita, kuten ympäristökansalaisia, -aktivisteja tai passiivisia toimijoita (Nurmio 2001, 143; Horton 2006, 128–129).

Ympäristökansalaisuus on tutkimukseni kannalta tärkeä käsite, sillä se auttaa ymmärtämään kansalaisten ympäristöpoliittista toimijuutta. Käsitteestä on olemassa monia tulkintoja, sillä kansalaisten toimijuutta ja heidän tilallista kiinnostystään voidaan tulkita eri lähestymistavoista käsin (Barry 2005,

23). Liberaalinen lähestymistapa keskittyy tarkastelemaan ympäristökansalaisen⁴ (environmental citizenship) yksilöllisiä ja henkilökohtaisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Lähestymistavassa ympäristökansalainen nähdään henkilönä, jonka toimintaa useimmiten ohjaavat hänen henkilökohtaiset arvot ja asenteet. Tämän lisäksi kansalaisen ympäristötoiminta toteutuu siinä ympäristössä, jossa hän asuu. Toiminta voi perustua esimerkiksi jätteiden lajitteluun tai epäeettisten tuotteiden boikotointiin. Jälkikosmopoliittisessa lähestymistavassa ympäristökansalaista (ecological citizenship) ohjaa globaalitasolla yhteisen hyvän tavoittelu ja laajempaan demokratiaan, aktivismiin tai kollektiiviseen toimintaan osallistuminen. Ympäristökansalaisen toiminta voi toteutua kansainvälisesti sekä julkisissa että yksityisissä tiloissa. (Dobson 2007, 280; Wood & Kallio 2019, 3–4.) Tässä tutkimustyössä tarkoitan ympäristökansalaisella (green citizenship) toimijaa, jonka vastuut ja velvollisuudet käsittävät paikallista ja globaalitason, ja jonka arvomaailmassa yhdistyvät sekä henkilökohtaiset että globaalit ympäristöarvot, -teot ja -näkemykset (Wood & Kallio 2019, 7–8).

Kansalaisuus tarkoittaa statusta, roolia tai asemaa. Kansalaisella on oikeuksia ja velvollisuuksia niin omassa valtiossaan kuin globaalimaailmassa. Yksittäisen kansalaisen toimijuuteen voivat vaikuttaa julkisen vallan ohjaus, poliittiset toimet ja näkemykset, mutta myös politiikan ulkopuolelle ulottuvat tekijät. (Viitattu Isin 2008 Woodin & Kallion mukaan 2019, 9.) Kansalaisuus voidaan nähdä myös yhteiskunnan ja luonnon välisenä vuorovaikutussuhteena. (Latta 2007, 388).

Lähteen (2001) mukaan *toimijuudella* voidaan tarkoittaa inhimillistä toimintaa, joka toteutuu prosessina monimutkaisessa ympäristössä, jossa erilaiset asiat ja tekijät ovat kytköksissä toisiinsa. Toimijuuden taustalla on oletta-
mus, ettei yhteiskunnallisia monimutkaisia rakenteita ja niiden syy-seuraussuhteita voida selittää vain tarkastelemalla ihmisten tai ihmisryhmien yksittäisiä päätöksiä, valintoja ja tekoja. (Lähde 2001, 307.) Toimijuutta pitäisikin tarkastella osana toimintaympäristöä ja sitä kokonaisuutta, jossa toiminta tapahtuu (Haila & Jokinen 2001, 143).

Ympäristökansalaisen toiminta perustuu ympäristön, kestävä hallinnon ja yhteisen hyvän tavoitteluun. Kun yksilö tiedostaa, etteivät hänen yksittäiset ympäristötekonsa ole riittäviä, seuraa hänen sitoutuminen yleisen edun vaalimiseen. (Peltonen, Roininen, Ahonen, Nupponen & Tuusa 2011, 23.) Sen onnistumiseksi ympäristökansalaisen pitää ottaa vastuu yhteisestä ympäristöstä ja osallistua esimerkiksi julkiseen poliittiseen keskusteluun tai ympäristötoimintaan. (Dobson 2007, 280–281;

⁴ Käännän seuraavat käsitteet *environmental citizenship*, *ecological citizenship* ja *green citizenship* yhdellä termillä – ympäristökansalaisuus.

Viitattu Schild 2016 Woodin & Kallion mukaan 2019, 5). Kansalaiset voivat osallistua kansallisen ja paikallisen tason politiikkaan, kuten deliberatiiviseen politiikkaan tai aktivismiin, mikä voi antaa heille mahdollisuuden haastaa esimerkiksi vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä (poliittista, sosiaalista ja taloudellista), epätasa-arvoa ja epäoikeudenmukaisuutta. Osallistumalla politiikkaan kansalaiset voivat ylittää vakiintuneet käytännöt ja annetut tilat. (Horton 2006, 127–129; Viitattu Isin 2008 Woodin & Kallion mukaan 2019, 9.) Ympäristöpolitiikkaan osallistuminen toteutuu myös muillakin tavoin, kuten luontoharrastuksena (ks. Santaoja 2012).

Kansalainen toteuttaa arjen ympäristöpolitiikkaa arjen valintojen kautta. Dobsonin mukaan jokainen yksittäinen teko on julkinen teko, joka vaikuttaa ympäristöön jättäen siihen ekologisen jalanjäljen (Dobson 2007, 281). Yksittäiset arjen valinnat alkavat näkyä ympäristön tilassa vasta, kun niitä on riittävän paljon (Lybäck 2002, 230). Jotta ympäristöpolitisoitumista tapahtuisi, on myös muiden toimijoiden koettava ympäristöteot merkitykselliseksi (Haila & Jokinen 2001, 141). Tämä pätee niin kestäviin kuin kestäättömiin arjen valintoihin (Lybäck 2002, 230). Laakso (2002) nostaa esiin Feinbergin (1984) näkemyksen ympäristön saastumisen syistä. Feinberg nimittää yksittäisten kestäättömien tekojen seurauksia *kumuloituviksi vahingoiksi*. Teot eivät yksinään ole haitallisia, mutta muuttuvat ympäristöhaitallisiksi, kun niitä on riittävän paljon. Feinberg nimittää kertymävahinkoa *aggregaatiksi*. (Viitattu Feinberg 1984, 225–226 Laakson mukaan 2002, 266–267.) Kumulatiiviset vahingot osoittavat, miksi yksittäisillä teoilla on merkitystä ja kuinka yksittäiset teot yhdessä muiden tekojen kanssa voivat vaikuttaa joko haitallisesti, neutraalisti tai myönteisesti yhteiskuntaan ja ympäristön tilaan. Kansalaisten voi myös olla vaikeaa käsittää tekojensa seurauksia, sillä ne eivät välttämättä tule näkyviin heidän jokapäiväisessä elämässään. (Laakso 2002, 274.) Tekojen vaikutusta ympäristöön on myös hankalaa mitata ja arvioida.

Laakson mukaan kumuloituvat vahingot ovat luonteeltaan yksilöllisen toiminnan ja päätöksenteon ulottumattomissa eli ne kuuluvat julkisen päätöksenteon piiriin. Ympäristövastuullisessa toiminnassa kyse ei ole ainoastaan yksilön toiminnasta, vaan koko toimintaympäristön muuttumisesta. Yhteiskunnan rakenteista, sosiologisesta kulttuurista ja toimintaympäristöstä riippuu, kuinka houkuttelevaa ja helppoa yksilön on osallistua ympäristövastuulliseen toimintaan. Ympäristövastuullisuus edellyttää yhteisöllisyyttä täydentäviä tavoitteenasetteluja sekä kansalaisen etuun vetoavia kannustimia, rajoitteita tai sanktioita. Laakson näkee, että yksilön toimintaa tulisi säädellä normatiivisella, taloudellisella sekä lainsäädännöllisellä säätelyllä, jotta yhteinen hyvä saavutettaisiin. Tämän lisäksi hänen näkemyksensä mukaan ympäristösuojelua tulisi rakentaa sen mukaisesti, että kollektiivinen kokonaisuus ja yksilön oma etu olisivat yhdensuuntaiset. (emt., 230–231, 267.)

Laakson tavoin Barry (2005) toteaa, etteivät ihmisten ympäristöteot ja tietämys ympäristöongelmista ole tarpeeksi vaikuttaneet ympäristön tilan parantumiseen. Tämän vuoksi valtion pitäisi ottaa vastuu ympäristöstä ja luoda kansalaisilleen edellytykset ympäristökansalaisuudelle. Nämä edellytykset voivat olla pakollisia tai vapaaehtoisia, kuten ympäristöverojen asettaminen tai kansalaisten osallistaminen ympäristötoimintaan. (Barry 2005, 28.) Dobsonin mukaan (2007) käyttäytymisen muuttaminen tai siihen vaikuttaminen ei välttämättä takaa kansalaisten asenteiden muutosta. Jotta myös asenteet muuttuisivat, tarvitaan toimintatapoja, jotka vaikuttaisivat kansalaisten asenteisiin. Dobson ehdottaa, että kansalaisia pitäisi osallistaa ympäristötoimintaan ja tarjota heille ympäristökasvatusta. (Dobson 2007, 279, 283–285.)

Ihmisten toiminta on ymmärrettävä suhteessa heidän toimintaympäristöönsä, joka ei ainoastaan määrää yksittäisten toimijoiden valintoja, vaan myös antaa yksilölle mahdollisuuksia toimia omien tavoitteiden ja tarpeidensa mukaisesti. Ihmiset voivat sopeutua julkiseen ohjaukseen ja yhteiskunnan sääntöihin tai vastustaa niitä. He voivat tiettyjen rajojen sisällä toimia haluamallaan tavalla. Ympäristö ei ainoastaan vaikuta kansalaisten yksittäisiin valintoihin, vaan siihen vaikuttaa myös heidän oma näkemyksensä itsestään toimijana. (Haila & Jokinen 2001, 143, 147.) Tämä näkemys voi muuttua ajassa ja tilassa vaikuttaen yksilön toimijuuteen (Horton 2006, 131–132). Esimerkiksi kansalainen voi yhdessä toimintaympäristössä toimia ympäristövastuullisesti jätteiden suhteen ja pitää itseään vastuullisena toimijana, mutta toisessa ympäristössä hän saattaa toimia vastuuttomasti ja jättää jätteet lajittelematta. Tämä voi toteutua muun muassa silloin, kun yksilön toimintaympäristöstä puuttuu lajittelupisteitä. Toimijuutta kuvatessa on myös löydettävä tasapaino toimijoiden strategisten pyrkimysten, toimintaympäristön, identiteetin ja itseymmärryksen välille (Haila & Jokinen 2001, 143).

Ympäristökansalaisuuden hahmottaminen globaalitasolla on haastavaa ja se voi Szerszynskin (2006) mielestä etäännyttää ihmisiä ympäristöstä ja luonnosta. Szerszynskin ja Lattan mukaan ympäristökansalaisen toimijuutta pitäisi lähestyä tutkimalla niitä yhteiskunnan tiloja, joissa kansalaisen poliittinen toimijuus toteutuu ja joissa kansalaiset vuorovaikuttavat keskenään (Viitattu Szerszynski 2006 Santaajan mukaan 2012, 85; Latta 2007, 390.) Tällöin on mahdollista tarkastella, kuinka kansalaisten ympäristötietoisuus kehittyy konkreettisissa tiloissa ja kuinka heidän ympäristöpoliittinen toimijuutensa niissä toteutuu (Viitattu Kallio 2018 Woodin ja Kallion mukaan 2019, 11). Tässä tutkimustyössäni tutkin kotitalouksien rooleja ja niiden lajittelukäyttäytymistä siitä elinympäristöstä, jossa ne elävät ja hallitsevat yhdyskuntajätteitä.

Ympäristötietoisuus ja lajittelukäyttäytyminen Venäjällä

Ympäristötietoisuus käsitteenä on laaja. Sillä voidaan tarkoittaa kokonaisuutta, jossa yhdistyvät ihmisen tieto, taito ja motivaatio toimia ympäristömyönteisesti (Harju-Autti 2011, 8). Ympäristötietoisuus voi tarkoittaa yksilön ymmärrystä tekojensa vaikuttavuudesta ekologiaan niin paikallisella kuin globaalitasolla tai yksilön suhdetta ympäristöä kohtaan, jossa yksilö tiedostaa olevansa osana ekosysteemiä (Medvedev & Aladaševa 2001, 20–22). Laaja ympäristötietoisuus saattaa kannustaa ihmistä toimimaan kestävästi, mutta se ei takaa sen toteutumista (Harju-Autti 2011, 15). Ympäristötietoisuuden nähdään koostuvan arvoista, asenteista, tiedoista, taidoista ja kyvyistä. Nämä tekijät vaikuttavat ihmisten toimintaan. Arvot ja asenteet vaikuttavat ihmisten suhtautumiseen ympäristöä koskeviin kysymyksiin. Ympäristökäyttäytymiseen voivat vaikuttaa yksilön käsitys ympäristöongelmista, niiden syy-seuraussuhteista ja tieto rakenteellisista mahdollisuuksista ympäristömyönteiseen toimintaan. Tämän lisäksi myös taidolla ja kyvyillä on vaikutusta käyttäytymiseen. Näiden tekijöiden lisäksi ympäristötietoisuuteen vaikuttavat yhteiskunta ja sen arvot, normit sekä toimintamahdollisuudet. (Schlegelmilch & Bohlen 1996, 41; Lybäck 2002, 219–220; Harju-Autti 2011, 8.)

Venäläisten ympäristöasenteista löytyy monia tutkimuksia, joissa jätetilanteeseen suhtautumista tarkastellaan omana erillisenä tutkimuskysymyksenään (ks. Halij 2015; Tšernovitš, Poljakova & Fursov 2015; Vtsiom 2018; Obšhšestvennaja palata Rossijskoj Federatsii 2018). Levada-Tsentr teetti vuonna 2014 kyselyn, johon osallistui 1600 kansalaista 134 Venäjän eri asutusalueilta. Kyselyn tulosten mukaan ympäristöongelmat eivät ole venäläisten suurin huolenaihe, sillä ympäristöhuoli sijoittuu 24 yhteiskunnallisen ongelman listalle sijalle 12. Ensimmäiset viisi ongelmaa oli hintojen kasvu, köyhyys, työttömyys, korruptio ja talouskriisi. (Levada-Tsentr 2014b.) Ympäristöongelmista venäläiset ovat eniten huolissaan vesistöjen, ilman, juomaveden ja alueiden saastumisesta sekä elintarviketurvallisuudesta (Levada-Tsentr 2014a).

Yhdyskuntajätteen lajittelukulttuuri on kehittynyt hitaasti viimeisten vuosien aikana, mutta venäläisten ympäristöasenteissa ja -tietoisuudessa on tapahtunut huomattava muutos parempaan (vrt. Halij 2015). Vuonna 2017 Venäjällä järjestettiin ympäristövuosi, mikä vaikutti positiivisesti ihmisten ympäristötietoisuuteen, -asenteisiin ja käyttäytymiseen. Vuonna 2015 13 prosenttia venäläisistä teki jonkinlaisia ympäristötekoja lajittelun suhteen. Vuonna 2017 heidän osuutensa kasvoi 21 prosenttiin. (NAFTI analititšeskij tsentr 2018, 23.) Lajittelukäyttäytymisessä ja ympäristötietoisuudessa on alueellisia eroja, ja niihin vaikuttavat muun muassa ympäristöpolitiikka, lajittelupalveluiden tarjonta, alueen ekologia ja taloudellinen kehitys (Doktorov 2017, 455; NAFTI analititšeskij tsentr 2018, 23).

Analyttisen keskuksen NAFTIn ympäristökyselyyn osallistui 3,4 prosenttia koko Venäjän väestöstä. Kyselyn mukaan kahdeksan prosenttia tutkimukseen osallistuneista lajitteli yhdyskuntajätteitä, kuusi prosenttia vei paristot ja teknologiajätteet lajittelupisteisiin, viisi prosenttia lajitteli muovia, neljä prosenttia paperia sekä pahvia ja yksi prosentti lasia. Kyselystä selvisi, että suurimmalla osalla eli 79 prosentilla ihmisistä, jotka asuvat isoissa kaupungeissa, ei ollut lajittelupisteitä vaarallisille jätteille tai he eivät tieneet, missä ne sijaitsevat. Vastaajista 63 prosenttia ilmoitti, että heidän alueeltaan puuttui vaarattomille yhdyskuntajätteille tarkoitettuja lajitteluastioita tai he eivät tieneet niiden sijaintia. Keskikokoisista kaupungeista 82 prosenttia ja taajama-alueilla asuvista 93 prosenttia ei myöskään tiennyt lajitteluastioiden sijaintia. Tutkimukseen osallistuneista 84 prosenttia oli valmiita lajittelemaan yhdyskuntajätteitä, jos lajittelupisteitä olisi saatavilla. (NAFTI analititšeskij tsentr 2018, 24–25.) Samalainen tulos lajittelupisteiden puutteesta on saatu jo vuonna 2015 (ks. Halij 2015, 203). NAFTIn kyselystä myös selvisi, että puolet kyselyyn vastanneista oli huolissaan oman alueensa ekologiasta ja näki sen vaikuttavan negatiivisesti omaan terveyteensä (NAFTI analititšeskij tsentr 2018, 25).

Duškova ja Kirillov (2017) näkevät, että venäläisten passiivinen ympäristökäyttäytyminen selittyy osaltaan sillä, että kansalaiset siirtävät ympäristövastuun valtiolle ja alueellisille toimijoille odottaen heiltä konkreettisia ja rakenteellisia muutoksia jätehuollon suhteen. Tutkijat väittävät, että venäläisten käyttäytymiseen vaikuttavat puutteellinen ympäristötietoisuus ja egoistinen kulutusasenne luontoa kohtaan, mikä myös heijastuu Venäjän talouteen ja politiikkaan. (Duškova ja Kirillov 2017, 154.) Duškova ja Kirillov eivät kuitenkaan ota kantaa siihen, täytyykö kansalaisten yhdessä ottaa vastuu elinympäristöstään ja osallistua politiikkaan muuttaakseen yhteiskunnan rakenteita kestävämmiksi. Tämän lisäksi tutkijat eivät myöskään tuo esiin, pitääkö valtion kannustaa tai lainsäädännöllisesti velvoittaa kansalaisia ympäristövastuulliseen käyttäytymiseen.

Duškovan ja Kirillovin kanssa samoihin tuloksiin ovat päätyneet Halij (2014, 203), Gorjatševa O. ja Gorjatševa S. (2018, 4). Duškova, Kirillov ja Doktorov lisäävät, että kansalaisten ympäristötietoisuus ja asenne ympäristöongelmia kohtaan ovat myös ristiriidassa heidän käyttäytymisensä kanssa. Venäläiset ovat huolissaan ympäristön tilasta, mutta eivät ole valmiita muuttamaan käyttäytymistään ympäristövastuullisemmaksi (Doktorov 2017, 455; Duškova & Kirillov 2017, 154). Tämän lisäksi tutkijat näkevät ekologisen propagandan⁵ olevan heikkoa ja hyvin fragmentoitunutta (pirstaleista), sillä

⁵ Propaganda sanana kyseisessä asiayhteydessä kantaa positiivisen merkityksen. Venäjän kielessä propaganda voidaan mieltää joko positiiviseksi tai negatiiviseksi asiaksi.

se tavoittaa vain tiettyjä yhteiskunnan toimijoita ja instituutioita, kuten lastentarhoja, kouluja ja ympäristöliikkeitä (Duškova & Kirillov 2017, 154–155).

3.2 Kiertotalous ja sen kehitys Venäjällä

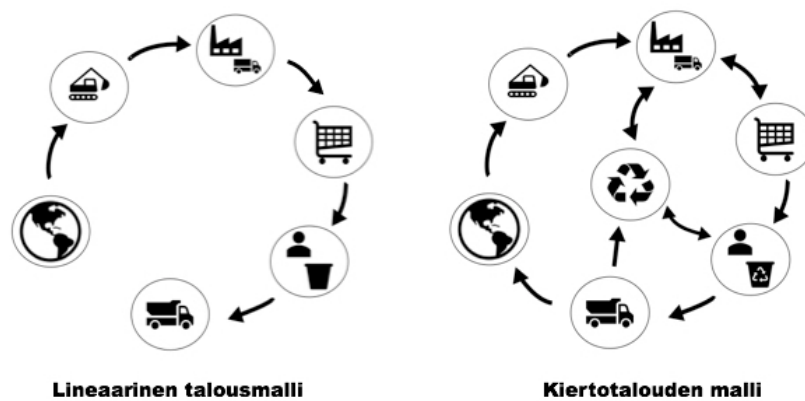
Kiertotalouden tehtävänä on haastaa perinteistä lineaarista talousmallia, jossa luontoresurssit päätyvät usein käytön jälkeen hävitykseen eli Douglassin termein niistä tulee ”likaa”, tavaraa väärässä paikassa. Tämän seurauksena niiden sisältämä arvo hukataan. (Douglas 2000, 86; Lieder & Rashid 2016, 37; Pahomova ym. 2017, 245.) Kiertotalouden päämääränä on hyödyntää luonnonresursseja kestävästi ja kokonaisvaltaisesti, jotta materiaalien elinkaari olisi mahdollisimman pitkä ja neitseellisten aineiden käyttö mahdollisimman vähäistä (Beukering 2001, 55; Pahomova ym. 2017, 245). Jätteiden kokonaisvaltainen käyttäminen tarkoittaa sitä, että jätteistä hyödynnetään mahdollisimman suuri osuus materiaalia uusien tuotteiden valmistamiseen. Jätteiden kestävä ja rationaalinen käyttö puolestaan vähentää jätteiden muodostumista, säästää ympäristöresursseja, vähentää ympäristökuormitusta, kaatopaikkojen muodostumista ja niiden laajentumista. Jätteiden vähentymisellä on myös positiivista vaikutusta ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin. (Beukering 2001, 55; Vicente & Reis 2008, 140.)

Kiertotaloudessa korostuu jätteiden kokonaisvaltaisen hyödyntämisen ohella myös ajatus raaka-aineiden kestävästä käytöstä ja materiaalien kestävästä tuottamisesta. Teknologiset ratkaisut ovat avainasemassa kiertotalouden olemassaololle ja sen kehittymiselle. Teknologiat mahdollistavat tuotteiden kestäväen valmistamisen, niiden korjaamisen ja kierrättämisen. Tämän lisäksi teknologioiden avulla on mahdollista ottaa talteen poisheitetyistä tai käytöstä poistuneista tuotteista raaka-ainetta ja valmistaa niistä uusia tuotteita. Kiertotalous kannustaa teknologisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin innovaatioihin. (Pahomova ym. 2017, 246.) Kiertotalous tarvitsee toimiakseen kestäväen kehityksen ja tietoyhteiskunnan vuorovaikutussuhteen. Tämä vaatii yhteiskunnalta rakenteellisia, teknologisia, poliittisia ja kulttuurisia muutoksia. (Sairinen, Heikkinen & Hirvonen 2006, 203.) Muutoksilla voi olla positiivisia vaikutuksia niin talouteen, ekologiaan kuin sosiaaliseen kestävyyskeinoonkin. Ne saattavat myös vaikuttaa merkittävästi talouden rakenteeseen ja vaatia laajoja rakenteellisia ja yhteiskunnallisia uudistuksia vaikuttaen negatiivisesti esimerkiksi talouskasvuun. (emt., 203; Pahomova ym. 2017, 246–247.)

Kestävä yhteiskunta ei kuitenkaan synny pelkästään teknistaloudellisten muutosten myötä, vaan siihen tarvitaan normatiivisia tavoitteenasetteluja ja valintoja niin markkinoilla, politiikassa kuin ihmisten käyttäytymisen muutoksessakin (Sairinen ym. 2006, 205). Tämän vuoksi kansalaisten näkemysten huomioiminen ja konkreettisten yhteiskunnallisten olosuhteiden, kuten yhteiskunnan rakenteiden

ja palvelutarjonnan tarkastelu, on olennaista ihmisten käyttäytymisen ymmärtämisessä ja kestävän yhteiskunnan luomisessa. Kotitaloudet vaikuttavat jätteiden hallintaan, kuten niiden tuottamiseen ja loppusijoittamiseen. Lisäksi talouden rakenne, infrastruktuuri ja instituutioiden tarjoamat palvelut, kuten ympäristöystävälliset palvelut, jätehuoltoratkaisut sekä ympäristökasvatus, vaikuttavat kansalaisten tapaan toimia kiertotalouden mukaisesti ja ympäristövastuullisesti.

Kuvio 1 esittää jätteiden elinkaarta lineaarisessa talousmallissa ja kiertotalouden mallissa. Lineaarisessa mallissa raaka-aineesta valmistetaan tuotteita, jonka jälkeen niitä myydään, ostetaan, käytetään ja hävitetään. Kiertotalouden mallissa luontoresursseja pyritään hyödyntämään mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja kestävästi siten, että ne saavat käytön jälkeen tai rikkoutuessaan uuden ”elämän” kierrätyksen tai korjauksen avulla. Tuotteiden kestävä valmistus sekä kulutus mahdollistaa sen, että mahdollisimman pieni osuus jalostetuista raaka-aineista päättyy jätteinä takaisin luontoon. (Pahomova ym. 2017, 245, 263.)

Kuvio 1 Lineaarinen talousmalli ja kiertotalouden malli. (Tekijä: Aleksandra Riki)

Tällä hetkellä Venäjän kiertotalous yhteiskuntajätteiden suhteen on hyvin heikosti kehittyntä, vaikka keskustelua Venäjän kiertotalouteen siirtymisestä on käyty viimeisten vuosien aikana sekä julkisessa keskustelussa että valtion lainsäädännön tasolla jätehuoltostrategiaohjelmassa (Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018). Kiertotalouteen siirtyminen on hyvin ajankohtaista ja tärkeää, mutta myös haastavaa, sillä se vaatii lainsäädännöllisesti, teknologisesti ja yhteiskunnallisesti kokonaisvaltaista rakenteellista muutosta (Pahomova ym. 2017, 248).

Venäjän heikko kiertotalouden kehitys selittyy monilla tekijöillä. Luonnonsuojeluun ja resurssien kestäväan hyödyntämiseen Venäjällä ei sijoiteta tarpeeksi resursseja. Vuonna 2016 jätteiden huoltoon sijoitettiin vain neljä prosenttia ympäristönsuojelun rahoituksesta eli noin 8 miljardia ruplaa (noin

114 miljoonaa euroa) (Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 19). Viimeisten vuosien aikana rahoitusta on myös leikattu (Pahomova ym. 2017, 249). Tämän lisäksi Venäjältä puuttuu infrastruktuuria ja teknologisia ratkaisuja jätteiden lajittelua, kierrätystä ja hyödyntämistä varten (Hizbullin ym. 2014, 86; Ivantsova 2016, 149; Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 18–19). Jätteiden hautaaminen ja säilyttäminen kaatopaikoilla nähdään myös edullisempänä vaihtoehtona verrattuna kierrätyslaitoksiin sijoittamiseen (Greenpeace 2015, 16; Klinkov ym. 2015, 7; Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 10).

Jätehuoltostrategian mukaan Venäjällä jätteiden lajittelusta ja kierrätyksestä vastaavia toimijoita katoaa markkinoilta, eikä kierrätysmateriaaleille ole tarpeeksi kysyntää valtion sisäisillä markkinoilla (Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii 2018, 9). Pahomovan ym. mukaan markkinoilla ei ole tarpeeksi sijoittajia, koska kiertotalouteen siirtyminen ei ole taloudellisesti kannattavaa. Tutkijat painottavat, että yksittäiset toimijat eivät pysty menestymään kiertotalouden luomisessa, minkä takia heidän pitäisi integroitua kansainvälisiin verkostoihin. Tämän lisäksi valtio ei tarjoa riittävästi taloudellisia kannustimia yrittäjille kierotalouden kehittämistä varten. (Pahomova ym. 2017, 261–262.) Alueellisella tasolla ei myöskään budjetoida varoja tai kerätä veroja lajittelu- ja kierrätystoiminnan kehittämiseen (Ivantsova 2016, 151).

Venäjän kiertotaloutta käsittelevissä tutkimuksissa painotetaan, että maan jätelaki jää jälkeen muiden kehittyneiden maiden jätelainsäädännöstä, mikä vaikuttaa heikentävästi Venäjän jo nykyisellään heikkoon kiertotalouden kehitykseen (Hizbullin ym. 2014, 86; Greenpeace 2015, 8; Pahomova ym. 2017, 248). Kiertotalouden kehitys maailmalla voi myös heijastua negatiivisesti Venäjän talouteen, kuten maan vientituotteiden kysyntään, sillä kiertotalouden kehittyessä neitseellisten tuotteiden kysyntä voi laskea. Tämän vuoksi teollisten toimijoiden pitäisi monipuolistaa tuotantoaan sekä kehittää ja hyödyntää kiertotalouden liiketoimintamalleja. (Pahomova ym. 2017, 248, 250.) Kiertotalouteen siirtyminen valtio-, alue- ja kuntatasolla on haastavaa. Siihen siirtyminen vaatii konkreettisia toimia, kuten tiukkoja lakeja ja määräyksiä, taloudellista tukea, talouden rakenteen muutosta ja jätevirtojen valvontaa. Lisäksi vaaditaan eri toimijoiden välistä yhteistyötä sekä kansalaisten asenteiden ja käyttäytymisen muutosta.

4 TUTKIMUKSEN KÄSITTEELLINEN VIITEKEHYS

Tämän tutkimuksen teoriatausta perustuu Stewart Barrin (2007) muodostamaan käsitteelliseen viitekehukseen jätteiden hallitsemistavoista. Tämä luku etenee siten, että kerron aluksi yleisesti Barrin teoreettisesta viitekehuksesta, minkä jälkeen syvennyn tarkastelemaan teoreettisen viitekehksen yhtä osa-aluetta – lajittelukäyttäytymistä tilannekohtaisten muuttujien avulla. Täydennän ja sovellan Barrin teoreettista viitekehystä eri alojen tutkijoiden tutkimuksilla, joissa on tutkittu ympäristö- ja lajittelukäyttäytymistä erilaisissa konteksteissa. Tutkimusaihetta on tärkeää lähestyä monitieteellisestä näkökulmasta, jotta lajittelukäyttäytymistä on mahdollista ymmärtää osana yhteiskunnallista ja ekologista kokonaisuutta. Teoriataustan lopussa tarkastelen viitekehysten roolia tutkimuksessani.

4.1 Teoreettinen viitekehys kotitalousjätteiden hallitsemistavoista

Ihmisten käyttäytymistä tutkitaan aktiivisesti etenkin sosiaalipsykologian alalla, mutta käyttäytymisen tutkimusta tehdään muillakin tieteenaloilla, myös ympäristöpolitiikassa ja maantieteessä. Käyttäytymisen tutkimuksessa on luotu monia teoreettisia malleja ja käsitteellisiä viitekehyskiä, joiden avulla on tutkittu ja selvitetty ihmisen ympäristökäyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä (ks. Kaiser, Wölfling & Fuhrer 1999; Seacat & Northrup 2010; Akintunde 2017). Sosiaalipsykologiset tutkimukset tarjoavat käyttäytymisen tutkimukseen kattavan käsitteistön sekä erilaisia teoreettisia malleja lajittelukäyttäytymisen tutkimiselle.

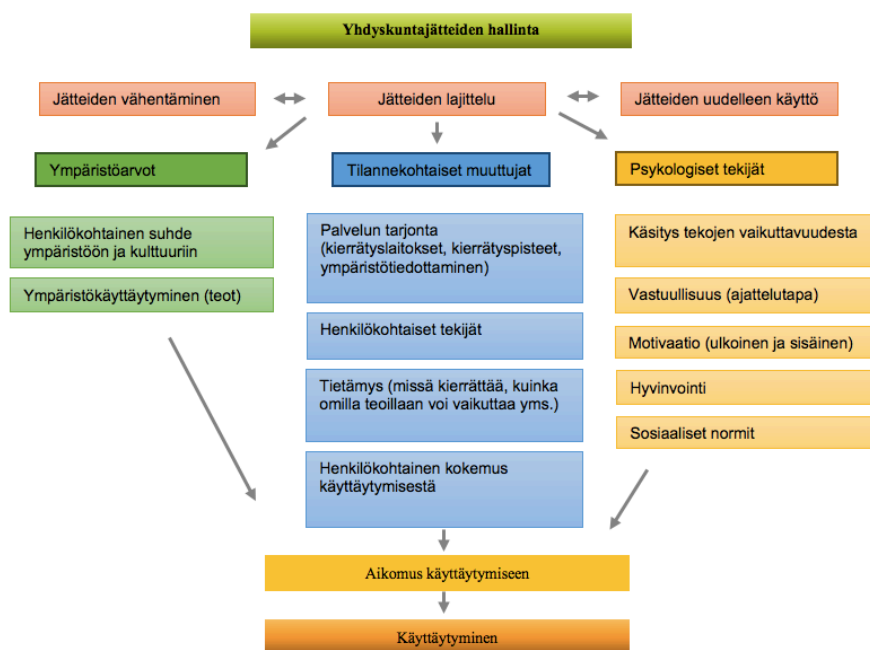
Tässä tutkimuksessa hyödynnän ja sovellan maantieteilijä Stewart Barrin (2007) kehittämää teoreettista käsitteellistä viitekehystä jätteiden hallitsemistavoista, jonka hän on julkaissut omassa survey-tutkimuksessaan *Factors Influencing Enviromental Attitudes and Behaviors*. Tutkimus on toteutettu Isossa-Britanniassa ja siinä tutkittiin kansalaisten jätteiden hallitsemistapoja. Barr tarkastelee jätteiden hallitsemistapoja kolmesta käyttäytymisen mallista: *jätteiden ehkäisy* (waste reduction), *uudelleenkäyttö* (waste reuse) ja *lajittelu* (waste recycling). (Barr 2007.)

Jätteiden ehkäisyllä Barr tarkoittaa niitä kulutuskäyttäytymisen valintoja, joita ihmiset tekevät ennen kulutustuotteiden ostoa tai hankintaa. Kuluttaja voi ostovalinnoillaan vaikuttaa esimerkiksi jätemäärään ja -tyyppiin. (emt., 436.) Vaikka kuluttaja ei pysty yksin vaikuttamaan yhteiskunnan tarjoamiin palveluihin ja hyödykkeiden tarjontaan, kuten esimerkiksi kulutustuotteiden pakkausmateriaaleihin, hän voi valinnoillaan välttää tiettyjen tuotteiden ostamista (ks. Suvantola & Lankinen 2008). Jätteiden uudelleenkäyttö perustuu siihen, että kotitaloudessa syntyviä jätemateriaaleja hyödynnetään,

käytetään uudelleen tai niille keksitään uusi käyttötarkoitus. Lajittelulla Barr tarkoittaa käyttäytymistä, jossa kotitalousjätettä lajitellaan sekä kotona että kodin ulkopuolella eri jätetyypeittäin kullekin jätetyypille tarkoitettuihin astioihin. (Barr 2007, 438–451.)

Barr lähestyy jätteiden hallitsemistapoja kolmesta käsitteellisestä viitekehyksestä: *ympäristöarvot* (Environmental Values), *tilannekohtaiset muuttujat* (Situational Variables) ja *psykologiset tekijät* (Psychological Factors) (Barr 2007). Ympäristöarvot rakentuvat sekä ihmisen henkilökohtaisesta suhteesta ympäristöön ja kulttuuriin että ihmisen ympäristökäyttäytymisestä ja ympäristön kohteesta. Tilannekohtaiset muuttujat perustuvat seuraaviin alakäsitteisiin: henkilökohtaiset tekijät (individual characteristic), käyttäytymisen konteksti (behavioral context), henkilökohtainen tietämys (individual knowledge) ja henkilökohtainen kokemus käyttäytymisestä (individual experience of the behavior in question). Psykologiset tekijät pitävät sisällään käsityksen omien tekojen vaikuttavuudesta, vastuullisen ajattelemisen, sisäisen ja ulkoisen motivaation, hyvinvoinnin ja sosiaaliset normit. Näiden hallitsemistapojen avulla voidaan ymmärtää, mitkä eri tekijät vaikuttavat ihmisten aiottuun ja toteutuneeseen käyttäytymiseen. Aikomus käyttäytyä eroaa käyttäytymisestä siten, että aikomus ei välttämättä johda käyttäytymiseen, mutta se voi ennustaa sitä ja kannustaa siihen. (emt., 437–443.)

Alla olevassa kuviossa 2 esitän Barrin viitekehyksen pelkistettynä. Kuviossa näkyy, kuinka eri jätteiden hallitsemistapoja on mahdollista lähestyä eri tekijöiden kautta. Nämä tekijät vaikuttavat ihmisen aikomukseen käyttäytyä ja voivat johtaa käyttäytymiseen.

Kuvio 2 Hahmotelma Stewart Barrin käsitteellisestä viitekehyksestä jätteiden hallitsemistavoista (Barr 2007, 444, 462–264). (Tekijä: Aleksandra Riki)

Tutkimuksessani hyödynnän Barrin teoreettista viitekehystä ja sovellan siihen muita käyttäytymisen tutkimuksen käsitteitä. Tällainen valinta antaa mahdollisuuden luoda oman analyttisen viitekehysten empiirisen aineiston tutkimiselle. Barr tutkii jätteiden hallitsemistapoja (jätteiden vähentäminen, jätteiden lajittelu ja jätteiden hyödyntäminen) toisistaan erillään tilannekohtaisten muuttujien, ympäristöarvojen ja psykologisten tekijöiden avulla (ks. Kuvio 2). Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan jätteiden hallitsemistapoja lajittelukäyttäytymisen näkökulmasta tilannekohtaisten muuttujien kautta. Tutkimuksen ulkopuolelle rajaan Barrin viitekehyksestä psykologiset tekijät ja ympäristöarvot.

Tilannekohtaisten muuttujien ohella hyödynnän viitekehyksessäni henkilökohtaisten arvojen ja asenteiden käsitteitä Barrin ympäristöarvojen ja niiden alakäsitteiden sijaan. Ihmisten arvoja ja asenteita on mahdollista tutkia eri käsitteiden ja teorioiden kautta, kuten osana ympäristötietoisuutta (Harju-Autti 2011, 8), ympäristökansalaisuutta (Dobson 2007, 279–278) tai ympäristöarvoja (Barr 437–438). Tässä tutkimustyössä tarkastelen henkilökohtaisia arvoja ja asenteita laajemmasta näkökulmasta sitomatta niitä tiettyjen käsitteiden tai teorioiden alle. Tällainen valinta mahdollistaa sen, että voin tarkastella henkilökohtaisia arvoja ja asenteita myös muistakin näkökulmista kuin ympäristönäkökulmasta. Ympäristöarvojen ohella myös monet muut arvot voivat vaikuttaa lajittelukäyttäytymiseen. Henkilökohtaiset arvot ja asenteet mahdollistavat laajemman tarkastelun, jonka kautta voin esimerkiksi selvittää, kuinka kotitaloudet suhtautuvat Viipurin piirin jätetilanteeseen tai toimijoihin sekä mitkä arvot vaikuttavat kotitalouksien jätteiden hallintaan. Tilannekohtaisia muuttujia sekä henkilökohtaisia arvoja ja asenteita tutkimalla on mahdollista lähestyä tutkittavaa kohdetta rajatusta näkökulmasta sekä tarkastella juuri niitä tekijöitä, jotka ovat tutkimukseni kannalta tärkeitä.

4.2 Tilannekohtaisten muuttujien käsitteellinen viitekehys

Barrin käsitteellinen viitekehys tilannekohtaisista muuttujista rakentuu seuraavien käsitteiden ympärille: henkilökohtaiset tekijät, käyttäytymisen konteksti, henkilökohtainen tietämys ja henkilökohtainen kokemus käyttäytymisestä. Tarkastelen seuraavaksi näitä käsitteitä ja täydennän niitä eri käyttäytymisen tutkimuksia hyödyntäen.

Henkilökohtaiset tekijät

Henkilökohtaisilla tekijöillä Barr tarkoittaa sosiodemografisia tekijöitä, kuten kotitalouden sijaintia ja kokoa sekä kotitaloudessa asuvien ihmisten henkilökohtaisia tekijöitä, esimerkiksi taustaa, ikää ja koulutusta (Barr 2007, 438–439). Miafodzyeva ja Brandt (2013) ovat analysoineet 63 lajittelukäyttäytymistutkimusta, jotka on julkaistu eri tieteenaloilla vuosina 1990–2010. Heidän tutkimuksestaan

selvisi, että sosiodemografisia tekijöitä on tutkittu kaikista eniten käyttäytymisen tutkimuksissa. (Miafodzyeva & Brandt 2013, 224.) Tutkimuksissa on esitetty eriäviä tuloksia lajittelua toteuttavista kotitalouksista (ks. Barr 2007, 465; Huhtala 2010, 1681; Czajkowski ym. 2014, 303). Tähän on vaikuttanut se, että tutkimukset on toteutettu eri valtioissa, joissa jätehuolto ja tutkittava joukko ovat eronneet toisistaan.

Kierrätyspisteiden sijainnilla ja niiden saatavuudella on tärkeä merkitys lajittelukäyttäytymisen toteutumisessa (Barr 2007, 465). Asumisen muoto ja asunnon sijainti kierrätyspisteisiin nähden vaikuttavat hyvin vahvasti lajittelun toteutumiseen (Schultz, Oskamp & Mainieri 1995, 115; Miafodzyeva & Brandt 2013, 224–225; Czajkowski ym. 2014, 303). Zenin, Noorin ja Yusufin (2014) tutkimuksesta ilmeni, että kaukana kierrätyspisteistä sijaitsevat kotitaloudet lajittelivat vähemmän kuin ne, jotka asuivat keräyspisteiden lähellä. Tämän lisäksi alueelliset erot vaikuttavat lajittelukäyttäytymiseen. (Zen, Noor & Yusuf 2014, 87–88.) Kaupunkilaisilla ja maalla asuvilla voi olla selkeitä eroja lajittelukäyttäytymisessä ja lajittelupalveluiden saatavuudessa (Derksen & Gartrell 1993, 437–439).

Barr tuo tutkimuksessaan esiin *minäpystyvyys-käsitteen* (self efficacy)⁶, joka tarkoittaa ihmisten käsitystä omista kyvyistään suoriutua jostain tehtävästä tai haasteesta (Barr 2007, 442, 449). Lajittelu-suoriutumiseen vaikuttaa se, onko kotitaloudessa tarvittavaa tilaa, logistisia ratkaisuja tai onko perheenjäsenillä aikaa ja osaamista lajitella. Mitä enemmän ihmisellä on mahdollisuuksia lajitella jätteitä, sitä suuremmalla todennäköisyydellä hän myös lajittelee niitä. (Meinhold & Malkus 2005, 512; Barr 2007, 449.) Zen ym. esittävät Barrin tapaan käsitteen *henkilökohtaisesta mukavuudesta* (personal convenience), joka tarkoittaa sitä, että valmiiksi suunniteltu ja helposti järjestetty lajitteluratkaisu voi kannustaa kotitalouksia lajittelemaan jätteitä. Vastaavasti puutteelliset olosuhteet voivat johtaa *henkilökohtaiseen epämukavuuteen* (personal inconvenience) ja lajittelemattomuuteen. (Barr 2007, 449; Zen ym. 2014, 88.)

⁶ Barr on sijoittanut käsitteet *minäpystyvyys* ja *henkilökohtainen mukavuus* viitekehyksessään osaksi psykologisia tekijöitä. Käsitteet pitävät sisällään tutkimuksen kannalta tärkeitä tekijöitä, kuten kodin logistiset ratkaisut, lajitteluratkaisut ja ajan, jotka näkemykseni mukaan kuvastavat tilannekohtaisia muuttujia. Sen sijaan *käsitys omista kyvyistään* kuvastaa psykologisia tekijöitä. Koska käsitteet pitävät sisällään enemmän konkreettisia tilannekohtaisia tekijöitä kuin psykologisia tekijöitä ja ne kuvastavat sekä kodin sisäisiä tekijöitä että kotitalouden jäsenen henkilökohtaisia tekijöitä, olen sijoittanut käsitteet osaksi tilannekohtaisia muuttujia henkilökohtaisiin tekijöihin.

Käyttäytymisen konteksti

Käyttäytymisen kontekstilla tarkoitetaan lajittelupalveluiden tarjontaa, logistiikkaa ja lajittelupalveluiden helppoa käytettävyyttä ja saavutettavuutta (Barr 2007, 438, 468–469). Lajittelupalveluiden, kuten lajittelupisteiden helppo saavutettavuus ja käytettävyys vaikuttavat kannustavasti lajittelukäyttäytymiseen (Derksen & Gartrell 1993, 437; Zen ym. 2014, 87). Helppo palveluiden saavutettavuus puolestaan vähentää vaivannäköä lajittelun suhteen (Miafodzyeva & Brandt 2013, 226), säästää aikaa ja kuljetuksen suunnittelua (Schultz ym. 1995, 115). Logistisilla ratkaisilla on myös vaikutusta käyttäytymiseen. Jos jäte lajitellaan ja kierrätetään kierrätyslaitoksissa, kotitalouksien ei tarvitse nähdä vaivaa jätteiden lajittelemisessa. (Schultz ym. 1995, 116.)

Barrin käyttäytymisen kontekstin mukaista määritelmää lajittelupalveluiden tarjonnasta voidaan täydentää myös tiedottamisella ja ympäristökasvatuksella. Näitä palveluita voivat tarjota instituutionaaliset toimijat, kuten julkinen sektori ja vapaaehtoisjärjestöt alueellisten ohjelmien tai tapahtumien muodossa. Tiedottaminen ja ympäristökasvatus kannustavat ihmisiä lajittelemaan ja toimimaan kestävästi. (Vicente & Reis 2008, 144–145; Seacat & Northrup 2010, 395; Gifford & Nilsson 2014, 142.) Alueellisilla ympäristöohjelmilla, jotka liittyvät lajitteluun, on merkittävä vaikutus lajittelukäyttäytymisen toteutumiseen. Alueellisilla ohjelmilla on mahdollista valistaa kotitalouksia ja tarjota niille tietoa lajittelusta. (Derksen & Gartrell 1993, 439; Zen ym. 2014, 88.)

Seacat ja Northrup (2010) tarkastelevat tiedottamista kahdesta näkökulmasta. He erottelevat tiedottamisen *huomattavaan tietoon* (considerable information) ja *täsmälliseen tietoon* (accurate information). Huomattava tieto vaatii yksilöiltä sitoutumista, kuten osallistumista lajitteluohjelmaan. Täsmällinen tieto tarkoittaa tietoa lajittelukäytännöistä, kuten tietoa siitä, kuinka jätteitä voidaan lajitella, kuinka lajitellut materiaalit käsitellään ja keneen voi ottaa yhteyttä, jos lajittelusta herää kysyttävää. (Seacat & Northrup 2010, 395.)

Austin ym. (1993, 250–251) ovat tutkineet lajittelukäyttäytymistä toimisto-olosuhteissa, missä lajittelupisteistä tiedottaminen ja lajitteluun ohjeistaminen kannusti toimistotyöntekijöitä lajittelemaan yhdyskuntajätettä. Tiedottaminen ja ympäristökasvatus voidaan sisällyttää osaksi lajittelukäyttäytymisen kontekstia, sillä niillä on kannustava vaikutus käyttäytymiseen. Huomioin tässä tutkimuksessa tiedostuksen ja ympäristökasvatuksen roolin osana käyttäytymisen kontekstia, koska se voi auttaa ymmärtämään, millä tavoin Viipurin piirin instituutionaaliset toimijat ja kotitaloudet vuorovaikuttavat keskenään ja kuinka ne yhdessä tai erikseen edistävät lajittelun toteutumista ja lajittelukäyttäytymistä piirissä.

Henkilökohtainen tietämys

Henkilökohtainen tietämys sisältää neljä temaattista tietämyksen osa-aluetta: mikä on globaali tai alueellinen jätetilanne, missä lajittelupisteet sijaitsevat, mitä lajitellulle jätteelle tehdään ja kuinka lajittelun avulla kotitaloudet voivat vaikuttaa ympäristön tilaan (Barr 2007, 439, 469). Barrin mukaan tieto jätepisteiden sijainnista ja niiden käyttömahdollisuuksista vaikuttaa kaikista eniten aikomukseen lajitella ja lajittelukäyttäytymiseen (emt., 467). Samalaisiin tuloksiin ovat päätyneet myös Zen ym. (2014, 86). Robelia ja Murphy (2012) esittävät, että täsmällinen tieto ympäristöasioista vaikuttaa eniten käyttäytymiseen. Tutkijat ovat analysoineet 15 tutkimusta, jotka liittyvät ympäristötietämykseen. Heidän mukaansa käyttäytymiseen vaikuttaa voimakkaasti tieto ympäristöongelmista, kuten tieto siitä, mitä uusiutuvat luonnonvarat ovat, minne jätteet päätyvät käytön jälkeen ja mitkä asiat vaikuttavat ympäristön tuhoon. Lisäksi käyttäytymiseen vaikuttaa tieto siitä, kuinka omat teot vaikuttavat ympäristöön. (Robelia & Murphy 2012, 17–18.) Barr tukee näkemystä täsmällisen tiedon tärkeydestä. Hänen tutkimuksessaan selvisi, että abstrakti tieto ympäristöasioista ei vaikuta käyttäytymiseen yhtä vahvasti kuin täsmällinen tieto kestävästä kehityksestä ja oman alueen ja valtion kestävästä kehityksen toimintaohjelmasta. (Barr 2007, 465.)

Levine ja Strube (2012) selvittivät, että tietämyksen avulla voidaan myös ennustaa ympäristökäyttäytymistä, ja sen lisäämisellä vaikuttaa käyttäytymiseen. Tutkijat näkevät, että ympäristökäyttäytymisessä tietämys on tarpeellinen, muttei välttämätön, sillä käyttäytymiseen vaikuttavat monet muutkin tekijät. (Levine & Strube 2012, 321.) Kyseistä näkemystä tukevat aiemmin käsitellyt käsitteet ympäristötietoisuudesta ja ympäristökansalaisuudesta. Tieto ympäristön tilasta ei välttämättä johda ympäristötietoiseen käyttäytymiseen (Harju-Autti 2011, 15), vaan siihen voivat vaikuttaa myös muun muassa henkilökohtaiset arvot, asenteet tai valtion ohjaus (Dobson 2007, 279, 283–285).

Ihmisten tietotason tutkimisen tärkeyttä korostetaan myös seuraavissa käyttäytymismalleissa: *käyttäytymisen muutosmalli* (Behaviour Change Model), *ympäristövastuullisen käyttäytymismalli* (Theory of Environmentally Responsible Behaviour) (Viitattu Hungerford & Volk 1990 Akintunden mukaan 2017, 122–123; Peggy & Korsching 1996) ja *suunnitelmallisen käyttäytymisen malli* (Theory Of Planned Behaviour) (Ajzen 1991). Tutkimukset ilmentävät, että tiedon tutkiminen osana käyttäytymisen tutkimusta auttaa ymmärtämään paremmin tietyn käyttäytymistavan toteutumista.

Henkilökohtainen kokemus käyttäytymisestä

Lajitteluun liittyvä henkilökohtainen kokemus voi vaikuttaa lajittelukäyttäytymiseen (Barr 2007, 439). Icek Ajzen (1991) käsittelee teoriaa suunnitelmallisesta käyttäytymisestä tutkimuksessaan, jossa hän tarkastelee käsitettä *aiemman käyttäytymisen roolista* (The Role of Past Behavior). Ajzen

näkee Barrin tavoin kokemuksen käyttäytymisestä vaikuttavan tulevaan käytökseen (Ajzen 1991, 202–204). Aiemman kokemuksen avulla on mahdollista ennustaa tulevaa käyttäytymistä. Se voi myös näkyä lumipalloilmiönä silloin, kun tietynlainen käyttäytyminen motivoi toiseen käyttäytymistapaan. Esimerkiksi lajittelukäyttäytyminen voi johtaa jätteiden vähentämiseen tai tiettyjen jätteiden lajittelu saattaa laajentaa lajittelukäyttäytymistä myös muihin jätetyyppeihin (Barr 2007, 439.) Lähestymistapa on kiinnostava tämän tutkimuksen kannalta, sillä monet täysi-ikäisistä venäläisistä ovat syntyneet Neuvostoliiton aikana, minkä takia heillä saattaa olla jo valmiiksi opittu käyttäytymismalli lajittelun suhteen.

Tilannekohtaisten muuttujien rooli tutkimuksessa

Eri käyttäytymisen tutkimuksissa on saatu eriäviä tuloksia siitä, mitkä tekijät kannustavat kansalaisia lajittelukäyttäytymiseen. Tähän vaikuttaa se, että tutkimukset on toteutettu eri konteksteissa niin paikallisesti kuin ajallisestikin, ja lajittelukäyttäytymistä on tutkittu eri teoreettisten viitekehysten kautta. Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan kotitalouksien lajittelukäyttäytymistä Venäjän kontekstissa, johon vaikuttavat omanlaiset tekijät. Tutkimustani varten luomani analyttinen viitekehys sisältää käsitteet, joiden avulla voin paremmin ymmärtää Viipurin piirissä asuvien kotitalouksien lajittelukäyttäytymistä ja siihen vaikuttavia tekijöitä (ks. Taulukko 2). Viitekehykseen sisällytetyt käsitteet saattavat saada Viipurin piirin kontekstissa uusia tulkintoja ja täydennystä.

Kotitalouksien lajittelukäyttäytymistä rajoittavat tekijät Venäjällä ovat ymmärrettävissä instituution käsitteen kautta. Instituutiot, kuten alueellinen hallinto sekä jätehuolto asettavat kotitalouksien toiminnalle rajoja materiaalisilla piirteillään, kuten jätetalvelujen tarjonnalla. Tämän vuoksi on tärkeää selvittää kotitalouksien henkilökohtainen näkemys siitä, kuinka ne kokevat alueen jätehuollon vaikuttavan jätteidensä hallintaan, ja minkälaiset tekijät ohjaavat kotitalouksia toimimaan ympäristökestävästi jätteiden suhteen. Analyttiseen viitekehykseeni tuomieni käsitteiden avulla on mahdollista selvittää Viipurin piirin kotitalouksien lajittelukäyttäytymiseen vaikuttavia konkreettisia (logistiset ratkaisut, tilaratkaisut, lajittelupalveluiden tarjonta) ja henkilökohtaisia tekijöitä (tietämys, osaaminen, arvot ja asenteet).

Analyttisestä viitekehyksestä on huomattavissa, että osa tilannekohtaisista muuttujista on päällekkäisiä ja ne saattavat käsittää saman muuttujan eri näkökulmasta. Esimerkiksi lajittelupisteen sijaintia on mahdollista tarkastella palvelun tarjonnan tai kotitalouden sijainnin kautta. Vastaavasti lajittelupisteistä tiedottaminen vaikuttaa siihen, kuinka hyvin kotitaloudet ovat tietoisia lajittelupisteiden

sijainnista. Kyseiset päällekkäisyydet tuovat ilmi vuorovaikutussuhteen eri muuttujien ja toimijoiden välillä ja osoittavat myös sen, että eri tutkimuksissa käsitteitä on tarkasteltu eri näkökulmista.

Analyttisestä viitekehyksestä ilmenee, että lajittelukäyttäytymiseen vaikuttavat monet keskenään sidoksissa olevat tekijät. Vaikka en ole sisältänyt analyttiseen viitekehykseeni Barrin viitekehyksestä ympäristöarvoja ja psykologisia tekijöitä, ympäristöarvoja on mahdollista tarkastella viitekehykseni osana henkilökohtaisia arvoja ja asenteita. Tämän lisäksi psykologiset tekijät nousevat esiin muissa viitekehykseni käsitteissä, kuten henkilökohtaisissa tekijöissä (käsitys omista kyvyistään) ja henkilökohtaisessa tietämyksessä (omien tekojen vaikutus ympäristöön). Osa Barrin viitekehyksestä rajatuista käsitteistä voi siis ilmetä osana muita viitekehykseni tuotuja käsitteitä. Soveltamani viitekehys on käsitteiden suhteen kattava ja se tarjoaa rajatun kehyksen empiirisen aineiston analysoimiselle ja tutkittavan kohteen ymmärtämiselle.

Taulukkoon 2 olen koonnut lajittelukäyttäytymiseen vaikuttavat tekijät, joiden avulla lähestyn tutkimuskohdettani.

Taulukko 2 Analyttinen viitekehys lajittelukäyttäytymiseen vaikuttavista tekijöistä

Henkilökohtaiset tekijät	Käyttäytymisen konteksti	Henkilökohtainen tietämys
<ul style="list-style-type: none"> Kotitalouden koko Kotitalouden henkilömäärä Kotitalouden sijainti <ul style="list-style-type: none"> Asuinalue Henkilökohtaiset tekijät <ul style="list-style-type: none"> Ikä, sukupuoli, koulutus Lajittelupisteiden sijainti Minäpystyvyys <ul style="list-style-type: none"> Käsitys omista kyvyistään Tilaratkaisut Aika Mukavuus lajittelussa 	<ul style="list-style-type: none"> Lajittelupalveluiden tarjonta Logistiikka Lajittelupalveluiden käytettävyys ja saavutettavuus Tiedottaminen <ul style="list-style-type: none"> Huomattava tieto Täsmällinen tieto Alueellinen lajitteluohjelma Ympäristökasvatus 	<ul style="list-style-type: none"> Globaali ja alueellinen jätetilanne Lajittelupisteiden sijainti Lajiteltujen jätteiden käyttötarkoitus Omien tekojen vaikutus ympäristöön Tieto ympäristöasioista Täsmällinen tieto
Henkilökohtainen kokemus käyttäytymisestä		Henkilökohtaiset arvot ja asenteet
<ul style="list-style-type: none"> Aikaisemmat kokemukset lajittelukäyttäytymisestä 		<ul style="list-style-type: none"> Arvot ja asenteet

5 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET VALINNAT

Tämä tutkimus on laadullinen tapaustutkimus, jonka aineiston olen kerännyt teemahaastatteluilla ja analysoinut teorialähtöisellä sisällönanalyysillä. Tässä luvussa esitän tutkimukseni toteutuksen ja käyttämäni tutkimusmenetelmät. Ensin tuon esiin tutkimusasetelman ja tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen kerron tapaustutkimuksesta ja aineistonkeruuprosessista. Lopuksi tarkastelen teorialähtöistä sisällönanalyysiä ja sen käyttöä empiirisen aineiston analyysissä.

5.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on saada selville kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä hyödyntäen Viipurin piirissä asuvien kotitalouksien henkilökohtainen näkemys omasta yhdyskuntajätteen lajittelukäyttäytymisestään ja siihen vaikuttavista yhteiskunnallisista tekijöistä. Tutkimuksen tarkastelu-yksiköksi olen valinnut kotitalouden, sillä kotitalous tuottaa ja hallitsee yhdyskuntajätteitään. Kotitaloudet vaikuttavat arjen valinnoillaan ja toiminnallaan ympäristön tilaan ja toteuttavat ympäristöpolitiikkaa. Kotitalouksien jäsenten toimintaa tarkastellessa voin paremmin ymmärtää heidän toimijuuteen vaikuttavia sekä sitä rajoittavia tekijöitä. Tämän lisäksi tutkimuksessa selvitän, mitkä tilannekohtaiset muuttujat ja henkilökohtaiset arvot sekä asenteet vaikuttavat kotitalouksien lajittelukäyttäytymiseen, ja millä tavalla kotitaloudet näkevät oman sekä muiden alueen toimijoiden roolit lajittelukäyttäytymisen edistämässä. Lajittelukäyttäytymisen tutkiminen auttaa ymmärtämään kotitalouksien näkökulmasta politisoitunutta jätetilannetta ja siihen vaikuttavia tekijöitä Viipurin piirin kontekstissa.

Tutkimusta ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Millaiset tekijät mahdollistavat ja rajoittavat Viipurin piirissä asuvien kotitalouksien lajittelukäyttäytymistä?
2. Millaiset roolit kotitalouksilla ja alueellisilla toimijoilla on lajittelukäyttäytymisen edistämässä?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla tarkoitukseni on saada käsitys Viipurin piirin yhteiskunnallisista tekijöistä, jotka mahdollistavat tai rajoittavat kotitalouksien lajittelukäyttäytymistä kodin sisällä ja sen ulkopuolella. Tutkimuskysymyksen tarkoituksena on selvittää esimerkiksi, kuinka alueen palvelutarjonta vaikuttaa lajittelun toteutumiseen, kuinka tietoisia kotitaloudet ovat alueensa lajittelumahdollisuuksista, ja kuinka palveluiden sijainti vaikuttaa lajittelukäyttäytymisen toteutumiseen. Toisella tutkimuskysymyksellä selvitän sitä, miten kotitaloudet näkevät eri toimijoiden, kuten

alueellisen hallinnon ja jätehuollon edistävän ja toteuttavan lajittelukäyttäytymistä alueella, ja millaisilla toimenpiteillä (esimerkiksi tiedottaminen, kouluttaminen ja muut toimenpiteet) ne kannustavat kotitalouksia lajittelukäyttäytymiseen. Kysymysten avulla on mahdollista myös selvittää, millaista vuorovaikutusta alueen eri toimijoiden kesken tapahtuu ja kuinka se vaikuttaa kansalaisten toimijuuteen.

Kotitalouksien lajittelukäyttäytymisen tutkiminen vaatii ympäristön, jonka ehdoilla toiminta tapahtuu (Nurmio 2001, 143). Tutkimuksen kohteeksi olen rajannut Venäjän Leningradin alueen Viipurin piirin, josta löytyy heterogeenisiä alueita, kuten Viipurin kaupunki, taajamia ja kyliä. Alue edustaa lajittelupalveluiden tarjonnan ja jätehuollon suhteen kehittymätöntä aluetta, minkä takia alueen lajittelukäyttäytymisen tutkiminen on kiinnostavaa ja se saattaa tarjota uusia näkemyksiä ja lähestymistapoja tutkittavan kohteen ymmärtämiselle. Alueen kotitalouksia on helppo tutkia ja lähestyä, sillä Viipurin piiri sijaitsee lähellä Suomen rajaa. Rajan läheisyyden vuoksi on myös tärkeää selvittää, millä tavoin piirissä toteutetaan ja tuetaan lajittelukäyttäytymistä, koska alueen jätetilanne voi vaikuttaa Suomen ja Itämeren ekologiaan. Tutkimus tarjoaa myös merkityksellistä tutkimustietoa alueen eri toimijoille.

5.2 Lähestymistapana laadullinen tapaustutkimus

Tämä tutkimus on luonteeltaan laadullinen tapaustutkimus. Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia kymmenen Viipurin piirissä asuvan kotitalouden lajittelukäyttäytymistä, ja ymmärtää siihen vaikuttavia tekijöitä. Käsiteltävä aineisto muodostaa kokonaisuuden eli tapauksen, joka liittyy laajempiin ilmiöihin (Saarela-Kinnunen & Eskola 2015, 181), kuten Venäjän kiertotalouteen ja ekologiaan. Laadullisessa tapaustutkimuksessa useimmiten keskitytään tutkimaan tiettyä tapausta, ilmiötä tai rajattua kokonaisuutta, jonka määrittely, analysointi ja ratkaiseminen on tutkimuksen keskeinen tavoite (Eriksson & Koistinen 2005, 4; Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 31).

Tapaustutkimuksen avulla voi ymmärtää tarkasteltavaa ilmiötä kokonaisuutena, joka on kompleksinen ja käsittää erilaisia yhteiskunnallisia prosesseja ja näkökulmia (Häikiö & Niemenmaa 2007, 42). Tapausta tutkittaessa on otettava huomioon kontekstuaaliset tekijät, kuten paikalliset, historialliset, kulttuuriset, sosiaaliset ja henkilökohtaiset olosuhteet sekä muuttujat, sillä ne yhdessä vaikuttavat tutkittavaan ilmiöön ja ovat osana sitä (Peltola 2007, 115; Saarela-Kinnunen & Eskola 2015, 183). Tapaustutkimuksessa on mahdollista tavoitella kulttuurisen toimintajärjestelmän holistista ymmärrystä eli tutkittavan ilmiön kokonaisvaltaista ymmärtämistä eri näkökulmista (Häikiö & Niemenmaa 2007, 45; Saarela-Kinnunen & Eskola 2015, 182).

Tässä tutkimuksessa tarkastelen tutkittavaa ilmiötä rajatusti kotitalouksien perspektiivistä. Tämä antaa ymmärryksen niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat kotitalouksien lajittelukäyttäytymiseen ja sen toteutumiseen Viipurin piirissä. Kotitaloudet muodostavat joukon toimijoita eli ryhmän. Heidän lajittelukäyttäytymisensä ja näkemyksensä alueen lajittelutilanteesta voivat poiketa toisistaan, mikä antaa laajemman käsityksen tutkittavasta ilmiöstä. Kotitalouksien näkemysten perusteella muodostuu käsitys ilmiöstä eli tapauksesta.

Tapaustutkimus voi olla induktiivinen eli aineistolähtöinen tai deduktiivinen eli teorialähtöinen. Aineistolähtöinen tapaustutkimus pyrkii luomaan uutta teoriaa tapauksen pohjalta, kun taas teorialähtöinen tapaustutkimus testaa olemassa olevia teoreettisia päätelmiä tapauksen avulla tai kehittää niitä. (Peuhkuri 2007, 134; Tuomi & Sarajärvi 2018, 110, 121.) Tätä tutkimusta ohjaa teorialähtöinen lähestymistapa. Lajittelukäyttäytymisestä löytyy etukäteisainestoa ja teoreettisia malleja, joiden pohjalta on mahdollista tehdä oletuksia tutkittavasta kohteesta. Rakentamani viitekehyksen avulla (ks. Taulukko 2) on mahdollista lähestyä tutkittavaa kohdetta rajatusta näkökulmasta sekä ymmärtää sitä. Tapaustutkimukseni tarkoituksena ei ole yleistää tutkittavaa ilmiötä, vaan tarjota sen avulla tietoa laajempien ilmiöiden ymmärtämiselle (Häikiö & Niemenmaa 2007, 48–49).

5.3 Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu

Aineistonkeruumenetelmänä tapaustutkimuksessa käytin puolistrukturoitua teemahaastattelua, jonka avulla oli mahdollista ymmärtää vähän tutkittua ilmiötä (Eskola & Vastamäki 2015, 28; Tuomi & Sarajärvi 2018, 85–87) eli Viipurin piirissä asuvien kotitalouksien lajittelukäyttäytymistä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla sain vastaukset juuri niihin kysymyksiin, jotka olivat tutkimuksen kannalta merkityksellisiä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75).

Haastattelu on joustava aineistonkeruumenetelmä, sillä haastattelija voi ohjata haastattelua ja vaikuttaa sen etenemiseen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85, 88). Haastattelua varten muodostin haastattelurungon tutkimuskysymysten ja analyttisen viitekehyksen pohjalta. Haastattelurunko rakentui seuraavista teemoista: kotitalouksien henkilökohtaiset tiedot, jätteiden lajittelu kotitalouden sisällä, jätteiden lajittelu ja kierrätys kodin ulkopuolella ja alueen toimijoiden roolit (ks. LIITE 1). Jokaisen teeman alle muodostin tarkkoja teemaan pohjautuvia kysymyksiä. Oletin, että lajittelukäyttäytyminen ilmiönä saattaa olla haastateltaville vieras ja uusi, minkä takia siitä keskusteleminen olisi ollut hankalaa ilman tarkkoja teemoihin pohjautuvia kysymyksiä.

Tutkimuksen toteutumisessa oli hyötyä minun natiivitasoisesta venäjän kielen taidostani, mikä mahdollisti tutkimuksen aineiston keräämisen ja haastatteluiden toteuttamisen venäjäksi. Näkemykseni mukaan kotitalouksien käyttäytymistä voidaan paremmin ymmärtää, kun haastateltaville annetaan vapaus puhua ja ilmaista itseään omalla äidinkielellään. Tällöin tutkimuksen toteuttajan ja tutkittavien välille ei tule kielimuuria, ja tutkija pystyy paremmin ymmärtämään tutkittavaa kohdetta.

Haastateltaviksi valitsin Viipurin piirin kotitalouksiin kuuluvia henkilöitä. Sain haastatteluun osallistujia lähettämällä venäjäksi haastattelukutsun venäläisen sosiaalisen median kanavan *Vkontakte Interesnie sobitija v Vyborge* -ryhmään (suom. Viipurin kiinnostavat tapahtumat). Valitsin kyseisen ryhmän haastattelukutsun lähettämiseen, koska se on yksi alueen suurimmista sosiaalisen median ryhmistä. Ryhmässä on yli 60 500 jäsentä ja sen toiminta on hyvin aktiivista. Ilmoitukseni tavoitti siellä yli 16 000 ihmistä. Tämän lisäksi julkaisin identtisen haastattelukutsun omassa profiilissani Vkontakte-kanavalla. Kaksi julkaisua riitti siihen, että Viipurin piirin paikallinen sosiaalinen media kiinnostui tutkimuksestani. Tämän seurauksena eri internet-sivuilla julkaistiin uutinen tutkimuksestani ja siitä, että tarvitsen siihen osallistujia. (Rjabotškina 2018; Rambler 2018.)

Yhteensä 35 ihmistä otti minuun yhteyttä sosiaalisen median kautta. Heistä lajittelusta kiinnostuneita oli Viipurin piiristä 25 henkilöä ja Pietarin alueelta kymmenen. Pietarin alueella asuville jouduin antamaan kieltävän vastauksen haastatteluun osallistumisesta. Osa Viipurin piirin kotitalouksista ei lopulta halunnut osallistua tutkimukseen, mutta jakoi omia kokemuksiaan ja huoliaan alueen jätehuollosta. Tutkimuksesta herännyt keskustelu osoitti, että tutkimusaihe on hyvin ajankohtainen ja herättää ihmisissä kiinnostusta.

Kaikki tutkimuksestani kiinnostuneet henkilöt, jotka olivat Viipurin piiristä, pääsivät osallistumaan tutkimukseeni eli 12 henkilöä. Haastatteluun osallistuminen edellytti vapaaehtoisuutta ja sitä, että kotitalous sijaitsee Viipurin piirissä. Muita kriteereitä haastateltavien valinnassa ei ollut. Jokainen kotitalous edustaa potentiaalista tutkimuskohdetta, sillä kaikissa kotitalouksissa tuotetaan jätettä ja hallitaan sitä. Koska tutkimukseen osallistuivat lajittelukäyttäytymisestä kiinnostuneet ihmiset, heidän vastauksensa voivat erota sellaisten ihmisten vastauksista, jotka eivät ole aiheesta kiinnostuneita tai siitä tietoisia. Tutkimukseen osallistuneet saattoivat myös tarjota laajempaa tietoa tutkittavasta kohteesta. Tämän vuoksi tutkimusta varten kerätty empiirinen aineisto on tutkimuksen kannalta merkittävä ja kiinnostava.

Ennen varsinaisia haastatteluja suoritin esihaastattelun, jonka tarkoituksena oli testata haastattelurunko ja haastattelun kesto. Tämän pohjalta muutin hieman haastattelukysymyksiäni. Esihaastattelua en hyödyntänyt analyysissä, koska se olisi eronnut liikaa muista haastatteluista. Lähetin kaikille haastateltaville tarkat ohjeet haastattelun etenemisestä ja sen yhteydessä rungon haastattelukysymyksistä viikkoa ennen haastattelua (ks. LIITE 1). Kerroin myös hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti tutkimuksesta, sen tavoitteista, aineiston käsittelystä ja kotitalouden roolista tutkimuksessa. Vaikka haastateltavat saivat tutustua haastattelurunkoon ennen haastattelua, osan tutkimuskysymyksistä jätin tarkoituksellisesti lähettämättä, sillä ne olisivat voineet vaikuttaa tutkimustuloksiin. Lähettämättömät kysymykset esitin vasta haastattelun yhteydessä (ks. LIITE 1 kysymykset 15, 25 ja 27). Kysymysten lähettämällä etukäteen toivoin saavani kattavasti vastauksia haastattelukysymyksiini. Haastateltavat pystyivät valmistautumaan niihin ja keskustelemaan niistä perheensä kanssa. Tällainen valinta matalisi haastateltavien kynnystä osallistua tutkimukseen, sillä he saivat etukäteen tietää, millaisia kysymyksiä heiltä kysyn.

Toteutin vuoden 2018 marraskuussa 12 haastattelua, joista kymmenen analysoin tutkimustyössä. Kahdesta haastattelusta luovuin, koska ne eivät tarjonneet uusia tutkimustuloksia. Pois jätetyt haastattelut eivät olisi vaikuttaneet merkittävästi tutkimustuloksiin, vaan ne olisivat vain vahvistaneet tutkimuksen tuloksia ja toistaneet niitä. Kymmenen haastattelua riitti saturaatiopisteen saavuttamiseen.

Paikalla ja ympäristöllä on tärkeä merkitys siihen, kuinka haastattelut etenevät (Karekallas & Raento 2014, 119–121; Eskola & Vastamäki 2015, 3). Tässä tutkimuksessa haastateltavat saivat itse päättää osallistumismuodostaan ja haastattelupaikasta. Kymmenestä haastattelusta seitsemän haastattelua toteutin kasvotusten, joista neljä Viipurin keskustan kahviloissa ja kolme haastateltavien kotona. Loput kolme haastattelua toteutin videopuheluhaastatteluina. Vain yksi kymmenestä kotitaloudesta osallistui koko perheensä kanssa haastatteluun ja loput yhdeksän haastateltavaa edustivat yksin kaikkia kotitaloutensa jäseniä.

Ennen haastattelun aloittamista kerroin tutkimuksestani, kysyin suostumuksen osallistumiselle ja kerroin uudestaan, kuinka äänitteiden ja aineiston kanssa tutkimuksessa aion toimia. Annoin haastateltaville myös mahdollisuuden kysyä haastattelukysymyksistä ja tutkimuksestani. Muistutin myös, että tutkimuksessa he edustavat kotitalouttaan. Esitin kaikille haastateltaville haastattelukysymykset samassa järjestyksessä, minkä takia haastattelut etenivät johdonmukaisesti. Tarkka kysymysten esittämisyjärjestys mahdollisti haastatteluissa etenemisen suunnitellusti ja haastateltavien lajittelutietämyksen testaamisen (ks. LIITE 1 kysymykset 15, 24 ja 26). Kaikki haastattelut äänitin puhelimeen ja

tietokoneelle. Haastateltavat vastasivat kysymyksiini hyvin tarkasti ja perusteellisesti. Haastatteluissa pyysin myös tarkentamaan tai sanallistamaan sellaiset vastaukset, jotka olivat lyhyitä tai jotka kaipa- sivat mielestäni tarkennusta, kuten nonverbaaliset ilmaukset. Haastattelun jälkeen kerroin haastatel- taville, missä Viipurin piirissä voi lajitella jätteitä ja millainen jäte- ja lajittelutilanne Venäjällä on.

Yhdelle kotitaloudelle toteutunut ryhmähaastattelu ei eronnut yksilöhaastatteluista kovinkaan paljon. Haastattelua dominoi miespuolinen henkilö vastaamalla ensin kysymyksiin, jonka jälkeen muut per- heenjäsenet täydensivät miehen vastauksia tai olivat hänen kanssaan samaa mieltä. Tällä aineiston- keruumenetelmällä ei ollut mahdollista saada näkyviin jokaisen kotitalouteen kuuluvan henkilön nä- kökulmaa. Näin ollen käsittelen empiirisen aineiston yhden perheenjäsenen näkökulmasta.

Haastattelut kestivät 30–59 minuuttia ja yhteensä niiden pituus oli 7 tuntia ja 9 minuuttia, josta syntyi litteroitua empiiristä aineistoa yhteensä 104 sivua. Litterointivaiheessa nimesin haastateltavat juok- sevilla koti+numero -yhdistelmällä (Koti 1, Koti 2...) satunnaisessa järjestyksessä. Litteroinnin jäl- keen poistin kaikki nauhoitetut äänitteet. Aineiston keruu palveli sekä tutkimustani että tutkimukseen osallistuvia, sillä haastateltavat auttoivat saamaan haastattelukysymyksiini vastaukset, ja taas minä vuorostani lisäsin heidän tietämystään lajittelusta ja Viipurin piirin lajittelumahdollisuuksista. Haas- tatteluiden toteuttaminen Viipurin piirissä auttoi ymmärtämään paremmin alueen lajittelutilannetta, koska pääsin siellä ollessani tekemään omia havaintojani alueen jätehuollosta.

5.4 Aineiston analyysi

Aineiston analyysimenetelmänä tutkimuksessa käytin teorialähtöistä sisällönanalyysiä. Teorialähtöi- sessä sisällönanalyysissä hyödynnetään aiemman tiedon perusteella luotua kehystä tai teoriaa uudessa kontekstissa. Sen avulla voidaan myös kehittää uusia teoreettisia näkökulmia. (Peuhkuri 2007, 147; Tuomi & Sarajärvi 2018, 127–128.) Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä aineistoa analysoidaan eri vaiheiden kautta. Ensimmäinen vaihe on analyysirungon muodostaminen, joka perustuu valmiiseen käsitejärjestelmään, kuten teoriaan tai teoreettiseen viitekehykseen. Tämän jälkeen toisessa vaiheessa aineisto pelkistetään, jonka jälkeen se ryhmitellään analyysirungon sisälle niihin muodostettuihin luokkiin tai kategorioihin, jonka kehys pitää sisällään. Tarvittaessa aineisto voidaan myös pelkistää rungon ulkopuolelle, jos aineistosta nousee esiin uusia luokkia tai kategorioita. Tämän jälkeen esite- tään tutkimustulokset. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127–128.)

Tämän tutkimuksen analyysiä ohjasi analyttinen viitekehykseni (ks. Taulukko 2). Aineiston analyy- sin toteutin Microsoft Excelin avulla. Ensin loin jokaiselle litteroidulle aineistolle oman Excel-

välilehden, jonne kirjasin eri sarakkeille tutkimuskysymykset ja viitekehysten muuttujat. Niiden näkeminen auttoi jäsentämään ja pelkistämään aineistoa temaattisiin kategorioihin. Kategorioiden alle kirjoitin niistä tiivistelmän sekä tarvittaessa kategoriaa kuvaavan sitaatin. Aineiston pelkistin kääntämällä sen venäjältä suomeksi niin, ettei litteroidun tekstin alkuperäinen merkitys muuttuisi. Samansisältöiset vastaukset sijoitin samalla nimellä varustetun temaattisen kategorian alle. Tämän seurauksena syntyi 40 kategoriaa, jotka sijoitin erilliseen Excel-välilehteen. Alla olevasta taulukosta 3 näkyy, minkälaiset kategoriat muodostin aineistosta.

Taulukko 3 Analyysin kategoriat

Kategoriat
1) Asuinalue, 2) tilaratkaisut, 3) tiedon puute, 4) aikaisempi kokemus lajittelusta Neuvostoliiton aikana, 5) tieto kuinka lajitella jätteitä, 6) helppous ja mukavuus lajittelussa, 7) epämukavuus lajittelussa, 8) infrastruktuurin puute, 9) radikaalinen tapahtuma, 10) rahallinen hyötytavoittelu, 11) lajittelupisteiden puute, 12) informaation puute, 13) informaation tarve, 14) muiden ongelmien etusijaisuus, 15) luottamus ja luottamuksen puute, 16) aktivismi ja sen vähäisyys, 17) kansalaisten äänen kuulumattomuus, 18) kasvatus, 19) kulttuuri, 20) tuen puute, 21) lajittelupalveluiden käytettävyys ja saavutettavuus, 22) terveys, 23) asunnon tyyppi, 24) ekologisuus, 25) resurssien rationaalinen hyödyntäminen, 26) minäpystyvyys, 27) Viipurin piirin sijainti, 28) lajittelupalveluiden tarjonta, 29) informaation saatavuus, 30) täsmällisen tiedon tarve, 31) tieto Euroopan lajittelutilanteesta, 32) tieto alueellisesta jätetilanteesta, 33) aikaisempi kokemus lajittelusta Euroopassa, 34) lajittelupisteiden aikataulut, 35) taloushyöty, 36) negatiivinen asenne jätetilannetta kohtaan, 37) tieto kaatopaikan sijainnista, 38) toimintaohjelman puute, 39) toimijoiden puute, 40) kotitalouden sijainti.

Kun kategoriat oli muodostettu, siirsin ne omaan Excel-välilehteen. Kategorioiden alle listasin omiin lokeroihin kotitalouksien vastaukset saadakseni kokonaisvaltaisen käsityksen kategorian sisällöstä. Merkitsin jokaisen kotitalouden vastaukset omalla värillään. Tällä tavoin pystyin erottamaan kotitalouksien vastaukset toisistaan. Tämän jälkeen sijoitin kategoriat viitekehykseen omien luokkien ja temaattisten otsikkojen alle (ks. Taulukko 4).

Taulukko 4 Viitekehys Viipurin piirin lajittelukäyttäytymisestä

Käyttäytymisen konteksti	Henkilökohtaiset tekijät	Henkilökohtainen tietämys
Taloudelliset ja rakenteelliset tekijät <ul style="list-style-type: none"> Lajittelupalveluiden käytettävyyden ja saavutettavuus <ul style="list-style-type: none"> Lajittelupalveluiden tarjonta Lajittelupisteiden puute Lajittelupisteiden aikataulut Toimijoiden puute Infrastruktuurin puute Toimintaohjelman puute Taloushyöty <ul style="list-style-type: none"> Rahallinen hyötystavoittelu Tuen puute 	<ul style="list-style-type: none"> Asunnon tyyppi Kotitalouden sijainti <ul style="list-style-type: none"> Asuinalue Tilaratkaisut Minäpystyvyys <ul style="list-style-type: none"> Helppous ja mukavuus lajittelussa Epämukavuus lajittelussa Sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät <ul style="list-style-type: none"> Kulttuuri Muiden ongelmien etusijaisuus 	Tietämykseen perustuvat tekijät <ul style="list-style-type: none"> Tieto kuinka lajitella jätteitä Tiedon puute Täsmällisen tiedon tarve Tieto Euroopan lajittelutilanteesta Tieto alueellisesta jätetilanteesta <ul style="list-style-type: none"> Tieto kaatopaikan sijainnista
Sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät <ul style="list-style-type: none"> Kasvatus Aktivismi ja sen vähäisyys Kansalaisten äänen kuulumattomuus Tiedottamiseen perustuvat tekijät <ul style="list-style-type: none"> Informaation saatavuus Informaation puute Informaation tarve Sijainnillisuus <ul style="list-style-type: none"> Viipurin piirin sijainti 	Henkilökohtainen kokemus käyttäytymisestä <ul style="list-style-type: none"> Aikaisempi kokemus lajittelusta Euroopassa Aikaisempi kokemus lajittelusta Neuvostoliiton aikana 	Henkilökohtaiset arvot ja asenteet <ul style="list-style-type: none"> Luottamus ja luottamuksen puute Taloushyöty Terveys Radikaalinen tapahtuma Negatiivinen asenne jätetilannetta kohtaan Ekologisuus Resurssien rationaalinen hyödyntäminen

Aineistosta erotin kahdeksan toimijaa: kotitaloudet, alueen asukkaat, ympäristöaktivistit, koululaiset, lapset, jätehuoltovastaava, alueellinen hallinto ja valtio. Näille toimijoille tein oman Excel-välilehden, jonne sijoitin haastateltavien näkemykset siitä, kuinka eri toimijat edistävät lajittelukäyttäytymistä alueella. Tämän lisäksi tutkin erillisessä Excel-välilehdessä, millaista vuorovaikutusta edellä mainittujen toimijoiden kesken tapahtuu. Tämän seurauksena muodostui kolme Excel-välilehteä. Yhteen välilehteen sijoitin aineiston pohjalta tehdyt kategoriat, joiden avulla pystyin paremmin ymmärtämään, millaiset tekijät mahdollistavat ja rajoittavat Viipurin piirissä asuvien kotitalouksien lajittelukäyttäytymistä. Toiseen välilehteen sijoitin eri toimijoita ja niiden rooleja lajittelun edistämisessä, mikä auttoi hahmottamaan, kuinka eri toimijat kehittävät lajittelukäyttäytymistä alueella. Kolmannen välilehden avulla sain käsityksen siitä, millaista vuorovaikutusta eri toimijoiden kesken tapahtuu. Analyysin tulokset esitän seuraavassa luvussa.

6 LAJITTELUKÄYTTÄYTYMINEN VIIPURIN PIIRISSÄ

Tässä luvussa esitän analyysin tulokset. Ensin tuon esiin tekijät, jotka haastateltavien mukaan mahdollistivat ja rajoittivat Viipurin piirissä lajittelukäyttäytymisen toteutumista. Tämän jälkeen kerron, kuinka haastateltavat näkivät alueen eri toimijoiden edistävän lajittelukäyttäytymistä alueella.

Taulukkoon 5 olen listannut kotitalouksien sosiodemografiset tekijät, joista kotitalouden asuinalue ja asuntotyyppi vaikuttivat tutkimustuloksiin. Koska tutkimukseen osallistui vain kymmenen lajittelusta kiinnostunutta kotitaloutta, en voi tehdä yleistyksiä siitä, että vaikuttivatko kotitalouksien lajittelukäyttäytymiseen sosiodemografisista tekijöistä kotitalouden henkilömäärä, sukupuoli ja ikä.

Taulukko 5 Kotitalouksien sosiodemografiset tekijät

Kotitalous	Asuinalue	Asunnon tyyppi	Henkilömäärä	Sukupuoli ja ikä
Koti 1	15 km kaupungista, taajama-alue	Omakotitalo	1	Mies 35–40 v.
Koti 2	Južnij poselok, Viipuri	Kerrostalo, 2 huonetta	4	Mies ja nainen 30–35 v. ja kaksi lasta 0–10 v.
Koti 3	Poselok imeni Kalinina	Kerrostalo, 1 huone	2	Kaksi naista 35–40 v.
Koti 4	Perova	Kerrostalo, 3 huonetta	4	Nainen ja mies 40–50 v. Ja kaksi lasta 10–16 v.
Koti 5	Sovetskij	Kerrostalo, 2 huonetta	1	Nainen 65–70 v.
Koti 6 (ryhmähaastattelu)	Sovetskij	Omakotitalo, 2 huonetta	3	Mies ja nainen 60–65 v. ja lapsi 13–15 v.
Koti 7	5 km Viipurin kaupungista	Kerrostalo, 1 huone + keittiö	2	Mies ja nainen 25–30 v.
Koti 8	Viipurin keskusta	Kerrostalo, 2 huonetta	4	Mies ja nainen 40–45 v. ja kaksi lasta 5–15 v.
Koti 9	Viipurin keskusta	Kerrostalo, 3 huonetta	3	Mies ja nainen 60–65 v. ja nainen 30–35 v.
Koti 10	Tammisuo	Omakotitalo, 5 huonetta	4	Kaksi miestä 50–60 v. ja kaksi naista 30–50 v.

6.1 Lajittelukäyttäytymistä tukevat tekijät

Tässä alaluvussa tuon näkyväksi, mitkä tekijät tukivat ja kannustivat kotitalouksia lajittelemaan jätteitä. Eniten haastateltavien lajittelukäyttäytymiseen vaikuttivat kannustavasti tieto lajittelupisteiden sijainnista, aikaisempi kokemus lajittelusta, kotitaloustyyppi, korkea minäpystyvyys ja henkilökohtaiset arvot sekä asenteet. Näitä tekijöitä käsittelen seuraavaksi.

Yhdyskuntajätteiden lajittelu

Aineiston avulla sain selville, että kaikki kotitaloudet lajittelivat vain tietyn tyyppisiä yhdyskuntajätteitä erillisiin astioihin. Kaikista syntyvistä jätteistä vain pieni osuus päätyy lajittelupisteisiin, mihin vaikuttivat eniten kotitaloustyyppi ja kotitalouksien tietämys lajittelupisteiden sijainnista. Taulukossa 6 tuon näkyväksi, mitä yhdyskuntajätteitä haastateltavat lajittelivat. Taulukkoon olen merkannut vain sellaiset jätteet, jotka haastatteluissa nousivat esiin. Taulukossa merkintä X tarkoittaa sitä, että kotitalous lajitteli kakkia kyseisen kategorian jätteitä. Lajittelemattomat jätteet päätyivät sekajäteastiaan.

Taulukko 6 Kotitalouksien jätteiden lajittelu

Kotitalous	Paperi ja Pahvi	Lasi	Metalli	Muovi	Biojäte	Elektro-niikka	Paristot ja lamput	Huonekalut
Koti 1	Takan sytykkeeksi	Hyödyntää osan lasipurkeista	Isot metallit (laittomat jätetoimijat)		Komposti		X	
Koti 2	X (Vihreä tulevaisuus)	X (Vihreä tulevaisuus)	X (Vihreä tulevaisuus)	X (Vihreä tulevaisuus)			X (Vihreä tulevaisuus)	
Koti 3						Antaa pois	X (Pietari)	Antaa pois
Koti 4	Kerran vuodessa lapsi vie kouluun						Kerran vuodessa lapsi vie kouluun	
Koti 5	X	Hyödyntää osan lasipurkeista					Paristot	
Koti 6	Takan sytykkeeksi	Hyödyntää osan lasipurkeista	Isot metallit (laittomat jätetoimijat)		Kompostiin tai naapurin kanalle	Säästää osan elektronii-kasta	Paristot	
Koti 7	Hyödyntää pienen osan pahvista	Hyödyntää osan lasipurkeista		Muovipusseja		Säästää osan elektronii-kasta	X	
Koti 8	Kerran vuodessa lapsi vie kouluun						Kerran vuodessa lapsi vie kouluun	
Koti 9	X	Hyödyntää osan lasipurkeista		Muoviset pullon kor- kit (Pietari)			X (Pietari)	
Koti 10	Takan sytykkeeksi				Kompostiin tai kodit- toille koirille			

Tieto lajittelupisteiden sijainnista ja aikaisempi kokemus lajittelusta

Aikaisempi kokemus lajittelusta ja tieto lajittelupisteiden sijainnista vaikuttivat kotitalouksien lajittelukäyttäytymiseen. Aikaisempi kokemus lajittelusta heijastuu lajitteluosaamiseen ja tietämykseen lajittelun hyödyistä. Eniten erityyppisiä jätteitä haastateltavat lajittelivat omakotitaloissa ja kotitalouksissa, joissa kotitalouden jäsenet olivat tietoisia siitä, minne jätteitä voi viedä lajitteluun tai kuinka niitä voi hyödyntää. Suurin osa haastateltavista tiesi muutaman Viipurin piirissä sijaitsevan lajittelupisteen, jonne voi viedä paristoja tai elohopeaa sisältäviä lamppuja. Näihin keräyspisteisiin kotitaloudet veivät eniten lajiteltuja jätteitä. Muista alueen lajittelupisteistä tiesivät haastateltavat Koti 2, Koti 4 ja Koti 9.

Viipurin kaupungissa toimii vapaaehtoisjärjestö Vihreä tulevaisuus, joka vastaanottaa kerran kuukaudessa tiettyjä lajiteltuja yhdyskuntajätteitä. Vapaaehtoisjärjestön toimintaan turvautui ainoastaan Koti 2, mikä näkyi siinä, että kotitalous lajitteli kaikista muista kotitalouksista eniten yhdyskuntajätteitä. Tämän lisäksi Pietarin läheinen sijainti vaikutti kotitalouksien Koti 3 ja Koti 9 lajittelukäyttäytymiseen. Nämä kotitaloudet vievät osan yhdyskuntajätteistä Pietarin lajittelupisteisiin, jossa haastateltavien mukaan on laajempi lajittelupalveluiden tarjonta. Koti 3 haastateltava käy Pietarissa töissä, mikä mahdollistaa Pietarin lajittelupalveluiden hyödyntämisen. Koti 9 perheenjäsen asuu Pietarissa. Kun hän vierailee perheensä luona Viipurissa, hän ottaa mukaansa lajiteltuja jätteitä ja vie ne Pietarin keräyspisteisiin. Kotitalouksien kouluikäiset lapset osallistuvat myös jätteiden lajitteluun. Lapset vievät vanhempiansa avustuksella noin kerran vuodessa pahvi-, paperijätettä sekä paristoja koulun järjestämään lajittelutapahtumaan.

”Vien paristot ja lamput Pietariin lajittelupisteisiin, koska tiedän, missä ne ovat siellä. Viipurin lajittelupisteistä en tiedä mitään.” (Koti 3)

Zen ym. (2014, 87) tutkimuksessa ilmeni, että eri alueiden lajittelupalvelutarjonnassa löytyy eroja. Kyseinen tulos pätee myös tässä tapaustutkimuksessa. Suurin osa lajittelupisteistä sijaitsee Viipurin kaupungissa ja vain yksi paristojen lajittelupiste löytyy Sovetskij-kylästä. Mitä kauempana kotitaloudet asuivat Viipurin keskustasta, sitä heikommin ne tiesivät lajittelupisteiden sijainnista.

Kotitaloudet ovat saaneet lajitteluosaamisen elämäkokemuksen myötä, kuten Neuvostoliiton aikaisesta opetuksesta, ottamalla itse asioista selvää, lajittelemalla ja näkemällä, kuinka Euroopassa lajittelua toteutetaan. Selvitin kotitalouksien yleistietämyksen lajittelusta kysymällä haastateltavilta, kuinka heidän mielestään yhdyskuntajätteitä kuuluu lajitella oikeaoppisesti. Kaikilla haastatteluun osallistuvilla oli hyvä yleistietämys siitä, kuinka vaarattomia yhdyskuntajätteitä kuuluu lajitella.

Kotitaloudet osasivat nimetä yli kuusi eri yhdyskuntajätetyyppiä. Kaikille kotitalouksille osoitautui haastavaksi vaarallisten jätteiden nimeäminen. Suurin osa kotitalouksista on saanut yleistiedon lajittelusta Neuvostoliiton aikaisesta koulutuksesta. Haastateltavilla oli kuitenkin erilaisia kokemuksia ja asenteita Neuvostoliiton lajittelukulttuuria kohtaan. Osa kotitalouksista on oppinut lajittelemaan Vihreän tulevaisuuden toimijoiden ansiosta. Nämä toimijat harjoittavat aktiivista valistustoimintaa alueella ja vuorovaikuttavat sekä alueen asukkaiden että yritysten kanssa.

*”Olen oppinut Vihreän tulevaisuuden ansiosta paljon. Luotan heidän toimintaansa ja neuvoihinsa.”
”Kävin puolistoista vuotta sitten Italiassa ja siellä kaikkialla on, jokaisessa pienessä ja isossa kaupungissa, kaikki lajittelupisteet.” (Koti 2)*

”Neuvostoliiton aikana lajiteltiin kouluissa paperia ja pahvia, metallia ja vaatteita ja jopa takasta tuotiin tuhkaa.” — oli ihmisiä, jotka ajoivat traktoreilla ja hakivat kodeistamme jätteitä. Lajittelusta jätteestä sai myös rahaa, kopeekkoja, mutta kuitenkin. Kouluihin vietiin jätteitä ilmaiseksi.” (Koti 6)

”Neuvostoliiton aikana kouluihin vietiin paperia ja pahvia, mutta jätteiden kerääminen tapahtui itkun kautta. Teidän täytyy tuoda sen ja sen verran jätettä. Mistä minä saan semmoiset määrät sitä? Silloin ei puhuttu, että roskia pitää lajitella, vaan että niitä pitää tuoda”. ”Aloin lajitella noin puolitoista vuotta sitten, kun meidän työpaikalle saapui — Vihreän tulevaisuuden perustaja. Ja hän kysyi meiltä, että lajitteletteko te paperia? Ei, emme lajittele [vastasin]. Hän kysyi, että voiko hän hakea paperijätteitä meiltä. — meidän työpaikalla syntyy niitä paljon. Päätin, että miksipä ei. — Myöhemmin otin itse heidän toiminnastaan selvää.” (Koti 9)

Haastatteluissa nousi esiin haastateltavien tietämys Euroopan maiden lajittelupalveluista, joista merkittävin esimerkki oli Suomi. Kyseinen havainto voidaan liittää Barrin henkilökohtaiseen tietämykseen globaalijätetilanteesta, tässä tapauksessa eurooppalaisesta jätetilanteesta. Viipurin piiri sijaitsee lähellä Suomen rajaa, minkä takia suurin osa kotitalouksista on käynyt Suomessa tai käy siellä säännöllisesti. Suomi toimii hyvänä esimerkkinä kotitalouksille jätehuollon järjestämisessä, mikä on myös lisännyt haastateltavien ympäristötietoisuutta lajittelun suhteen. Tämän lisäksi haastateltavat kertoivat muiden Euroopan maiden jätehuoltoratkaisuista, kuten Ruotsin, Espanjan ja Italian. Tietämys Euroopan lajitteluolosuhteista osoittaa, että haastateltavat ovat kiinnittäneet huomiota Euroopan maiden jätehuoltoon, mikä on myös vaikuttanut heidän asenteisiinsa oman maan jätehuoltoa ja -tilannetta kohtaan.

”Minulla on kaksi esimerkkiä [kuinka lajitella yhdyskuntajätteitä]. Näin kuinka Suomessa, eri kaupungeissa hieman eri tavalla, — Lahdessa — ja — lähellä Lappeenrantaa — yleisesti ottaen, muutama lajittelupiste on paperille, lasille, sekajätteelle, biojätteelle ja niin edespäin —.” Käyn usein myös Ruotsissa ja olen tutkinut, kuinka siellä lajitellaan —.” ”Ne, jotka ovat käyneet Euroopassa ovat varmasti huomanneet, että jos Tukholman keskustassa on jäniksiä ja meillä niitä ei ole, se tarkoittaa sitä, että meidän ekologiassa on jotain pahasti pielessä.” (Koti 1)

”Tiedän lajittelusta, koska televisiosta tulee paljon ohjelmia ”. ” – ja käyn myös tyttäreni luona Suomessa. Olen nähnyt, kuinka siellä lajitellaan jätteitä.” (Koti 5)

Kotitaloustyyppin merkitys

Erityyppisten kotitalouksien väliltä löytyi eroja lajitellun jätteen loppusijoituksesta. Omakotitaloissa asuvat hyödyntävät kerrostaloissa asuvia enemmän yhdyskuntajätteitä erilaisiin käyttötarkoituksiinsa, kuten pahvia ja paperia takan sytykkeeksi, biojätettä kompostoria varten tai eläinten ruokkimiseen. Tämän lisäksi laittomat jätetoimijat keräävät omakotialueilta noin kerran vuodessa metallijätteitä ja autojen akkuja, joita alueen asukkaat säästävät toimijoille. Tällaista toimintaa ei kuitenkaan toteudu kerrostaloalueilla.

”Jos on jokin vanha rautakappale kyseessä, annamme sen ilmaiseksi pois. Jos on kyse arvokkaammasta metalliesineestä, toimijat saattavat maksaa siitä jotain meille.” ”He harjoittavat laitonta bisnestä, mutta toimivat hyvin, sillä he eivät jätä mitään jälkeensä. Hakevat kaiken metallisen pois, eivät jätä jotain ottamatta.” (Koti 1)

”Paperia ja pahvia poltamme, puujätettä hyödynnämme tai poltamme. Ennen, kun oli auto, niin teimme renkaista kukkapenkit. Elektroniikkajätteistä osa säästetään ja osa heitetään pois.” ”Täällä joskus – käyvät hakemassa autojen akkuja, ja huutavat; onko teillä akkuja? Ennen joka viikko kävivät, nyt taas eivät. Hakivat kaikki kylän akut. Nehän eivät hajoa niin usein. Sitten he veivät ne jonnekin jatkokäsittelyyn, jossa niistä irrotettiin lyijyä.” (Koti 6)

Minäpystyvyys

Minäpystyvyys-käsite tarkoittaa henkilön omaa käsitystä kyvyistään suoriutua jostain tietystä tehtävästä. Lajittelukontekstissa minäpystyvyyteen vaikuttavat asunnon tilaratkaisut, aika ja osaaminen. (Barr 2007, 442, 449.) Kaikissa haastatteluissa minäpystyvyys korostui ja näyttäytyi yhtenä tärkeimpänä tekijänä, joka vaikuttaa merkittävästi lajittelukäyttäytymisen toteutumiseen. Kerrostaloissa asuvista kotitalouksista, jotka lajittelivat muita enemmän yhdyskuntajätteitä (Koti 2 ja Koti 9), olivat sitä mieltä, ettei jätteiden lajittelu ole haastavaa, mutta se vaatii panostusta, motivaatiota ja aikaa. Siitä huolimatta, että kerrostaloissa asuvat ilmoittivat, ettei heillä ole tarpeeksi säilytystilaa erityyppisille jätteille, osa kotitalouksista oli löytänyt jätteille tilaa kodeistaan. Koti 2 panostaa jätteiden taitteluun (ks. Kuvio 3) ja saattaa joskus säilyttää lajiteltuja jätteitä autossa. Koti 9 puolestaan lajittelee vain sellaisia jätteitä, joita varten hänen kodistaan löytyy tilaa, ja jotka hänen perheenjäsenensä pystyy viemään Pietarin lajittelupisteisiin. Muut kerrostaloissa asuvat kotitaloudet toteuttavat vain vähäistä jätteiden lajittelua, mikä koskee pahvi-, paperi- ja vaarallisia jätteitä, kuten paristoja ja elohopeaa sisältäviä lamppuja.

”Joskus jos on paljon [jätteitä] kertynyt, viemme ne auton takakonttiin ja saatamme ajella niiden kanssa viikon verran. – – myöhemmin viemme ne Vihreälle tulevaisuudelle.” (Koti 2)

”Veljeni asuu Pietarissa. Siellä on helpompaa lajitella jätteitä. Pahvia ja paperia voin lajitella Viipurissa, mutta kaikki muut, kuten paristot, lamput, muoviset korkit pulloista, kaikki, mitkä mahtuvat kotiin [veljeni vie Pietariin lajittelupisteisiin]. Kaikille jätteille ei kuitenkaan löydy kodistani tilaa.” (Koti 9)

Kuvio 3 Koti 2:n tapa lajitella jätteitä. (Kuva saatu Koti 2 haltijalta).

Monissa kotitalouksissa yhdyskuntajätteitä säästetään tulevaa käyttöä tai lajittelua varten. Lasipurkkeja kotitaloudet hyödyntävät ruoan säilytystä varten, elektroniikkaa ja sen osia tulevaa lajittelua tai harrastustoimintaa varten. Osa haastateltavista säästää jätteitä taloudellisista syistä. Koti 1 korosti haastatellussaan, että jätteiden säästäminen tulevaa käyttötarkoitusta varten on taloudellisesti kannattavaa. Omakotitaloissa asuvien on helpompaa säästää ja hyödyntää jätteitä, koska heidän kodeissaan on enemmän tilaa, kuten piha-aluetta, jonne voi sijoittaa esimerkiksi kompostiastian. Tämän lisäksi heillä on erilaiset kodin lämmitysratkaisut kuin kerrostaloissa asuvilla, kuten takkalämmitys, minkä takia he polttavat osan paperi- ja pahvijätteestä.

”Minua motivoi lajittelussa taloudelliset syyt, sillä se säästää rahaa, kun hyödyntää jotain yhdyskuntajätettä.” (Koti 1)

Miafodzyevan ja Brandtin (2013, 226) mukaan tilan puute vaikuttaa jätteiden lajittelemattomuuteen. Tilanpuutteesta huolimatta kaikki haastateltavat lajittelivat ja olivat valmiita tulevaisuudessa järjestämään eri tyyppin yhdyskuntajätteille tilaa kotitalouksistaan. Haastateltavat kokivat, että he ovat kykeneviä lajittelemaan, jos sitä varten luodaan suotuisat lajitteluolosuhteet. Suurimmalla osalla kotitalouksista ei löytynyt valmiiksi suunniteltuja lajitteluratkaisuja eri tyyppin jätteille, koska niitä ei koettu

vielä tarpeelliseksi. Tämä johtuu lajitteluolosuhteiden puutteesta alueella. Kotitaloudet säilyttävät lajiteltuja jätteitä pusseissa ja pahvilaatikoissa tai vievät ne suoraan kompostiin.

”Löytäisin tilaa lajitteluastioille, jos lajittelu olisi helposti järjestetty.” (Koti 7)

”Löytäisin kotitaloudesta tilaa jätteiden lajittelulle.” (Koti 8)

Henkilökohtaiset arvot ja asenteet

Haastateltavien lajittelukäyttäytymiseen ja aikomukseen lajitella vaikuttivat ekologiset, terveydelliset ja taloudelliset arvot. Kotitaloudet painottivat, että jätteiden säilyttäminen kaatopaikoilla on vaaraksi ympäristölle, ihmisille ja eläimille. Jätteiden hyödyntämättä jättäminen kuluttaa ympäristön ja talouden resursseja. Osa haastateltavista korosti, että jätteitä pitää hyödyntää uusien tuotteiden valmistamiseen. Haastateltavat olivat huolissaan Viipurin piirin ekologiasta ja asukkaiden terveydestä. Heidän mukaansa lajittelu on tärkeää ihmisten terveyden vuoksi. Alueen kaatopaikalle päätyy vaarallisia jätteitä, jotka saastuttavat ympäristöä ja saattavat tulevaisuudessa koitua terveydelliseksi riskiksi alueen asukkaille. Haastateltavien asenteet ja tieto jätetilanteesta osoittivat, että heillä on ympäristötietoisuutta. Heidän asenteisiinsa vaikuttivat kaikista eniten ympäristöarvot, turvallisuus ja huoli tulevaisuudesta.

”Kun lähestyy kaatopaikkaa, siitä lähtee karmiva haju. Mihin kaupunki päätyy, jos jäteongelmaa ei hoideta? Se aiheuttaa kaikkennäköisiä ongelmia, ekologisista, taloudellisista. – – presidentin kanssa asiasta keskusteltiin Moskovassa alueella, siitä, että ihmiset ovat jatkuvasti siellä kipeinä. Samalaista meilläkin tulee jossain vaiheessa olemaan, jos kukaan ei ala hoitaa ongelmaa.” (Koti 1)

”Lajittelu on ympäristöystävällistä ja meidän terveydelle parempi vaihtoehto. Suurin kannuste on lastemme terveys.” (Koti 5)

”Lajittelu on tärkeää, se on oikein. Jäteitä voidaan hyödyntää uusien tuotteiden valmistamiseen. Se säästää rahaa ja luonnonresursseja.” (Koti 8)

”Olen huolissaan ihmisten ja eläinten terveydestä. – – Kaatopaikoilla on paljon eläimiä. En usko, että ne ovat terveitä, sillä ne syövät jätteitä. En osaa edes kuvitella, millaisia tauteja ne sieltä saavat.” (Koti 10)

Haastatteluissa nousi voimakkaasti esiin huoli Viipurin piirin kaatopaikasta ja sen ekologisuudesta, mikä voidaan liittää viitekehyksen tietämykseen alueellisesta jätetilanteesta. Kotitaloudet, jotka ovat nähneet kaatopaikan omin silmin (Koti 1, Koti 7 ja Koti 10) kertoivat sen tarkan sijainnin ja näkivät sen olevan vaaraksi alueen ekologisalle. Kaatopaikan näkeminen on myös vaikuttanut haastateltavien asenteisiin. He suhtautuivat kaatopaikkaa ja alueen jätetilannetta kohtaan negatiivisesti. Kotitaloudet,

jotka asuivat lähellä kaatopaikkaa ovat huomanneet sen laajenemisen ja kasvun. Kaatopaikasta kaukana asuvat eivät tiedäneet sen sijaintia, mutta tiesivät sen olemassaolosta.

"Silloin tällöin ajan kaatopaikan ohi. Se sijaitsee lähellä tietä, joka vie Viipuriin—-. Sitä on vaikea olla huomaamatta. Kaatopaikka näyttää isolta vuorelta. Jos minulla ei olisi silmiä, haistaisin sen." (Koti 7)

"Kun kaatopaikan ohi ajaa, sen näkee ja se haisee kamalalle — saattaa olla, että se on kilometrin verran leveä, — noin 500 metriä pitkä." "Jätteiden päälle ruiskutetaan jotain kemiallista ainetta, sillä jätteistä näkyy, että ne muuttuvat ikään kuin tuhkaksi, mutta määrältään ne eivät muutu. — olen huomannut, että jätevuori kasvaa joka vuosi suuremmaksi." (Koti 10)

6.2 Lajittelukäyttäytymistä rajoittavat tekijät

Tässä alaluvussa esitän, mitkä tekijät rajoittivat tutkittavien lajittelukäyttäytymistä. Viipurin piirin jätehuollon infrastruktuurinen heikkous, kuten lajitteluolosuhteiden puute ja niiden heikko saavutavuus olivat haastateltavien mielestä merkittävimmät rajoitteet kokonaisvaltaiselle lajittelukäyttäytymisen toteutumiselle. Kotitaloudet voivat ilman suurta vaivannäköä viedä sekajätettä talokohtaiseen jäteastiaan, mutta eri jätetyyppien vieminen lajittelupisteeseen vaatii kotitalouksilta tietoa niiden sijainnista ja korkeaa minäpystyvyyttä, mitä suurimmalta osalta kotitalouksista puuttui. Vaikka haastateltavilla oli myönteinen asenne lajittelua kohtaan, kotitalouksien lajittelemattomuuteen vaikuttivat edellä mainittujen tekijöiden ohella epämurkavuus lajittelussa, informaation niukkuus ja luottamuksen puute ihmisiä, valtiota sekä alueellista hallintoa kohtaan.

Lajitteluolosuhteiden puute ja niiden heikko saavutettavuus

Kotitalouksien lajittelukäyttäytymiseen vaikutti rajoittavasti lajitteluolosuhteiden puute, kuten lajittelupisteiden, infrastruktuurin ja jätehuoltotoimijoiden vähyys. Kaikki kotitaloudet paitsi Koti 2 olivat sitä mieltä, että Viipurin piirissä "ei ole järkevää lajitella yhdyskuntajätteitä", koska ne päätyvät lopulta samaan jäteastiaan, jota kuvio 4 tutkimusalueelta kuvastaa. Kotitaloudet eivät olleet myöskään valmiita lajittelemaan jätteitä, ellei sitä varten luoda suotuisat ja helpot olosuhteet. Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että lajittelupisteiden pitäisi sijaita kävelymatkan päässä heidän kotitalouksistaan. Tämän lisäksi he myös toivoivat, että myös isokokoisia jätteitä varten olisi tarjolla jätehuollon toimijoita. Koska alueella ei ole tarpeeksi jätteistä vastaavia toimijoita, haastateltavat eivät tiedäneet, minne viedä lajitteluun suuria yhdyskuntajätteitä, kuten elektroniikkaa sekä huonekaluja. Tämän takia he antavat niitä pois tai purettavaksi joillekin toimijoille tai heittävät ne samaan jätekonttiin kuin muut yhdyskuntajätteet.

”Mikä järki lajitella jätteitä, jos ne päätyvät samaan jätekonttiin?” ”Jätekeräyspisteiden pitäisi sijaita lähellä kotiani.” (Koti 3)

”Tällä hetkellä kaikki jätteet heitetään samaan konttiin. Auton renkaat, elektroniikka ja huonekalut.” (Koti 4)

”Mikä järki lajitella, kun ei ole lajittelupisteitä? Kaikki jätteet päätyvät kuitenkin samaan jätekonttiin.” ”Keräyspisteiden pitäisi sijaita noin 200 metrin päässä kotitaloudestani. – Jos olisin alueellinen hallinnon toimija, perustaisin sellaisen yksikön, jolle voisi soittaa, että he hakisivat minulta esimerkiksi rikkinäisen television –.” (Koti 5)

”Konkreettisesti, tällä hetkellä, en tarvitse lajittelua mihinkään. Jos sellaista tarvitsen, se tuottaa minulle paljon ongelmia, sillä minun pitää ratkaista monta haastetta, kuten kuinka toimittaa jätteet ja mistä löytää luotettavia keräyspisteitä, joista jäte ei päädy samaan kuoppaan kuin muu jäte.” (Koti 7)

”Olisi helpompaa lajitella, jos sitä varten olisi suotuisat olosuhteet. Minun ei tarvitsisi lajitella ja erikseen viedä jätettä jonnekin.” ”Otin kerran selvää paljon maksaisi vanhojen ikkunoiden vienti kierrätykseen. Se maksaa isoja summia, ja yritys, joka asensi meille uudet ikkunat ei ota vanhoja mukaan. Tämän vuoksi jouduimme purkamaan ikkunat. Annoimme ikkunat pois ja raamit heitimme jätekonttiin.” (Koti 9)

Kuvio 4 Viipurin piirin jäteastiat. Vasemmalla puolella sijaitsee Viipurin kaupungin jäteastia. Oikealla puolella Sovetskij-kylän tyhjennetty jäteastia. (Kuva: Aleksandra Riki)

Koti 2 lajittelukäyttäytyminen eroaa muista haastateltavista kotitalouksista. Haastateltavan perhe on löytänyt vaihtoehtoisen tavan saada jätteet jatkokäsittelyyn viemällä ne Vihreälle tulevaisuudelle. Haastateltava koki, ettei jätteiden lajittelu ja niiden vienti vapaaehtoisjärjestölle ole vaikeaa. Siitä on tullut hänen perheellensä elämäntapa ja rutiini. Koti 2 haastateltavan ohella myös Koti 8 ja Koti 9 haastateltavat tiesivät Vihreän tulevaisuuden olemassaolosta. Niiden mielestä Vihreään tulevaisuuteen turvautuminen on kuitenkin hankalaa, sillä se vastaanottaa vain tietyn tyyppisiä jätteitä kerran kuukaudessa ja tiettyyn kellonaikaan. Tämän lisäksi Koti 9 haastateltavan mukaan Viipurin piirin muut lajittelupisteet ovat käytettävissä vain tietyn ajan päivästä, mikä vaikeuttaa lajittelua.

”Vihreä tulevaisuus vastaanottaa jätteitä tiettyinä päivinä kuukaudessa. – – roskien säilyttäminen kuukauden ajan kotona, on todella hankalaa.” (Koti 8)

”En tiedä minne viedä paperi- ja pahvijätteitä lajitteluun työajan ulkopuolella. Ihmisellä, joka tekee töitä yhdeksästä kuuteen ei ole mahdollisuutta viedä niitä lajitteluun.” (Koti 9)

Tiedon ja tiedottamisen puute

Lajitteluolosuhteiden ohella tiedon ja tiedottamisen puute vaikuttivat negatiivisesti lajittelukäyttämisen toteutumiseen. Tiedolla tässä tapauksessa tarkoitan kotitalouksien tietämystä, kun taas tiedottamisella toimintaa, jota alueelliset institutionaaliset toimijat tarjoavat asukkailleen. Suurin osa haastateltavista ei tiennyt, missä Viipurin piirin lajittelupisteet sijaitsevat, ja se heijastui kotitalouksien käyttäytymiseen siten, että vain pieni osuus jätteistä päätyy lajittelupisteisiin. Barrin tutkimuksessa ilmeni, että tieto jättepisteiden sijainnista vaikuttaa kaikista eniten lajittelukäyttämiseen (Barr 2007, 467. Myös tämän tutkimuksen tulokset ovat linjassa Barrin havaintojen kanssa.

Kotitalouksia ei informoida lajittelupisteiden sijainneista, alueen jätetilanteesta, eikä valisteta lajittelukäyttämiseen. Tämä näkyy siinä, että haastateltavilla oli huomattavan tiedon puute. Tämän lisäksi alueen hallinnolliset toimijat eivät vuorovaikuta asukkaidensa kanssa. Kotitalouksien pitää omatoimisesti ottaa selvää lajittelupisteiden sijainnista ja muista lajitteluun liittyvistä asioista. Kotitaloudet toivoivat, että alueen asukkaille tarjottaisiin täsmällistä tietoa yhdyskuntajätteiden vaaroista, lajittelun hyödyistä ja lajitteluprosessin jälkeisestä toiminnasta, kuten minne lajitellut jätteet päätyvät ja kuinka niitä hyödynnetään taloudessa. Täsmällinen tieto vaikuttaisi kannustavasti ihmisten käyttäytymiseen, asenteisiin ja ympäristötietoisuuteen. Haastateltavat Koti 4, Koti 8 ja Koti 10 toivoivat myös, että heitä opetettaisiin lajittelemaan jätteitä.

”Ihmisiä voidaan motivoida kertomalla heille, mitä jätteille myöhemmin tapahtuu, jos niitä ei kierrätetä ja toisinpäin, jos ne kierrätetään tai kuinka jätteet voivat vaikuttaa ihmiseen, jos niitä ei lajitella.” (Koti 3)

”Ihmisiä voidaan motivoida tiedollisesti, kertomalla minne jätteet päätyvät – –.” (Koti 7)

*”Ihmisiä voidaan motivoida propagandalla, tarjoamalla tietoa, sellaista tietoa, kuten miksi jätteitä pitää lajitella. – – Ihmisiä voidaan motivoida niin tiedollisesti kuin tarjoamalla heille palveluita.”
”Haluaisin, että minua opetettaisiin lajittelemaan oikeaoppisesti jätteitä.” (Koti 8)*

Luottamuksen puute eri toimijoita kohtaan

Suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä, että ihmiset voivat vaatia alueelliselta hallinnolta jätehuollon muutosta ja vaikuttaa alueen lajittelutilanteeseen. Haastateltavat eivät kuitenkaan usko, että

ihmiset tekisivät niin. Kaikkien kotitalouksien mielestä lajittelemattomuuteen vaikuttaa ihmisten välinpitämättömyys ympäristöä kohtaan. Duškova ja Kirillov tukevat tätä näkemystä (2017, 154). Haastateltavien mukaan ihmisten välinpitämättömyys johtuu siitä, että kansalaisilla on lukuisia muita huolia, minkä takia heillä ei riitä resursseja ja voimavaroja ajatella alueen ekologiaa ja ympäristöasioita. Levada-Tsentrin tutkimus päätyi samalaiseen tulokseen (Levada-Tsentr 2014b). Kotitaloudet perustelevat luottamuksen puutteen ihmisiä kohtaan myös sillä, että ympäristöä sotketaan, eikä alueen puhtaudesta pidetä huolta. Tämä johtuu siitä, että ihmisillä ei ole tarpeeksi ympäristötietoisuutta ja heillä on matala elintaso. Kotitalouksien mielestä lajittelukulttuurin puutetta voi selittää valtion tuen ja ympäristökasvatuksen puutteella, ihmisten elintasolla ja maan kulttuurilla.

”Ihmiset voivat vaikuttaa jätetilanteeseen, mutta eivät halua. Kaikille on se ja sama, mitä täällä tapahtuu. Totta kai on myös yhä enemmän niitä, jotka tuovat jätteitä Vihreälle tulevaisuudelle, mutta riittää, kun katsoo ulos ja näkee, kuinka sotkuista on.” ”Suurin ongelma on ihmisten elintaso. Kun ei ole varaa elämiseen, ei ole aikaa ajatella lajittelua ja ekologiaa.” (Koti 2)

”Ihmiset voivat vaikuttaa [lajittelutilanteeseen] esimerkiksi järjestämällä jonkun mielenosoituksen tai protestin, aloittaa lajittelun, mutta näistä en ole varma. En ole varma ihmisistä.” (Koti 3)

”Ihmiset voivat vaikuttaa lajittelutilanteeseen. En kuitenkaan tiedä miten siihen voi vaikuttaa. Veikkaan, että vain harvat ovat ajatelleet jäteongelmaa. Meillä on sellainen kulttuuri, kasvatus, ettei ole vaihtoehtoja. On vain yksi jäteastia, mihin heitetään kaikki roskat.” (Koti 4)

”Ihmiset voivat vaikuttaa lajittelutilanteeseen, jos kovasti tahtoisivat, mutta siihen tarvitaan suurta tahdonvoimaa. Teoreettisesti se on mahdollista, mutta käytännössä vaikeaa.” ”Meillä on hankala elämä. Ihmiset ajattelevat vain sitä, kuinka selviytyä, eikä yhteiskunnallisesti hyvän tekemistä. Toiseksi, meidän mentaliteetti on sellainen, että mikä vain aloitekyky, kuten kansallinen toiminta, se tukahdutetaan, olkoon se positiivinen tai negatiivinen aloitekyky. Valtiossamme tärkeintä on formaalisuus, ei itse teko tai tarkoitus. Meillä on sanonta, että aloitekyky tuomitsee aloitteen tekevää. Me ollaan sellaisia, ettemme ole valmiita uusiin asioihin.” (Koti 8)

”Jos olet kylläinen, etkä nälkäinen saatat aloittaa jätteiden lajittelun. Jos ihmiset huolehtivat vain itsestään ja selviytymisestään, he tuskin alkavat tekemään jotain [ympäristöä kohtaan].” ”Viipurin piiri alueena ei ole niin tiheästi asuttu. Täällä on matala palkkataso. Ihmiset eivät ajattele lajittelua, se ei vaivaa heidän mieltään. Koen, että edustan tavallista alueen asukasta, ja tämä ongelma ei ole minulla sijalla yksi, eikä kaksi, vaan jossain todella, todella kaukana.” (Koti 7)

Kotitaloudet painottivat haastatteluissaan, että ne eivät luota alueen hallintoon ja jätehuollon toimijoihin. Tähän vaikuttaa se, ettei lajittelun suhteen ole tehty minkäänlaisia toimia, eikä ihmisten ääntä kuulla ympäristöön liittyvissä asioissa. Kotitalouksilta ei esimerkiksi kysytty, millaisia jätehuoltopalveluita ne haluavat alueellensa. Osa haastateltavista kuitenkin kertoi, että kansalaiset aktiivisesti protestoivat jätepolttolaitosten perustamista tai kaatopaikkojen laajentumista vastaan. Joissain protesteissa kansalaisten ääntä on kuultu ja toimittu kansalaisten toiveiden mukaisesti. Ihmiset ovat valmiita vaatimaan alueen toimijoilta tiettyjä toimenpiteitä, kun heidän terveyttään tai elinolosuhteitaan

uhataan. Useimmiten kansalaiset esittävät vaatimuksiaan protestoimalla tai aktivismilla. Lajittelun suhteen tällaista toimintaa ei ole vielä tapahtunut.

”Ihmisiä ei kuunnella, sen takia pitäisi jotain radikaalista tapahtua, niin kuin Balšihissä, jossa kaatopaikka laajeni lähelle asuinalueita ja oli 100 metrin päässä asutuksesta. Tällöin valtio alkaisi tehdä jotain asian eteen. – Jos valtio tai jätetoimijat eivät hyödy [lajittelusta], voi olla, ettei lajittelua järjestetä.” (Koti 1)

”Aikoinaan oli tarkoitus rakentaa jätepolttolaitos, mutta ihmiset vastustivat sitä, minkä takia sitä ei rakennettu.” ”Alueellisen hallinnon pitäisi kehittää lajittelua, sillä hallinnon työntekijät asuvat tässä kaupungissa, he kävelevät näitä katuja pitkin ja näkevät tämän kaatopaikan [sotkuisuuden].” (Koti 2)

Haastateltavien mukaan valtio ja alueen hallinto alkavat ratkaisemaan ympäristöongelmia vasta silloin, kun ne taloudellisesti hyötyvät siitä tai kun ympäristötilanne muuttuu kriittiseksi. Lajittelun suhteen muutosta ei ole vielä tapahtunut, koska kansalaiset eivät tee muutokseen eteen töitä, kuten vaadi lajitteluolosuhteiden muuttumista. Tämän lisäksi julkiset toimijat eivät näe taloudellista hyötyä lajitteluolosuhteiden kehittämisessä. Kyseistä näkemystä tukivat myös tutkijat Klinkov ym. (2015, 7). Siitä huolimatta, että kotitalouksilla ei ollut luottamusta ihmisiä, valtiota ja alueellista hallintoa kohtaan, haastateltavat uskoivat, että tilanne jätehuollon suhteen voi tulevaisuudessa muuttua. Heidän mukaansa vastuu ympäristöasioista kuuluu sekä kansalaisille että julkisille toimijoille.

”Mitä valtiomme oikeastaan tekee? Valtiollemme se [jätteiden käsittely] ei ole taloudellisesti edullista. Jos valtio ei saa rahaa jostakin, valtiomme ei tee sitä.” ”Valtiota kohtaan ei ole minkäänlaista uskoa.” (Koti 3)

”Luotan siihen, että jos lajittelua aletaan hoitamaan, niin jätteet päätyvät kierrätystehtaille.” (Koti 4)

”Jos oikein järjestäisi lajittelun, siitä voisi olla taloudellisesti hyötyä. Mutta tämä on Viipuri, Venäjä ja jokainen aloite, joka liittyy lajitteluun, ei välttämättä onnistu, jos rahat eivät mene kenelle niiden pitäisi mennä. – Ei ole luottoa alueelliseen hallintoon, että se järjestäisi lajittelun. Riittää, kun katsoo missä kunnossa kaupunki on, niin näkee, ettei alueellinen hallinto tee mitään.” (Koti 9)

Kotitaloudet perustelivat lajitteluolosuhteiden puutteen johtuvan siitä, ettei valtio tue tarpeeksi jätehuollon toimijoita, yrittäjiä ja kansalaisia kiertotalouden kehittämisessä ja edistämässä, eikä panosta ihmisten ympäristökasvatukseen. Kotitalouksien näkemykseen valtion tuen puutteesta yhtyivät myös Pahomova ym. (2017, 262). Alueellisilla toimijoilla ei ole myöskään tarpeeksi resursseja sijoittaa lajittelupalveluihin. Kotitaloudet, jotka tiesivät Vihreän tulevaisuuden toiminnasta, näkivät, ettei yksi vapaaehtoisjärjestö tai yksittäiset vapaaehtoistoimijat pysty vaikuttamaan kokonaisvaltaisesti lajitteluolosuhteisiin tai -käyttäytymiseen ilman alueellisen hallinnon tai yrittäjien tukea.

Vapaaehtoistoimijoiden on myös vaikeaa järjestää kansalaistoimintaa, sillä heitä ei tueta rahallisesti ja materiaalisesti. Osa haastateltavista näki, että vuorovaikutus eri toimijoiden välillä perustuu avoimuuden sijaan byrokratiaan ja luottamuksen puutteeseen.

”Yksi Vihreä tulevaisuus ei pärjää lajittelun järjestämisen kanssa. Se ei saa tukea alueellisilta toimijoilta.” (Koti 2)

”Valtion pitäisi tukea ja kannustaa kansalaisiaan lajitteluun, eikä päinvastoin tehdä siitä kallista. Ihmisiä pitäisi jo lapsesta asti kasvattaa ympäristökäyttäytymiseen. – – Valtion ei saisi puuttua yrittäjien tekemisiin, vaan kannustaa heitä.” (Koti 7)

”Meidän tutut halusivat järjestää siivoustalkoot ja heillä oli sellainen tunne, että alueellinen hallinto pyrki estämään heitä kaikin keinoin toteuttamasta sitä. Alueellinen hallinto vaati heiltä lisenssiä jätteiden vientiin – –, vaikka he halusivat vain kerätä roskat puistosta. – – Heidän piti ensin tuoda hallinnolle allekirjoitettu sopimus, jonka piti olla voimassa tiettyä aikaa. – – Alueellinen hallinto kyseli, mistä he saavat roskapusseja, onko heillä työvälineitä. Omia työvälineitään ne eivät antaneet, vaikka niillä niitä oli, koska ajattelivat, että tutut hukuttavat ne. Tutuilla oli sellainen tunne, ettei kannata tehdä mitään, yrittää mitään. Byrokratiaa.” (Koti 9)

Tieto lajiteltujen jätteiden loppusijoituksesta

Haastatteluissa ilmeni, ettei kukaan kotitalouksista tiennyt, minne lajitellut jätteet päätyvät, mitä niille tehdään ja valmistetaanko osasta yhdyskuntajätteistä uusia materiaaleja tai tuotteita. Vaikka koti 2 ja koti 9 vievät kaikista muista kotitalouksista eniten jätteitä lajittelupisteisiin, haastateltavat eivät olleet ottaneet selvää niiden loppusijoituksesta. Suurin osa kotitalouksista totesi, että jos tulevaisuudessa lajittelupisteitä ja kierrätystehtaita perustetaan, niiden toimintaan voi luottaa. Tähän vaikuttaa näkemys siitä, että Venäjällä ei perusteta tietynlaista toimintaa, jos siitä ei koidu jollekin toimijalle taloudellista hyötyä. Haastatteluissa korostui myös näkemys siitä, että kotitalouksien lajittelukäyttäytymiseen vaikuttavat vahvasti tieto lajittelupisteiden luotettavuudesta ja täsmällinen tieto jätteiden loppusijoituksesta. Kotitaloudet, jotka eivät luottaneet lajittelupisteiden tai kierrätystehtaiden toimintaan perustelivat oman luottamuksen puutteensa johtuvan siitä, etteivät ne ole tottuneet luottamaan julkisen sektorin toimijoihin.

”En ole tottunut luottamaan mihinkään, koska jos näkee, mitä maassamme tapahtuu, on hankalaa luottaa mihinkään. Sen takia, en ole varma mistään, enkä varsinkaan siitä [lajiteltujen jätteiden päätymistä käsittelylaitoksiin].” (Koti 3)

”Tuskin alan lajittelemaan jätteitä, jos tiedän, etteivät ne päädy kierrätykseen.” (Koti 7)

”Jos saan tietää, että sellaista toimintaa meidän alueella on ja että siellä jätteitä kierrätetään, niin tietysti luotan niiden toimintaan.” (Koti 8)

6.3 Eri toimijoiden roolit lajittelukäyttäytymisen edistämisessä

Tämän alaluvun tarkoituksena on tuoda esiin haastateltavien näkemykset Viipurin piirin eri toimijoista ja niiden rooleista lajittelukäyttäytymisen edistämisessä. Osa näkemyksistä tuli jo edellisissä alaluvuissa ilmi, minkä takia tässä alaluvussa esitän ne tiivistetysti.

Kotitalouksien rooli

Haastateltavat näkivät toimijuutensa perustuvan jätteiden tuottamiseen, niiden hallitsemiseen (lajitteluun ja hävittämiseen) ja jätehuollon rahoittamiseen. Kotitaloudet, joilla oli korkea minäpystyvyys lajittelun suhteen ja tietoa lajittelupisteiden sijainnista pyrkivät toimimaan kestävästi jätteiden suhteen. Ne kotitaloudet, joilta puuttuivat tällaiset ominaisuudet, olivat tietoisia jätetilanteesta ja toivoivat jätehuollon muutosta. Kotitaloudet rahoittavat jätehuoltoa ja maksavat veroja, joilla kotitalouksien mielestä alueellisen hallinnon pitäisi tarjota lajittelupalveluita. Kotitalouksien ja jätehuoltotoimijoiden välillä toteutuu vuorovaikutusta vain siinä määrin, että kotitaloudet rahoittavat toimijoita, jotka puolestaan hakevat kotitalouksien jätteet ja vievät ne kaatopaikalle.

”Me maksamme jätteiden viennistä, mutta kukaan ei tee asialle mitään.” ”Alueellisen hallinnon pitäisi vastata lajittelusta, ihmiset maksavat niille ja niiden pitää järjestää sitä.” (Koti 6)

”Ihmiset maksavat jätehuollosta ja jätteiden poisviennistä. Haluaisin, että valtio verorahoillamme tukisi jätehuoltoa.” (Koti 10)

Kotitalouksien rooli näkyy myös siinä, että ne omatoimisesti ottavat asioista selvää ja haluavat toiminnallaan vaikuttaa ympäristön tilaan. Osa haastatteluun osallistuneista näki, että heidän toimijuutensa ei rajoitu ainoastaan kodin sisäiselle toiminnalle. Haastettavat pyrkivät käyttäytymisellään ja esimerkillään vaikuttamaan myös kodin ulkopuolella jätetilanteen muuttumiseen. Koti 2 haastateltava hyödyntää lajitteluosaamistaan työelämässä. Hän opettaa päiväkodissa lapsia lajittelemaan. Toiminnallaan hän haluaa kasvattaa niin omat kuin muidenkin lapset vastuulliseen ympäristökäyttäytymiseen. Koti 8 haastateltava on omasta aloitteestaan kutsunut Vihreästä tulevaisuudesta toimijan lastensa kouluun puhumaan jätteiden lajittelun hyödyistä. Koti 9 lajittelee työpaikallaan pahvia ja pappeja ja Koti 4 metallia. Kaikki edellä mainitut haastateltavat kokivat, että pienillä arjen teoilla he voivat vaikuttaa ympäristön tilaan, vaikka heidän tekonsa olisivatkin isommassa mittakaavassa huomaamattomia. Tällainen toiminta kuvastaa arjen ympäristöpolitiikkaa.

”Olen tärkeä roolimalli lapsilleni. Kun he näkevät, että äiti ja isä tekevät näin [lajittelevat], niin hekin oppivat ja myöhemmin tekevät samoin. Se on tärkein tavoitteeni.” (Koti 2)

”Otin sosiaalisen median kautta vapaaehtoisjärjestöön yhteyttä – ja kutsuin yhtä toimijaa lapseni kouluun puhumaan lajittelusta. Kaikki lapset olivat vaikuttuneita hänen esityksestään. Hän kertoi todella hyvin ja kiinnostavasti lajittelusta, –, minkä takia lapset pitivät siitä.” – – ymmärrän kyllä hyvin, että yksi oppitunti ei vaikuta mihinkään, mutta on sekin jo jotain.” (Koti 8)

Koululaitosten ja lasten rooli

Viipurin piirin koululaitokset opettavat lapsia ympäristökäyttäytymiseen noin kerran vuodessa. Viipurin piirissä koululaitokset järjestävät lajittelutapahtumia, jonne koululaiset tuovat kodeistaan pahvia ja paperia sekä joskus käytettyjä paristoja. Vaikka kouluissa kasvatetaan lasten ympäristötietoisuutta, haastateltavien mielestä lapset eivät pääse koulun ulkopuolella hyödyntämään opetettuja taitoja lajitteluolosuhteiden puutteellisuuden vuoksi. Lapset ovat oppineet lajittelusta koulun järjestämissä lajittelutapahtumissa ja vanhempien kanssa tehdyillä Euroopan matkoilla.

”Kouluissa opetetaan, että, jos jätteitä ei lajittele, se vaikuttaa huonosti ympäristöön. Kerrotaan myös, että jos näkee lajittelupisteitä, niihin pitäisi lajitella roskia.” ”Ensimmäisen kerran opin lajittelemaan, kun kävin Suomessa.” (Koti 6, lapsi)

”Kouluissa lapsia opetetaan lajittelulle, mutta siitä ei ole hyötyä, koska käytännössä et voi tehdä sitä.” (Koti 7)

Koti 9 haastateltava kertoi, että Vihreän tulevaisuuden toimija asetti joihinkin Viipurin piirin koululaitoksiin lajittelupisteitä, jotka lapset aktiivisesti täyttivät. Joissain koululaitoksissa lapset ovat osana kouluprojektia järjestäneet paristojen keräyspisteitä alueen asukkaille. Tällaista toimintaa Sovetskij-kylän koululaiset ovat toteuttaneet yhdessä kylän ruokakaupan kanssa. Suurin osa kotitalouksista näki, että lapset ovat tärkeitä tulevaisuuden ympäristötoimijoita, joita pitää kasvattaa vastuulliseen ympäristökäyttäytymiseen. Lasten ympäristökansalaisuutta ovat käsitelleet Wood ja Kallio (2018, 14) tutkimuksessaan, jossa he toivat esiin, että lapset ja nuoret yhä enemmän osallistuvat ympäristötoimintaan ja ovat huolissaan ympäristöön liittyvistä asioista. Viipurin piirin lapsilla on myös merkittävä rooli jätteiden lajittelussa. Lapset osallistuvat koulutaitosten järjestämiin lajittelutapahtumiin, ja osa heistä myös toteuttaa ympäristötoimintaa järjestämällä lajittelupisteitä alueen asukkaille.

”Aktivisti kertoi, että hän asetti muutaman muovisen lajitteluastian kouluun paristoja varten, jonka jälkeen lapset toivat paristoja kouluun ja täyttivät kaikki astiat niillä” (Koti 9).

”En usko kaikkiin, mutta nuorisoon minulla on uskoa. Uskon, että nuoriso muuttaa lajittelutilannetta tulevaisuudessa. – – nuoria pitää kasvattaa ympäristövastuullisiksi.” (Koti 5)

Ympäristöaktivistien rooli

Vain muutama kotitalous tiesi Viipurin piirin ympäristöaktivisteista, jotka edistävät lajittelukulttuuria ja toteuttavat lajittelukäyttäytymistä alueella. Haastateltavien mielestä aktivisteja on liian vähän Viipurin piirissä. Aktivisteilla on myös vähän resursseja, eivätkä he pysty tavoittamaan kaikkia alueen asukkaita tai vaikuttamaan jätetilanteen muuttumiseen. Haastatteluissa nousi esiin, että Viipurin piirin alueellisen hallinnon pitäisi enemmän tukea rahallisesti ja materiaalisesti aktivistitoimijoita. Ne kotitaloudet, jotka tiesivät Vihreän tulevaisuuden olemassaolosta, kokivat heidän toimintansa olevan arvokasta ja tärkeää. Kotitalous 2 haastateltava tukeutuu ja luottaa täysin Vihreään tulevaisuuden toimijoiden neuvoihin ja toimintaan. Hän luottaa myös siihen, että toimijat vievät lajitellut jätteet kierrätykseen.

Vihreä tulevaisuus vastaanottaa kaikista muista alueen lajittelupalveluita tarjoavista toimijoista eniten erityyppisiä jätteitä ja valistaa alueen toimijoita ympäristökäyttäytymiseen. Vihreä tulevaisuus voidaan nähdä kollektiivisena ympäristöpoliittisena toimijana, jolla on tärkeä rooli kansalaisten ympäristötietoisuuden lisäämisessä. Osa alueen asukkaista osallistuu aktivistien tapahtumiin tai tuo jätteitä heidän asettamilleen lajittelupisteille. Aktivistit toimivat niin tiedottajina kuin esimerkillisinä ympäristötoimijoina ja -kansalaisina alueen asukkaille.

Valtion, alueellisen hallinnon ja jätetoimijoiden rooli

Haastateltavien mukaan valtion ja alueellisen hallinnon täytyy hoitaa maan jätetilannetta ja kehittää jätehuoltoa kestäväksi. Valtion pitäisi huolehtia kansalaisistaan ja heidän elinympäristöstään. Haastatteluissa tuli ilmi, että kansalaisten tulisi ottaa vastuu elinympäristöstään, mutta ilman valtion tukea, kannusteita, rahoitusta, sanktioita ja jätehuollon kokonaisvaltaista muutosta lajitteluolosuhteet ja maan jätetilanne eivät muutu. Haastateltavien mukaan Viipurin piirin hallinnolla ja jätehuollon toimijoilla ei ole tarpeeksi resursseja, eikä alueelle ole luotu jätehuoltotoimintasuunnitelmaa. Nämä tekijät ovat myöskin vaikuttaneet laittomien jätetoimijoiden syntymiseen.

”Ei ole tarvittavaa infrastruktuuria, rahaa ja nyt pitäisi nopeasti rakentaa tehtaita, mutta mistä saada siihen rahoitusta?” (Koti 1)

”Valtion pitäisi motivoida ihmisiä rahallisesti lajitteluun. – – Kuka muu muka antaa rahaa siihen? Valtion ja koululaitosten pitää opettaa ihmisiä lajittelemaan. Jos valtio antaisi sakkoja, ihmiset alkaisivat heti lajitella jätteitä.” (Koti 6)

Kotitaloudet painottivat haastatteluissaan, ettei valtio tue tarpeeksi yrittäjiä lajittelupalveluiden kehittämässä. Tämän vuoksi alueelta puuttuu jätteiden käsittelystä, etenkin lajittelusta ja

kierrätyksestä vastaavia toimijoita. Samalaiseen tuloksiin päätyivät myös tukijat Ivantsova ja Pahomova ym., joiden mukaan valtio ei tue tarpeeksi yrittäjiä, eikä sijoita verorahoja kiertotalouden ja lajittelupalveluiden kehittämiseen (Ivantsova 2016, 151; Pahomova ym. 2017, 261). Kotitalouksien mukaan alueellisen hallinnon rooli perustuu ainoastaan jäsenmaksujen määrittämiseen, ja jätetoimijoiden rooli jätteiden hakuun ja niiden vientiin kaatopaikalle. Haastateltavat näkivät, että valtio ja alueellinen hallinto ovat passiivisia toimijoita. Muita havaintoja niiden rooleista ei tullut haastatte-
luissa ilmi, mihin vaikutti haastateltavien negatiivinen asenne julkisia toimijoita kohtaan.

”Valtiolta ei saa tukea, eikä se kontrolloi jäteongelmaa. Valtion pitäisi tukea yrittäjiä. – – Valtio ei myöskään tue kansalaisiaan, mikä vaikuttaa siihen, että heillä on muita ongelmia mietittävänä.” (Koti 2)

”Valtion pitäisi huolehtia kansalaisistaan ja sijoittaa lajitteluun rahaa.” (Koti 4)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Viimeisessä luvussa käsittelen, kuinka tutkimukseni on toteutunut, millaisiin tuloksiin olen päätenyt, ja mihin tekijöihin on mahdollista kiinnittää huomiota, kun lähestyy tutkimusaihetta Venäjän kontekstista. Lisäksi kerron, kuinka tutkimustyötä on mahdollista jatkaa. Luvun lopussa pohdin tutkimuksen luotettavuutta.

7.1 Tulosten tarkastelu

Tässä tapaustutkimuksessa selvitin, mitkä tekijät vaikuttavat Viipurin piirissä asuvien kotitalouksien lajittelukäyttäytymiseen, ja kuinka alueen eri toimijat edistävät lajittelukäyttäytymistä piirissä. Tutkimukseen osallistuneet kotitaloudet olivat ympäristötietoisia ja lajittelusta kiinnostuneita, minkä takia ne tarjosivat tutkimuksen kannalta tärkeää tutkimustietoa. Tutkimusta varten kerätty empiirinen aineisto muodosti rajatun kokonaisuuden eli tapauksen, joka liittyy laajempaan ilmiöön, kuten Viipurin piirin jätetilanteeseen ja Venäjän kiertotalouteen. Empiirisen aineiston avulla sain vastattua tutkimuskysymyksiini ja ymmärsin, mitkä tekijät vaikuttavat Viipurin piirissä asuvien kotitalouksien lajittelukäyttäytymiseen. Tutkimusta varten luotu analyttinen viitekehys mahdollisti empiirisen aineiston jäsentämisen ja ymmärtämisen. Tutkimustulokset tarjoavat uusia näkökulmia siihen, mihin tekijöihin tulee kiinnittää huomiota, kun tutkii lajittelukäyttäytymistä Venäjän kontekstista. Näistä merkittävimmät ovat luottamus lajittelupalveluita ja valtion eri toimijoita (instituutioita) kohtaan, taloudelliset tekijät, kuten tuen tarve ja sen puute, taloudellisen hyödyn tavoittelu ja tutkittavan kohteen alueellinen sijainti.

Tutkimus osoitti, että tutkittavien lajittelukäyttäytymiseen vaikuttivat kannustavasti monet keskenään sidoksissa olevat tekijät, joista merkittävimmät olivat tieto lajittelupisteiden sijainnista, tietämys kuinka lajitella jätteitä, minäpystyvyys, kodin tyyppi sekä henkilökohtaiset arvot ja asenteet. Tutkimuksessa selvisi, että eri kotitaloustyyppien välillä löytyy eroja jätteiden loppusijoittamisen suhteen. Lajittelukäyttäytyminen ei myöskään takaa sitä, että lajitellut jätteet päätyvät jätekeräyspisteisiin, vaan kotitaloudet saattavat hyödyntää niitä omiin tarkoituksiinsa. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin, ettei lajittelumyönteinen asenne välttämättä johda aktiiviseen lajittelukäyttäytymiseen. Lajittelun toteutuminen Viipurin piirissä vaatii ensisijaisesti lajitteluolosuhteita, kuten helpot ja saavutettavat lajittelupalvelut, tietoa niiden sijainnista ja täsmällistä tietoa niiden luotettavuudesta. Kotitalouksien lajittelukäyttäytymistä rajoittivat eniten lajitteluolosuhteiden ja tiedon puute lajittelupisteiden sijainnista, mihin vaikuttivat valtion ja alueellisen hallinnon tuen sekä tiedottamisen puute. Tämän lisäksi

kansalaisten välinpitämättömyys ympäristöasioita kohtaan heijastuu alueen ekologiaan ja lajittelu-
palveluiden niukkuuteen.

On tärkeää huomata, että Viipurin piirin läheinen sijainti Eurooppaan ja Pietariin nähden on vaikuttanut merkittävästi kotitalouksien lajittelutietämykseen ja -käyttäytymiseen. Kotitaloudet ovat oppineet lajittelusta ja sen hyödyistä käydessään muualla Euroopassa, mikä on lisännyt heidän ympäristötietoisuuttaan. Kyseinen tulos osoittaa, että haastateltavat olivat kiinnostuneita kestävästä jätehuoltoratkaisuista. Heidän tietämyksensä lajittelua kohtaan ei perustunut pelkästään paikalliseen tietämykseen tai Neuvostoliiton aikana opittuun tietoon, vaan myös kansainväliseen ja asuinalueen rajojen ulkopuoliseen.

Barr (2007, 469) näkee, että jätteiden hallitsemistapoja tutkiessa on tärkeää kiinnittää huomiota kotitalouksien kansainväliseen ympäristötietämykseen. Tämän lisäksi on merkittävää huomioida, kuinka tutkittavan alueen naapurikaupungit ja alueen hyväntekeväisyysjärjestöt vaikuttavat kotitalouksien lajittelukäyttäytymiseen alueella, jossa jätehuolto on kehittymätöntä. Lajitteluolosuhteiden puute Viipurin piirissä on vaikuttanut siihen, että osa tutkimukseen osallistujista oli löytänyt vaihtoehtoisia tapoja saada jätteensä jatkokäsittelyyn viemällä ne Pietarin lajittelupisteisiin tai Viipurin piirin hyväntekeväisyysjärjestölle Vihreälle tulevaisuudelle. Vaihtoehtoinen tapa toimia ympäristövastuullisesti jätteiden suhteen on muodostunut osan kotitalouksien rutiiniksi ja elämäntavaksi.

Ympäristökansalaisuus toteutuu dynaamisesti kansalaisten omasta tahdostaan ja valtion ohjaamana (Wood & Kallio 2019, 6–7). Tässä tapaustutkimuksessa korostui haastateltavien näkemys siitä, että vastuu ympäristöstä kuuluu sekä kansalaisille että valtiolle. Tutkimukseen osallistuneet kokivat, että lajittelemalla jätteitä he voivat vaikuttaa ympäristön tilaan ja vähentää Viipurin piirin kaatopaikan kuormittamista sekä säästää ympäristö- ja talouden resursseja. Lajittelemalla jätteitä he toteuttavat arjen ympäristöpolitiikkaa. Osa tutkimukseen osallistujista pyrki käyttäytymisellään myös kodin ulkopuolella vaikuttamaan jätteiden kestävään hävittämiseen lajittelemalla niitä työpaikalla tai tarjoamalla lapsille ympäristökasvatusta. On haastavaa arvioida, kuinka ympäristökansalaisia haastateltavat ovat, sillä tarkastelin haastateltavien ympäristöpoliittista toimijuutta vain lajittelukäyttäytymisen näkökulmasta. Santaajan (2012, 85) mukaan lajittelukäyttäytyminen itsessään ei vielä tee toimijasta ympäristökansalaista. Jätteiden lajittelu kuitenkin kuuluu arjen ympäristöpoliittiseen toimintaan, ja kansalaisilla on tärkeä rooli jätemateriaalien palauttamisessa takaisin tuotantoon.

Tutkimuksessa selvisi, että haastateltavat ja kansalaiset ovat valmiita vaatimaan yhteiskunnallisia muutoksia silloin, kun jokin tilanne uhkaa kriittisesti heidän elinolosuhteitaan. Tällöin heidän poliittinen toimijuus muuttuu aktivismiksi. Haastateltavien mukaan politiikkaan osallistuminen on haastavaa, mihin vaikuttaa tiedon puute, kuinka politiikkaan osallistua, byrokratia ja näkemys siitä, ettei kansalaisten mielipiteitä huomioida päätöksenteossa. Duškován ja Kirillovin (2017, 154) mukaan kansalaiset siirtävät vastuun maan jätetilanteesta valtiolle. Tätä näkemystä voidaan osittain perustella haastateltavien kokemuksella siitä, ettei heillä ole valtaa vaikuttaa jätehuoltoon ja sen muuttumiseen. Tämän lisäksi haastateltavien mukaan kansalaisten matala elintaso heijastuu negatiivisesti ympäristökäyttäytymiseen ja -tietämykseen. Ilman korkeaa minäpystyvyyttä alueen asukkailla ei ole aikaa, kiinnostusta ja voimavaroja kiinnittää ympäristöasioihin huomiota, mitä hankaloittaa lajittelupalveluiden puute.

Haastateltavien mielestä julkisen vallan pitäisi tukea ja ohjata kansalaisia lajittelukäyttäytymiseen tarjoamalla luotettavia jätehuoltopalveluita, asettamalla kannusteita ja sanktioita ja järjestämällä aiheeseen liittyvää koulutusta. Tällä hetkellä valtion instituutiot tarjoavat lapsille koulutusta noin kerran vuodessa lajittelutapahtumien muodossa, joihin lapset aktiivisesti osallistuvat. Tutkimuksessa nousi selvästi esiin näkemys siitä, että valtion ja Viipurin piirin hallinnon pitäisi tukea yrittäjiä lajittelupalveluiden järjestämisessä ja kiertotalouden luomisessa. Alueen hallinnon tuen ja valvonnan puute näkyi siten, että Viipurin piirissä toimii laittomia jätetoimijoita, alueen siisteydestä ei pidetä huolta ja ympäristötoimijoita ei tueta materiaalisesti ja taloudellisesti.

Tulevaisuudessa Viipurin piirin jätehuoltotoimijoiden tehtävänä ei ole ainoastaan muuttaa jätehuollon rakennetta, tarjota lajittelupalveluita ja tietoa niiden sijainnista, vaan myös vaikuttaa alueen asukkaiden asenteisiin ja saada heidän luottamuksensa puolelleen. Luottamus on mahdollista saavuttaa vuorovaikuttamalla avoimesti kansalaisten kanssa, tarjoamalla heille täsmällistä tietoa jätteiden loppusijoittamisesta, valistamalla asukkaita lajittelukäyttäytymiseen ja tukemalla yrittäjiä ja vapaaehtoistoimijoita. Suurin osa tutkimukseen osallistujista oli positiivisesti asennoitunut tulevia lajittelupalveluita ja jätteiden käsittelytehtäviä kohtaan. Tutkimukseen osallistuvien mukaan valtio, yrittäjät ja kotitaloudet voivat yhdessä ratkaista jätahaasteen ja vaikuttaa kiertotalouden kehitykseen.

Tapaustutkimus osoitti, että Viipurin piirin kotitalouksien lajittelukäyttäytymiseen vaikuttavat monet keskenään sidoksissa olevat tekijät, jotka käsittävät erilaisia yhteiskunnallisia prosesseja. Jäte ja ihmisen toimijuus kietoutuvat toisiinsa muodostaen moniulotteisen kokonaisuuden, jota voi lähestyä ja tutkia eri näkökulmista. Lajittelemalla jätteitä kotitaloudet pidentävät jätemateriaalien elinkaarta,

säästävät luonnon resursseja sekä tukevat Venäjän kiertotalouden kehitystä. Tutkimusta on mahdollista laajentaa tutkimalla lajittelukäyttäytymistä alueen eri toimijoiden näkökulmasta, jotta ilmiöstä saisi laajemman käsityksen. Alueelliselta hallinnolta ja jätehuollon toimijoilta voisi selvittää, mitä haasteita jätehuollon muuttamisessa ilmenee. Tämän lisäksi tutkimusta voi laajentaa tutkimalla muita jätteiden hallinnan tapoja, kuten jätteiden vähentämistä ja siihen vaikuttavavia tekijöitä. Olisi myös merkittävää selvittää, mitkä syyt johtivat lajittelukäyttäytymisen loppumiseen Neuvostoliiton romahamisen jälkeen, ja kuinka se muutti kansalaisten jätehallintaa ja heidän ympäristötietämystään. Mielienkiintoista olisi myös lähestyä jätettä teoreettisessa mielessä toimijana, tutkimalla Mooren (2012) tapaan, millaista poliittista toimijuutta ja valtaa jätteille annetaan Venäjän poliittisissa keskusteluissa.

7.2 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Tutkimuksen luotettavuuden arvioimisessa yksi tärkeimmistä kriteereistä on tutkijoiden tieteellisten toimintatapojen noudattaminen. Tutkimusaineiston keruu, käsittely ja arkistointi liittyvät olennaisesti tiedon luotettavuuteen ja tarkistettavuuteen. Tutkimuksen tekijällä on valtaa ja vastuu tutkimustyöstään, sillä tutkija itse tekee tutkimuksessaan valinnat ja tuottaa tietoa. Hyvän tieteellisen käytännön mukaista on, että tutkija tuo näkyväksi tehdyt valinnat. (Kuula 2011, 25–26, 34–35; Eskola & Suoranta 2014, 211.)

Tutkimusprosessi kesti vuoden 2018 syyskuusta vuoden 2019 toukokuuhun asti. Tutkimuksen luotettavuuden parantamiseksi olen pyrkinyt avaamaan tarkasti, millaiset valinnat ovat ohjanneet tutkimustani, ja millä tavalla oma roolini on näkynyt siinä. Ilman venäjän kielen taitoa tutkimus ei olisi välttämättä onnistunut, sillä muilla kielillä löytyy hyvin vähän tietoa esimerkiksi Venäjän jätepolitiikasta, Viipurin piirin jätehuollosta ja venäläisten ympäristötietoisuudesta. Venäjän kielen avulla sain myös kerättyä empiirisen aineiston kohdealueen kielellä. Tutkimuksessa olen tuonut esiin useiden tutkijoiden näkemyksiä, jotta Venäjän jätepolitiikasta, jätetilanteesta ja lajittelukäyttäytymisestä saisi monipuolisen ja -äänisen kuvan. Tutkimusta tehdessä olen huomannut, että eri venäjänkielisten aineistojen kesken löytyy eroja jätemääristä ja jätehuoltotilanteesta (ks. alaluvut 2.1 ja 2.2), mihin vaikuttaa se, ettei Venäjällä ole vielä olemassa yhtenäistä tietojärjestelmää maan jätehuoltotilanteesta.

Tutkimusta varten tekemäni analyttinen viitekehys palveli tutkimuskysymysten teossa, aineiston jäsentämisessä ja sen ymmärtämisessä. Vaikka Barrin (2007) viitekehys jätteiden hallitsemistavoista oli tehty määrällistä survey-tutkimusta varten, sitä soveltamalla ja täydentämällä on mahdollista toteuttaa laadullisiakin tutkimuksia. Koska Barr on luonut teoreettisen viitekehysten eri tutkijoiden käyttäytymisteorioiden ja -mallien pohjalta, viitekehys on kattava ja sisältää erilaisia

käsitteitä. Barrin viitekehys jätteiden hallitsemistavoista on palvellut hänen tutkimustaan, minkä takia siihen voi luottaa tässäkin tutkimuksessa. Viitekehystä soveltamalla laadulliseen tutkimukseen sopivaksi on mahdollista tarkastella ja ymmärtää, mitkä tekijät vaikuttavat tiettyyn jätehallinnan käyttäytymistapaan. Empiirisen aineiston avulla sain tuotua analyttiseen viitekehykseen uusia näkemyksiä ja lähestymistapoja, joita on mahdollista hyödyntää tulevissa tutkimuksissa. Tämä lisää tutkimuksen hyödyllisyyttä.

Eskola ja Suoranta esittävät Mäkelän (1990) näkemyksen luotettavasta tutkimuksesta. Mäkelän mukaan tutkimus on luotettava, kun aineistolla on yhteiskunnallinen merkitys, se on riittävä, kattava ja sitä voidaan arvioida. (Viitattu Mäkelä 1990 Eskolan & Suorannan mukaan 2014, 215.) Tutkimuksen empiirinen aineisto oli tapaustutkimukseen riittävä, sillä sen avulla sain saavutettua saturaatiopisteen. Empiirinen aineisto havainnollisti, että kotitalouksilla löytyy erilaisia jätteiden hallitsemistapoja, joihin suurimmaksi osaksi vaikuttivat hyvin samankaltaiset tekijät. Koska tutkimukseen osallistuneet olivat lajittelusta kiinnostuneita, heillä oli tietämystä tutkittavasta ilmiöstä ja heidän vastauksensa olivat perusteellisia. Empiirisen aineiston avulla sain vastattua tutkimuskysymyksiini ja ymmärsin tutkittavaa kohdetta. Aineiston luotettavuutta lisää se, että haastattelut toteutin haastateltavien omalla äidinkielellä ja analysoin aineiston anonyymisti niin, ettei siitä voi päätellä kotitalouksien jäsenten henkilöllisyyttä (Kuula 2011, 112–113, 214–215). Tämän lisäksi toimin kaikkien haastateltavien kanssa samalla tavalla kertomalla tutkimuksen etenemisestä, sen tavoitteesta ja esittämällä kysymykset samassa järjestyksessä (Kuula 2011, 99–100, 105).

Vaikka tutkimuksen tulokset perustuvat omiin tulkintoihini, olen aineistokatkelmien avulla tuonut näkyväksi, mihin tulkintani pohjautuvat. Teoreettinen kirjallisuus tuki tutkimustuloksiani, mikä lisää tutkimuksen sisäistä validiteettia ja luotettavuutta (Metsämuuronen 2003, 35). Tutkimustuloksia ei voi kuitenkaan yleistää, sillä ne perustuvat vain lajittelusta kiinnostuneiden kotitalouksien näkemyksiin. Ne auttavat kuitenkin ymmärtämään, mitkä tekijät vaikuttavat Viipurin piirissä asuvien lajittelukäyttäytymiseen. Tutkimustulokset tarjoavat tietoa ja ymmärrystä alueen lajittelutilanteesta alueen eri toimijoille ja niitä on mahdollista hyödyntää, kun alueen jätehuoltoa ja jätepolitiikkaa kehitetään.

Olen lähettänyt kaikille haastatteluun osallistuville venäjäksi raportin tutkimuksen tuloksista ja julkaissut ne sosiaalisessa mediassa. Toivon, että tutkimustuloksiani hyödynnetään tulevaisuudessa osana Viipurin piirin jätehuollon kehittämistä.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational behavior and human decision processes*. University of Massachusetts at Amherst, Academic Press Inc, 50, 179–211.
- Akintunde, E.A. (2017). Theories and Concepts for Human Behavior in Environmental Preservation. *Journal of Environmental Science and Public Health*, 1:2, 120–133.
- Alimov, R. & Artmanov, D. (2015). Musornoe koltso vokrug Moskvyy. Stsenarii rešenija problem obrazovanija tverdyh kommunalnih othodov Moskovskogo regiona na 2015–2030 gody. *Greenpeace*. Moskva.
- Arras, N. (2015). *Toisen jäte on toisen raaka-aine – kierrätys ja uudelleenvalmistus taloudellisesti ja ekologisesti kestävässä liiketoimintamahdollisuutena*. Turun kauppakorkeakoulu. Sarja A-12. Turku: Suomen yliopistopaino, Oy Juvenes Print. Saatavilla https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/117226/Ae12_2015.pdf?sequence=2&isAllowed=y, 20.11.2018.
- Austin, J., Hatfield D.B., Grindle, A.C. & Bailey, J.S. (1993). Increasing recycling in office environments: The effects of specific, informative cues. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 26:2, 247–253.
- Barr, S. (2007). Factors Influencing Environmental Attitudes and Behaviors. A U.K. Case Study of Household Waste management. *Environment and Behavior*, 39:4, 435–473.
- Barry, J. (2005). Resistance is fertile: from environmental to sustainability citizenship. Teoksessa A. Dobson & D. Bell, (toim.) *Environmental citizenship* (s. 21–48). Cambridge: MIT Press.
- Beukering, P. J. H. van (2001). *Recycling, international trade and the environment: An empirical analysis*. Dordrecht: Kluwer Academic.
- Czajkowski, M., Kadziela, T. & Hanley, N. (2014). We want to sort! Assessing households' preferences for sorting waste. *Resource and Energy Economics*, 36, 290–306.
- Derksen, L. & Gartrell, L. (1993). The social context of recycling. *American Sociological Review*, 58:3, 434–442.
- Dobson, A. (2007). Environmental Citizenship: Towards Sustainable Development. *Wiley InterScience*, 15, 276–285.
- Doktorov, B.Z. (2017). Ambivalentnost ekologičeskogo soznanija gorozhan. Teoksessa D.K. Tanatova & T.N. Judina, (toim.) *Rossija v sisteme sovremennoj sotsialnoj realnosti* (s. 454–457). Moskva: izdatelstvo Rossijskogo gosudarstvennogo sotsialnogo universiteta.

- Douglas, M. (2000). *Puhtaus ja vaara. Rituaalisten rajavedon analyysi*. Suomentaneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard. [Purity and danger 1966]. Tampere: Vastapaino.
- Duškova, D.O. & Kirillov, S.N. (2017). Ecological consciousness as one of the main principles of ecological policy. *Vestnik VolGu*, 3:2, 148–159.
- Eriksson, P. & Koistinen, K. (2005). *Monenlainen tapaustutkimus*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus. Saatavilla https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152279/Monenlainen_tapaustutkimus.pdf, 15.02.2019.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2014). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. (2015). Teemahaastattelut: opit ja opetukset. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola, (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, metodin valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (s. 27–44). 4. uud. ja täyd. p. ed. PS-kustannus.
- Feinberg, J. (1984). *Harm to Others*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Gifford, R. & Nilsson, A. (2014). Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behavior: A review. *International Journal of Psychology*, 49:3, 141–157.
- Gorjatševa, O.N. & Gorjatševa, S.A. (2018). Podhody k selektivnomu sboru musora u sovremennyh rossiyan. Ohrana okružajuštšej sredy. Ekologija tšeloveka. *Meždunarodnyj nautšno-tehničeskij žurnal "Teorija. Praktika. Innovatsii"*. Saatavilla <http://www.tpinauka.ru/2018/08/Goryacheva.pdf>, 08.01.2019.
- Greenpeace (2015). *Soveta pri Prezidente Rossijskoj Federatsii po razvitiju graždanskogo obšestva i pravam tšeloveka po voprosam, svjazannym s obespetženiem prav naselenija na ohranu zdorovja i blagoprijatnuju okružajuštšuju sredu pri utilizatsii othodov potreblenija*. Moskva. Saatavilla https://www.greenpeace.org/russia/Global/russia/report/HRC_Report_2017.pdf, 11.11.2018.
- Haila, Y. & Jokinen, P. (2001). *Ympäristöpolitiikka: Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Haliĭ, I.A. (2015). Ekologičeskoe soznanie naselenija sovremennoj Rossii. *Istorija i sovremennostj*, 1, 189–205.
- Harju-Autti, P. (2011). Ympäristötietoisuus tänään. Ympäristötietoisuuden ytimessä on hyvä elämä. Teoksessa P. Harju-Autti, A. Neuvonen & L. Hakkarainen, (toim.) *Ympäristötietoisuus. Suomalaiset 2010-lukua tekemässä* (s. 8–20). Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Haverinen, R. (2006). Kaupunkilaisten ja ympäristön kohtaaminen. Teoksessa I. Massa & S. Ahonen, (toim.) *Arkielämän ympäristöpolitiikka* (s. 166–183). Helsinki: Hakapaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. 15. uud. p. ed. Tammi.
- Hizbullin, F.F., Sattarov, A.R. & Hakimov, R.T. (2014). K voprosy organizatsii pererabotki tverdyh bytovyh othodov v Rossijskoj Federatsii. *Tehniko-tehnologičeskie problemy servisa*, 3:29, 82–87.

- Horton, D. (2006). Demonstrating Environmental Citizenship? A Study of Everyday Life Among Green Activists. Teoksessa A. Dobson & D. Bell, (toim.) *Environmental Citizenship* (s.127–150). London: The MIT Press.
- Huhtala, A. (2010). Income effects and the inconvenience of private provision of public goods for bads: The case of recycling in Finland. *Ecological Economics*, 69, 1675–1681.
- Hungerford, H. R. & Volk, T. L. (1990). Changing learner behavior through environmental education. *The Journal of Environmental Education*, 21, 8–21.
- Häikiö, L. & Niemenmaa, V. (2007). Tapauksen löytäminen ja Rajaaminen – Valinnan paikat. Teoksessa M. Laine, J. Bamberg & P. Jokinen, (toim.) *Tapaukset tutkimuksen taito* (s. 41–56). Helsinki: Gaudeamus.
- Isin, E. (2008). Theorising acts of citizenship. Teoksessa E. Isin & G.M. Nielsen, (toim.) *Acts of citizenship* (s. 15–43). London/NY: Palgrave Macmillan.
- Isin, E. (2012). *Citizens without frontiers*. NY/London: Bloomsbury Academic.
- Ivantsova, E.A. (2016). Problemy i perspektivy upravlenija tverdymi bytovimi othodami. *Ekologija*, 3:2, 148–158.
- Kallio, K.P. (2018). Citizen-subject formation as geo-socialisation: a methodological approach on “learning citizens”. *Geografiska Annaler B: Human Geography*, 100, 81–96.
- Kaiser, F.G., Wölfling, S. & Fuhrer, U. (1999). Environmental attitude and ecological behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 19:1, 1–19.
- Klinkov, A.S., Beljaev, P.S., Odnolko, V.G., Sokolov, M.B., Makeev, P.V. & Shaškov, I.V. (2015). *Utilizatsija i pererabotka tverdyh bytovyh othodov*. Tambovskij gosudarstvennyj tehnišheskij universitet. Tambov. Saatavilla <http://www.tstu.ru/book/elib/pdf/2015/sokolov-t.pdf>, 12.01.2019.
- Krivova, V.D. (2016). Sovet Federatsii Federalnogo Sobranija Rossijskoj Federatsii. O praktike primenenija zakonodatelstvo v oblasti obraššeniija s othodami proizvodstva i potrebleniija. *Analitišeskij Vestnik*. Serija: Razvitie Rossii, 46:645. Saatavilla <http://council.gov.ru/media/files/jdEK9jArFNFXYYH4f5n02OFUyqLuuFJa.pdf>, 02.02.2019.
- Kuula, A. (2011). *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Laakso, M. (2002). Liberalismi ja ympäristökysymykset. Teoksessa O. Loukola, K. Lybäck & M. Tervo, (toim.) *Arvot, ympäristö ja teknologia: Yhteiskunnallisten toimien uudet oikeutukset* (s. 259–275). Helsinki: Yliopistopaino.
- Lagerspetz, O. (2008). *Lika. Kirja maailmasta, kodistamme*. Suomennos Markus Lång. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

- Laine, M., Bamberg, J. & Jokinen, P. (2007). Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa M. Laine, J. Bamberg & P. Jokinen, (toim.) *Tapaustutkimuksen taito* (s. 9–40). Helsinki: Gaudeamus.
- Latta, A. (2007). Locating democratic politics in ecological citizenship. *Environmental Politics*, 16:3, 377–93.
- Levine, D.S. & Strube, M.J. (2012). Environmental attitudes, knowledge, intentions and behaviors among college students. *The Journal of Social Psychology*, 152:3, 308–326.
- Lieder, M. & Rashid, A. (2016). Towards circular economy implementation: a comprehensive review in context of manufacturing industry. *Journal of Cleaner Production*, 115, 36–51.
- Lybäck, K. (2002). Ympäristökysymykset mikrotason toimijoiden arjessa: asenteiden ja käyttäytymisen välinen ristiriita. Teoksessa O. Loukola, K. Lybäck & M. Tervo, (toim.) *Arvot, ympäristö ja teknologia: Yhteiskunnallisten toimien uudet oikeutukset* (s. 217–234). Helsinki: Yliopistopaino.
- Lähde, V. (2001). Sanasto. Teoksessa Y. Haila & P. Jokinen, (toim.) *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka* (s. 302–310). Tampere: Vastapaino.
- Massa, I. & Ahonen, S. (2006). *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Helsinki: Hakapaino.
- Medvedev, V.I. & Aladaševa, A.A. (2001). *Ekologičeskoe soznanie. Utšebnoe posobie*. Moskva: Logos.
- Meinhold, J.L. & Malkus, A.J. (2005). Adolescent environmental behaviors: Can knowledge, attitudes, and self-efficacy make a difference? *Environment and Behavior*, 37:4, 511–532.
- Metsämuuronen, J. (2003). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteessä*. Helsinki: International Merhelp Ky.
- Miafodzyeva, S. & Brandt, N. (2013). Recycling Behaviour Among Householders: Synthesizing Determinants Via a Meta-analysis. *Waste Biomass Valor*, 4, 221–235.
- Moore, S.A. (2012). Garbage matters: Concepts in new geographies of waste. *Progress in Human Geography*, 36:6, 780–799.
- Mäkelä, K. (1990). Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä, (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta* (s. 42–61). Helsinki: Gaudeamus.
- NAFTI analitišeskij tsentr (2018). Trendy na rynke nedvižimosti. *Sotsiologija. Statistika. Publikatsii. Saatavilla* https://www.marketing.spb.ru/mr/realestate/real_estate_market_trends.pdf, 12.12.2018.

- NAKDI (2018). *Formirovanie novoj sistemy obraščšeniya s tverdymi kommunalnymi othodami v subjektah Rossijskoj Federatsii. Doklad po rezultatam nezavisimogo monitoringa. 2016–2018 gg.* Moskva.
- Nurmio, H. (2001). Arkielämänsä elävä yksilö ympäristöpoliittisena toimijana. Teoksessa Y. Haila, & P. Jokinen, (toim.) *Ympäristöpolitiikka: Mikä ympäristö, kenen politiikka* (s. 143–147). Tampere: Vastapaino.
- Obštšestvennaja palata Rossijskoj Federatsii (2018). *Doklad – Analiz effektivnosti mer po obespetšeniju pererabotki tverdych kommunalnyh othodov i predloženiya po obespetšeniju utšeta mneniya graždan Rossijskoj Federatsii pri stroitelstve objektov ispolzuemih dlja pererabotki ukazannyh othodov.* Moskva. Saatavilla <http://president-sovet.ru/files/b3/6c/b36c084776a1ca81d711f28617f62fa1.pdf>, 02.12.2018.
- Odarjuk, V.A. Tronn, S. JA. & Skantsev, V.I. (2012). Problemy utilizatsii othodov proizvodstva i potrebleniya. *Civil SecurityTechnology*, 3:33, 72–79. Saatavilla <https://cyberleninka.ru/article/v/problemy-utilizatsii-othodov-proizvodstva-i-potrebleniya>, 01.11.2018.
- Pahomova, N.V., Rihter, K.K. & Vetrova, M.A. (2017). Zelenaja ekonomika i ekologitšeskij menedžment. Perehod k tsirkuljarnoj ekonomike i zamknutym tsepjam postavok kak faktor ustojčivogo razvitija. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta ekonomika*, 33:2, 244–268.
- Peggy, P. & Korsching, PF. (1996). Farmer's attitudes and behavior toward sustainable agriculture. *Journal of Environmental Education*, 28, 38–45.
- Peltola, T. (2007). Empirian ja Teorian vuoropuhelu. Teoksessa M. Laine, J. Bamberg & P. Jokinen, (toim.) *Tapaustutkimuksen taito* (s. 111–129). Helsinki: Gaudeamus.
- Peltonen, L., Roininen, J., Ahonen, S., Nupponen, T. & Tuusa, R. (2011). Ilmastonmuutos ja kansalaisosallistuminen. ILMANKOS-hankkeen tutkimus- ja kehittämisosion loppuraportti. *Sitran selvityksiä 45*. Saatavilla <https://media.sitra.fi/2017/02/27172440/SelvityksiC3A42045-2.pdf>, 12.02.2019.
- Peuhkuri, T. (2007). Teorian tehtävät tapaustutkimuksessa – Teoria ja yleistämisen kriteerit. Teoksessa M. Laine, J. Bamberg & P. Jokinen, (toim.) *Tapaustutkimuksen taito* (s. 130–148). Helsinki: Gaudeamus.
- Pravitelstvo Rossijskoj Federatsii (2018). *Rasporjaženie ot 25 janvarja 2018 g. No 84-r.* Strategija razvitija promyšlennosti po obrabotke, utilizatsii i obezvreživaniju othodov proizvodstva i potrebleniya na period do 2030 goda. Moskva.
- Raento, P & Karekallas, M. (2014). Combining gambling-focused interviews and media data. Teoksessa P. Raento, (toim.) *Gambling in Finland: Themes and Data for Qualitative Research* (s. 106–124). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Robelia, B. & Murphy, T. (2012). What do people know about key environmental issues? A review of environmental knowledge survey. *Environmental Education Research*, 18:3, 299–321.

- Ruzanova, M.A. (2015). Osnovnye sposoby utilizatsii i obezvreživaniya tverdyh bytovykh othodov. *Vestnik tehnologičeskogo universiteta*, 18:10, 219–221.
- Saarela-Kinnunen, M. & Eskola, J. (2015). Tapaus ja tutkimus? Teoksessa R. Valli & J. Aaltola, (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, metodin valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (s. 180–190). Jyväskylä: 4. uud. ja täyd. p. ed. PS-kustannus.
- Sairinen, R., Heikkinen, T. & Hirvonen, J. (2006). Arjen kokemuksia kestävästä tietoyhteiskunnasta. Teoksessa I. Massa & S. Ahonen, (toim.) *Arkielämän ympäristöpolitiikka* (s. 202–218). Helsinki: Hakapaino.
- Santaola, M. (2012). Naiset luontoharrastajina. *Alue ja ympäristö*, 41:1, 82–95.
- Schild, R. (2016). Environmental citizenship: what can political theory contribute to environmental education practice? *The Journal of Environmental Education*, 47:1, 19–34.
- Schlegelmilch, B. & Bohlen, G. (1996) The link between green purchasing decisions and measures of environmental consciousness. *European Journal of Marketing*, 30:5, 35–55.
- Schlesinger, M. E. (2013). *Aluminum recycling (2 end ed)*. London: CRC Press.
- Schultz, P.W., Oskamp, S. & Mainieri, T. (1995). Who recycles and when? A review of personal and situational factors. *Journal of Environmental Psychology*, 15:2, 105–121.
- Seacat, J.D. & Northrup, D. (2010). An information–motivation–behavioral skills assessment of curbside recycling behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 30:4, 393–401.
- Šubov, L.JA., Doronkina, I.G. & Borisova, O.N. (2009). Optimizatsija protsessov upravlenija tverdymi bytovymi othodami kak edinaja tehnologičeskaja i ekonomičeskaja sistema. *Vestnik*, 4:24–32.
- Sutškova, M.A. (2018). Analiz opyta obraščeniya s othodami v SSSR. *Nauka sredi nas*, 5:9, 1–17. Saatavilla [http://nauka-sn.ru/filestore/5\(9\)2018/SuchkovaMA.pdf](http://nauka-sn.ru/filestore/5(9)2018/SuchkovaMA.pdf), 20.11.2018.
- Suvantola, L. & Lankinen, A-J. (2008). Jätteen synnyn ehkäisyn uudet ohjauskeinot. Ympäristöministeriö. Ympäristöministeriön raportteja. 24. Helsinki. Saatavilla https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10138/41458/YMra24_2008_Jatteen_synnyn_ekaisyn_uudet_ohjauskeinot.pdf?sequence=2, 02.12.2018.
- Szerszynski, B. (2006). Local landscapes and global be-longing: toward a situated citizenship of the environment. Teoksessa Dobson, Andrew & Bell, Derek, (toim.) *Environmental citizenship* (s. 75–100). Cambridge: MIT Press.
- Tetljanov, A.V. & Hazigaleev, A. V. (2017). *Tverdye kommunalnie othody. Komy i za što budem platitj? Metodicheskoe posobie dlja specialistov po sboru i utilizatsii tverdyh kommunalnyh othodov, naselenija o zilištnyh predpriyatij goroda Ufy i Respubliki Baškortostan*. Ufa. Saatavilla <http://treteiskiy-sud.ru/images/news/o-zhkh-2.pdf>, 12.02.2019

- Tšernovitš, E.M., Poljakova, V.V. & Fursov, K. (2015). Innovatsionnoe povedenie naselenija. *Informatsionnij bjulletenj*, 2:1, 1–4.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Valkonen, J. (2018). *Häiritsevä yhteiskuntatutkimus*. Rovaniemi: Hansaprint Oy, Turenki.
- Vicente, P. & Reis, E. (2008). Factors influencing households' participation in recycling. *Waste management & Research*, 26, 140–146.
- Volkova, A.V. (2018). *Rynok utilizatsii othodov*. Natsionalnij issledovatel'skij universitet Vysšaja škola ekonomiki. Saatavissa <https://dcenter.hse.ru/data/2018/07/11/1151608260/Рынок%20утилизации%20отходов%202018.pdf>, 10.02.2018.
- Wood, B. & Kallio, K.P. (2019). Green citizenship towards spatial and lived perspectives. Teoksessa Simin Davoudi, Hilda Blanco, Richard Cowell & Iain White, (toim.) *Routledge Companion to Environmental Planning and Sustainability* (s. xx – xx). London: Routledge. [Painossa].
- Zen, I.S., Noor, Z.Z. & Yusuf, R.O. (2014). The profiles of household solid waste recyclers and non-recyclers in Kuala Lumpur, Malaysia. *Habitat International*, 42, 83–89.

Verkkosivustot

- Aksionernoe obščestvo (2018a). *Litsenzii*. Haettu osoitteesta <http://uko-lenobl.ru/licenses.html>, 12.10.2018.
- Aksionernoe obščestvo (2018b). *Upravljajuščaja kompanija po obraščšeniju s othodami v Leningradskoj oblasti*. Haettu osoitteesta: <http://uko-lenobl.ru>, 22.10.2018.
- Euroopan parlamentti (2018). *Jätehuolto EU:ssa faktoina ja lukuina*. Haettu osoitteesta <http://www.europarl.europa.eu/news/fi/headlines/society/20180328STO00751/jatehuolto-eu-ssa>, 01.11.2018.
- Eurostat (2018a). *European Commission*. 480 kg of municipal waste generated per person in the EU. Haettu osoitteesta <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN20180123-1>, 10.03.2019.
- Eurostat (2018b). *Municipal waste generated by country in selected years (kg per capita) 1995-2016*. Haettu osoitteesta [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Municipal_waste_generated_by_country_in_selected_years_\(kg_per_capita\)_1995-2016.png&oldid=395603](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Municipal_waste_generated_by_country_in_selected_years_(kg_per_capita)_1995-2016.png&oldid=395603), 11.10.2018.
- Federalnaja služhba gosudarstvennoj statistiki (2018). Tšislennostj postojannogo naselenija v razreze munitsipalnyh obrazovanij Leningradskoj oblasti po sostojaniju na 1 janvarja 2018

- godu. *Ofitsialnaja statistika. Leningradskaja oblastj. Naselenie*. Haettu osoitteesta http://petrostat.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/petrostat.ru/statistics/Leningradskaya_area/population/49968000452ceb21a8a6fec4d78fa45b, 02.02.2019.
- Gazeta Vyborg (2018). *Lenoblast protiv otsrotski novyh pravil obraštšeniya s othodami*. Haettu osoitteesta <http://gazetavyborg.ru/news/obschestvo/lenoblast-protiv-otsrochki-novykhpravil-obraschen/>, 20.12.2018.
- Generalnaja uborka (2019). *Interaktivnaja karta svalok*. Haettu osoitteesta <http://kartasvalok.ru>, 01.01.2019.
- Grant-Servis (2018). Federalnij zakon ot 29 dekabrya 2014 g. N 458-F3 "O vnesenii izmenenij v Federalnij zakon "Ob othodah proizvodstva i potreblenija", otdelnie zakonodatelnie akty Rossijskoj Federatsii i priznanii utrativšimi silu otdelnyh zakonodatelnyh aktov (položenij zakonodatelnyh aktov) Rossijskoj Federatsii" (s izmenenijami i dopolnenijami). *Rossijskaja Federatsija*. Moskva, Kreml. Haettu osoitteesta <http://base.garant.ru/57427792/>, 10.10.2018.
- Greenpeace (2019). *Recyclemap*. Haettu osoitteesta <https://recyclemap.ru>, 01.01.2019.
- Hromova, A. (2018). "Musornyj protsess" vnov zamorožen. *Zebra-TV*. Haettu osoitteesta <https://zebra-tv.ru/novosti/vlast/musornyy-protsess-ne-mozhet-sdvinutsya-s-mertvoy-tochki/>, 29.12.2018.
- Interfax (2017). *Putin podpisal zakon o razdelnom sbore musora*. Haettu osoitteesta <https://www.interfax.ru/russia/594173>, 01.11.2018.
- Investinfra (2018). *Eksperty obštšestvennoj palati Rossii vystupajut protiv perenosa srokov reformy obraštšeniya s othodami*. Haettu osoitteesta <https://investinfra.ru/novosti/eksperty-obschestvennoj-palaty-rossii-vystupayut-protiv-perenosa-srokov-reformy-obrascheniya-s-othodami.html>, 01.01.2019.
- Kondifikatsija (2018). *Federalnij zakon ot 25.12.2018 N 483-FZ O vnesenii izmenenij v statju 29.1 Federalnogo zakona "Ob othodah proizvodstva i potreblenija"*. Haettu osoitteesta <http://rulaws.ru/laws/Federalnyy-zakon-ot-25.12.2018-N-483-FZ/>, 29.12.2018.
- Leningradskaja oblastj (2019). *Prilozhenie 9 k Territorialnoj sheme. Objekti po pererabotke, utilizatsii, obezvrežhivaniju, razmeštšeniju othodov*. Haettu osoitteesta http://waste.lenobl.ru/media/uploads/userfiles/2018/05/31/prilozhenie_3_1.pdf, 10.12.2018.
- Levada-Tsentr (2014a). *Ekologičeskie problemy i bezopasnostj. Analitičeskij tsentr Juria Levady*. Haettu osoitteesta <https://www.levada.ru/2014/07/10/ekologičeskie-problemy-i-bezopasnostj/>, 16.10.2018.
- Levada-Tsentr (2014b). *Osnovnie problemy i trevogi žhitelej Rossii v 2014 godu. Tsentr gumanitarnyh tehnologij*. Haettu osoitteesta <https://gtmarket.ru/news/2014/03/13/6627>, 29.10.2018.

- Nagornaja, K. (2018). Leningradskie deputati otvetili na "musornye" voprosy. *iVBG*. Haettu osoitteesta <https://ivbg.ru/7962906-leningradskie-deputaty-otvetili-na-musornye-voprosy.html>, 11.12.2018.
- Ofitsialnij portal munitsipalnogo obrazovanija "Vyborgskij rajon" Leningradskoj oblasti (2018). *O rajone*. Haettu osoitteesta <http://www.vbglenobl.ru/raion/o-raione>, 12.12.2018.
- Rambler (2018). *Studentka iz Finlandii issleduet otnošenie žitelej Vyborgskogo rajona k sortirovke musora*. Haettu osoitteesta <https://news.rambler.ru/sociology/41003781-studentka-iz-finlanyadii-issleduet-otnoshenie-zhiteley-vyborgskogo-rayona-k-sortirovke-musora/>, 01.12.2018.
- Rcycle.net (2018). *Adresa i tseny punktov priema makulatury v gorodah Rossii*. Haettu osoitteesta <https://rcycle.net/makulatura/adresa-i-ceny-punktov-priema-v-gorodax-rossii>, 01.12.2018.
- Regnum (2016). *Lenoblastj podelili na 13 "musornyh" zon*. Haettu osoitteesta <https://regnum.ru/news/2213670.html>, 01.12.2018.
- Rjabotškina, E. (2018). *Studentka iz Finlandii issleduet otnošenie žitelej Vyborgskogo rajona k sortirovke musora. iVBG*. Haettu osoitteesta <https://ivbg.ru/7950552-studentka-iz-finlanyadii-issleduet-otnoshenie-zhitelej-vyborgskogo-rajona-k-sortirovke-musora.html>, 01.12.2018.
- Saitova, V. (2018). *Pod Peterburgom postrojat dva zavoda po pererabotke musora. RBK*. Haettu osoitteesta https://www.rbc.ru/spb_sz/09/10/2018/5bbca8979a79475c826cf2a5, 13.12.2018.
- Statiko (2018). *Tseny na vtorsyre*. Haettu osoitteesta http://statico.ru/info/info_price.htm, 01.12.2018.
- Tilastokeskus (2018b). *Käsitteet. Jätteiden kierrätys*. Haettu osoitteesta <https://www.stat.fi/meta/kas/kierratys.html>, 28.10.2018.
- Tilastokeskus (2018a). *Käsitteet. Yhdyskuntajäte*. Haettu osoitteesta <https://www.stat.fi/meta/kas/yhdyskuntajate.html>, 28.10.2018.
- Vtsiom (2018). *Ekologitšeskaja situatzija v Rossii: monitoring*. Haettu osoitteesta <https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=116781>, 28.12.2018.
- Zavod MPBO (2019). *Zavod MPBO-2 regionalnij operator po obraštšeniju s tverdymi kommunalnimi othodami v Sankt-Peterburge*. Haettu osoitteesta <https://mpbo2.ru>, 01.12.2018.
- Zelenoe buduštšee (2018). *Zelenoe buduštšee, Ekologitšeskoe dviženie, Vyborg*. Haettu osoitteesta www.vk.com/gfvbg, 01.12.2018.

LIITTEET

LIITE 1

Haastattelurunko (käännetty suomeksi)

Henkilökohtaiset tiedot

Näiden kysymysten tarkoituksena on selvittää kotitalouksien henkilökohtaiset tekijät.

1. Missä päin Viipuria asutte (asutteko kaupungissa, taajamassa, kylässä, jossain muualla)?
2. Millainen asuntotyyppi teillä on?
3. Minkä kokoinen asunto teillä on?
4. Kuinka monta ihmistä asuu teidän kotitaloudessanne?
5. Minkä sukupuolen edustajia?
6. Minkä ikäisiä he ovat?
7. Mikä koulutus heillä on?

Jätteiden lajittelu kotitalouden sisällä

Näiden kysymysten tarkoituksena on ottaa selvää, kuinka haastateltavat käsittelevät yhdyskuntajätteitä kotitalouksien sisällä ja millainen suhtautuminen heillä on yhdyskuntajätteitä ja lajittelua kohtaan. Kysymysten avulla on mahdollista selvittää, millainen osaaminen ja tietotaito kotitalouksilla on jätteiden lajittelusta, kuinka aikaisemmat kokemukset lajittelusta ovat vaikuttaneet kotitalouksien käyttäytymiseen, millä tekijöillä alueen asukkaita voidaan motivoida lajittelemaan jätteitä, ja mitkä tekijät vaikuttavat lajittelun toteutumiseen Viipurin piirissä.

8. Lajitteletteko jätteitä kotona?
 - a. Jos vastasitte kielteisesti
 - i. Miksi ette lajittele?
 - ii. Oletteko aiemmin lajitelleet jotakin muita jätteitä?
 1. Mitä jätteitä? Missä?
 - b. Jos vastasitte myönteisesti:
 - i. Mitä yhdyskuntajätteitä?
 - ii. Miksi lajittelette?
 - iii. Mikä teitä motivoi lajittelemaan?
 - iv. Oletteko aiemmin lajitelleet jotakin muita jätteitä?
 1. Mitä jätteitä? Missä?
 - v. Kuinka monta erilaista lajitteluastiaa teiltä löytyy ja minkä tyyppisille jätteille?
 1. Missä säilytätte niitä kotona?
9. Kertokaa, kuka kotitaloudessanne vastaa jätteiden lajittelusta ja viennistä? Onko tiellä jonnakinlainen käytäntö sen suhteen?
10. Mitä ajattelette jätteiden lajittelusta?
 - a. Miksi jätteiden lajittelua tarvitaan?
 - b. Tarvitaanko sitä?
11. Kertokaa, kuinka eri jätteitä kuuluu lajitella?

- a. Voisitteko kertoa esimerkkejä
 - b. Mistä olette oppineet tai kuulleet, miten jätteitä kuuluu lajitella?
 - c. Mikä vaikuttaa tiedon puutteeseen lajittelun suhteen (jos sellaista on)?
12. Onko teidän kotona tilaa lajitteluosastoille?
- a. Mille jätteille?
13. Onko teidän kotiin mahdollista järjestää tilaa lajitteluastioille?
- i. Minne?
14. Käytättekö uudelleen osan yhdyskuntajätteistä?
- i. Voisitteko nimetä jätteet?
 - ii. Kuinka niitä käytätte? Mihin tarkoitukseen?
15. Lajitteletteko seuraavia materiaaleja ja minkä tyyppisiä? (lista materiaaleista näytetään vasta kysymyksen kohdalla, ettei vaikuttaisi kysymyksen 11 vastauksiin.)
- 1. Paperi
 - 2. Pahvi
 - 3. Puutuotteet
 - 4. Muovi
 - 5. Kumi
 - 6. Elektroniikka
 - 7. Vaatteet
 - 8. Lasi
 - 9. Metallit
 - 10. Biojätteet
 - 11. Vaaralliset jätteet
- ii. Missä säilytätte niitä kotona?
16. Nimetkää vaaralliset yhdyskuntajätteet.
- a. Mistä tiedätte tämän tiedon?
17. Tarvitsetteko avustusta tai opetusta jätteiden lajittelussa?
- a. Kertokaa, millaista avustusta kaipaisitte.
18. Kenen mielestänne pitäisi opettaa kansalaisia lajittelemaan jätteitä?
19. Miten/millä tavoin mielestänne voidaan motivoida ihmisiä lajittelemaan?
- a. Mikä motivoisi teitä?
20. Mikä mielestänne vaikuttaa siihen, että Viipurin piirissä lajitellaan hyvin vähän jätteitä?
21. Oletteko valmiit tulevaisuudessa lajittelemaan jätteitä?
- a. Mitä siihen tarvitaan?
22. Kuinka kaukana kotitaloudestanne pitäisi sijaita lajittelupisteet, jotta lajittelisitte seuraavia jätteitä:
- i. Yhdyskuntajätteitä, joihin ei sisälly huonekalut ja elektroniikkaa?
 - ii. Vaarallisia yhdyskuntajätteitä?
 - iii. Elektroniikkajätteitä ja huonekaluja (+ kooltaan isoja jätteitä)?

Jätteiden lajittelu ja kierrätys kotitalouden ulkopuolella

Näiden kysymysten avulla on mahdollista selvittää kotitalouksien tietämys alueen lajittelupisteistä ja kierrätyslaitoksista.

23. Millaiset jätekeräyspisteet kuuluisivat olla?
- a. Sekajätepisteet, erilliset jätepisteet eri jätteille, muu? Mikä?
24. Kertokaa, minne jätteenne viedään?
- a. Ja mitä niille tehdään?

- b. Mistä tiedätte tämän tiedon?
25. Kertokaa minne seuraavia materiaaleja voi viedä lajitteluun alueellanne? (materiaalit näytetään vasta kysymyksen kohdalla)
1. Paperi
 2. Pahvi
 3. Puutuotteet
 4. Muovi
 5. Kumi
 6. Elektroniikka
 7. Vaatteet
 8. Lasi
 9. Metallit
 10. Biojätteet
 11. Vaaralliset jätteet
- b. Minne?
- c. Tiedätkö mitä niille tehdään lajittelun jälkeen?
- d. Mistä tiedätte tämän?
26. Kertokaa, missä alueen kierrätyslaitokset sijaitsevat.
- a. Millaisia jätteitä siellä kierrätetään?
 - b. Mistä tiedätte tämän?
27. Missä alueellanne voi lajitella vaarallisia jätteitä? (lista näytetään vasta haastattelussa, ettei vaikuta kysymykseen 15)
- i. Vanhat lääkkeet
 - ii. Hehkulamput
 - iii. Akut/patterit
 - iv. Maalit
 - v. Öljyjätteet
- b. Mistä tiedätte nämä tiedot?
28. Osaatteko kertoa, minne vaaralliset jätteet viedään lajittelun jälkeen ja mitä niille tehdään?
- a. Mistä tiedätte asiasta?

Alueen toimijoiden roolit

Näiden kysymysten tarkoituksena on selvittää kotitalouksien näkemys alueen eri toimijoiden rooleista ja niiden vastuista. Lisäksi kysymykset auttavat ymmärtämään, millainen suhtautuminen kotitalouksilla on eri jätehallinnan tapoja kohtaan.

29. Kenen mielestänne pitäisi kehittää lajittelua ja jätteiden kierrätystä Viipurin piirissä?
30. Voivatko alueen asukkaat vaikuttaa alueen lajittelutilanteeseen?
- a. Millä tavalla?
 - b. Mitä sen eteen pitäisi tehdä?
31. Millainen rooli valtiolla ja alueellisilla toimijoilla on jätteiden hyödyntämisessä ja hävittämisessä?
- a. Mitä tiedätte niiden toiminnasta?
 - b. Mistä tiedätte asiasta?
32. Kenen mielestänne kuuluisi investoida tulevaisuudessa lajitteluun ja jätehuoltoinfrastruktuurin kehittämiseen?
- a. Saattaako jätehuollon kehittäminen vaikuttaa jätemaksuun?

- b. Millä tavalla?
- 33. Tiedotetaanko Viipurin piirissä, missä jätteitä voi lajitella?
 - a. Kuka tiedottamisesta vastaa?
 - b. Millä tavalla tiedottamista tapahtuu?
 - c. Onko sitä tarpeeksi?
 - d. Mitä toivoisitte tiedottamiselta?
- 34. Opetetaanko lapsia kouluissa lajittelemaan jätteitä?
 - i. Millaisia jätteitä?
 - ii. Millä tavalla heitä opetetaan?
- 35. Toimiiko alueellanne vapaaehtoisia /ympäristöaktivisteja, jotka lajittelevat jätteitä?
 - a. Osallistuttko joihinkin tapahtumiin, jotka liittyvät lajitteluun?
 - i. Millaisiin?
 - b. Osallistuttko siivoustalkoisiin?
- 36. Luotatteko siihen, että lajitellut jätteet päätyvät kierrätystehtaalalle?
 - a. Tai, että niistä tehdään uusiomateriaalia?
 - b. Miksi?
- 37. Kuinka suhtaudutte siihen, että jätteet haudataan luontoon?
 - a. Miksi?
- 38. Kuinka suhtaudutte jätteiden polttoon?
 - a. Miksi?
- 39. Mitä jätteille kuuluisi tehdä?
 - a. Miksi?
- 40. Tuleeko teille vielä jotain mieleen, mitä haluaisitte lisätä tai kertoa kyseisestä aiheesta?